

MAGYAR PAEDAGOGIA

A MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG
HAVI FOLYÓIRATA

HARMINCHARMÁDIK ÉVFOLYAM

DR. FINÁCZY ERNŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

DR. NAGY J. BÉLA

BUDAPEST
A MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG KIADÁSA

1925

A MAGYAR PAEDAGOGIA ÍRÓI

1925-BEN:

BARDÓCZ PÁL	MÁDAY ISTVÁN
BOZÓKY ENDRE	MITROVICS GYULA
DÓCZI IMRE	MOSDÓSSY ISTVÁN
ÉLTES MÁTYÁS	NAGY J. BÉLA
5 FINÁCZY ERNŐ	15 PROHÁSZKA LAJOS
GYULAI ÁGOST	RADÁK OLGA
HAJDU JÁNOS	SCHNELLER ISTVÁN
HELLEBRANT ÁRPÁD	SCHUSCHNY HENRIK
KEMÉNY FERENC	WALDAPFEL JÁNOS
10 KOVÁCS JÁNOS	

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

	Lap
<i>Fináczy Ernő</i> : Az iskola egyénisége	1
<i>Kemény Ferenc</i> : Az új középiskolai törvény	68
<i>Kovács János</i> : Az iskolakötelezettség kiterjesztése	65
<i>Schneller István</i> : Kant mint pedagógus. (I. rész.)	7

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

<i>Mitrovics Gyula</i> : Rendszeres magyar neveléstan. (Tanulmány <i>Weszely Ödön</i> könyvéről.)	14
<i>Prohászka Lajos</i> : Új társadalmi pedagógia. (Dr. <i>Siegfried Kawerau</i> : <i>Soziologische Pädagogik</i> c. könyvének ismertetése.)	75
<i>Radák Olga</i> : Újabb törekvések az iskolán kívüli népművelés terén. (Összefoglaló ismertetés a következő művek alapján: <i>Szentiványi Károly</i> , <i>Falusi programmok</i> ; Dr. <i>Imre Lajos</i> , <i>Vezérfonal az ifjúság gondozására</i> ; Dr. <i>Imre Lajos</i> , <i>A falu művelődése</i> ; Dr. <i>Nyireő István</i> , <i>Az iskolán kívüli népművelés és eszközei</i> .)	27

IRODALOM.

HAZAI IRODALOM.

<i>Braun Ottó</i> : Bevezetés a történetfilozófiába. Ford. <i>Pukánszky Béla</i> . Ism.	
<i>Waldapfel János</i>	30
<i>Frank Antal</i> : A testi nevelés a filantrópistáknál. Ism. <i>hj.</i>	78
<i>Imre Lajos</i> : Vezérfonal az ifjúság gondozására. — A falu művelődése. Ism. <i>Radák Olga</i>	27
<i>Juba Adolf</i> : Érettségiző fiamnak a nemi életről és életfeladatairól. Ism. <i>Kemény Ferenc</i>	80
<i>Nagy József</i> : Egyetem és idealizmus. — Hit és tudás. Ism. <i>Prohászka Lajos</i>	31
<i>Nyireő István</i> : Az iskolán kívüli népművelés és eszközei. Ism. <i>Radák Olga</i>	27
<i>Pándy Kálmán</i> : Virágnylás. Orvosi tanácsok a nemi betegségekről, az élvezetekről és a mámorokról a 18 év körüli ifjúságnak. Ism. <i>Sch—y Stelly Gizella</i> : Mit játszunk, gyerekek? Ism. <i>Bardócz Pál</i>	80
<i>Szentiványi Károly</i> : Falusi programmok. Ism. <i>Radák Olga</i>	27
<i>Weszely Ödön</i> : Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései. Ism. <i>Mitrovics Gyula</i>	14
ÚJ MAGYAR KÖNYVEK, FÜZETEK ÉS FOLYÓIRATOK.	32, 83

KÜLFÖLDI IRODALOM.

	Lap
<i>Kawerau, Siegfried</i> : Soziologische Pädagogik. Ism. <i>Prohászka Lajos</i>	75
<i>Litt, Theodor</i> : Pädagogik. Ism. <i>Waldapfel János</i>	81
<i>Montessori, Maria</i> : The Call of Education. Ism. <i>Éltes Mátyás</i>	82

VEGYES.

Adalékok a magyar szexuálpedagógiai irodalomhoz. <i>k.</i>	87
A középiskolák újjászervezése Cseh-Szlovákiában. <i>k.</i>	85
A neveléstudomány a magyar egyetemeken. <i>N.</i>	35, 86
Az új középiskolai törvény (lapszemle). <i>kf.</i>	84
<i>Dóczi Imre</i> levele.....	33
Eltern und Kind. <i>kf.</i>	35
Középiskoláink reformja. <i>N.</i>	36
Létszámcsökkentés Németországban. <i>kf.</i>	33
New-York városának iskolaügyi kiadásai. <i>kf.</i>	35

PAEDAGOGIAI REPERTORIUM.

A magyar pedagógiai irodalom 1922-ben. Összeállította <i>Hellebrant Árpád</i>	36
---	----

MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG.

Felolvasó ülés 1924 február 16-án	61
<i>Máday István</i> : Az osztrák iskolareform	61
Felolvasó ülés 1924 március 15-én	62
<i>Éltes Mátyás</i> : A nehézeffűvek olvasástanítása. Új irányok az olvasás tanításában	62
Felolvasó ülés 1924 április 12-én	63
Felolvasó ülés 1924 október 18-án	94
Felolvasó ülés 1924 november 15-én	95
Felolvasó ülés 1924 december 20-án	95
<i>Mosdóssy Imre</i> elnöki megnyitója.....	95
XXXII. nagygyűlés 1924 május 17-én.....	88
<i>Gyulai Agost</i> titkári jelentése	88
Hivatalos nyugtázás (a borítéknak harmadik lapján és).....	64

AZ ISKOLA EGYÉNISÉGE.

(Elnöki megnyitó a M. Paed. Társaság XXXIV. közgyűlésén.)

A köznevelés átalakulására irányuló eszméknek, tervezgetéseknek, jelszavaknak ama kavargó sokaságában, mely a világháború és a forradalmak lezajlása óta mindmáig Európa-szerte elénk tárul, jól esik néha magunkba szállnunk s a reformtörekvések lázas atmoszférájából a történeti szemlélet nyugalmas magaslatára felemelkednünk. Vajjon hát csakugyan olyan égető szükség van-e a köznevelés terén valami egészen új alkotásra, aminőt különösen a modern társadalmi elméletek apostolai hirdetnek és a társadalmi politikusok megvalósítani igyekeznek? Vajjon a sok gondolat, ötlet, javaslat gomolygó és alakatlan ködfellegei valóban egy jobb jövő csillagképét fedik-e? Vajjon csak kedvenc ábrándokról, igézõ álmokképekről van-e szó, avagy közeli megvalósítás kilátásával kecsgetető koncepciókról? Vajjon abból a zürzavaros diszharmóniából, mely körülünk zsidong, itt-ott nem esendülnek-e ki tiszta akkordok is, megnyugtatók, reménykeltők, biztatók, felemelők? A sokféle vezető irányjelzők közt vannak-e, melyeket elszántan követhetünk? Nem fogunk-e tudatosan vagy önfelédten lerombolni olyant, aminek vesztét mélyebben érző szív fájlalhatja? A leendő reform (arra gondolok, mely nem részlegesen akar javítani, hanem az egész köznevelést egységbe foglalja) nem fosztja-e majd meg az iskolát értékes hagyományok zománcától vagy nemesveretű bélyegétől, s az utánunk következő nemzedékeknek minden kétséget kizáróan jobbat, becsesebbet tudunk-e majd adni annál, amiben mi magunk nevelődtünk? Súlyos kérdések, melyeket a lelkiismeret érzékeny mérlegére kell tennünk, mert nemcsak a közléleknek formálása függ megoldásuktól, hanem az a feladat is, hogy a társas közösség minden egyes tagjának egyénisége a maga sajátos vonásainak lehető kíméletével, ha kell, erősítésével belsőleg szabad, azaz: erkölcsi személyiséggé fejlesztessék.

A kérdésnek különösen ez az utóbbi ága az, melyet a társadalmi pedagógusok iskolaszervezeti javaslatai mindazokkal felvettettek, kik a nevelés sorsát szívükön viselik. És nem kell éppen elmúlt idők dícsérőinek vallanunk magunkat, hogy a köznevelés és egyéniség viszonyának problémáját épp ma emle-gessük. Mindenkinék, kiből a történeti érzék végkép ki nem veszett, kérdeznie kell, vajjon az egyformásítás könyörtelen kényszere, mely minden társadalmosítással óhatatlanul együtt

jár, nem öli-e meg a szellemi életnek az egyéniségből fakadó lendületességét? Vajjon lehet-e helye intuíciónak, az egyéni lélek rejtelmes mélységeiből eredő és minden nagyszerű emberi alkotást megindító sugallatnak, divináló erőnek, a szellemi világ minden csodáját megteremtő érzelmi lángolásnak ott, ahol nincsen semmi, ami kimagasló, jellemzetes, színes, ahol az élet vándora csak szürkeséget lát, végeszakadatlan egyformaságot, ugyanannak a mintának soha meg nem szakadó ismétlődését, melytől csirájában elhal a gondolat és jéggé merevedik a leg-hőbb érzelem? Az az erő, mely teremt, nem a tömegekben rejlik, bármily nagyok legyenek is; az egyes lelkében születnek meg a tudomány, az irodalom, a művészet, a gazdaság összes területeit megtermékenyítő eszmények, minden társadalmi haladás sarkallói és rúgói.

Úgy tetszik, hogy ebből a szempontból is végig kell gondolnunk minden iskolai reformunkat. Mert nemcsak az értékes, ami az embereket közelebb hozza egymáshoz, hanem értékes lehet az is, ami az egyik embert, mint egyént, jellemzetesen megkülönbözteti a másiktól, mint egyéntől. A reformot nemcsak úgy kell megalkotni, hogy egyetemes közérzést hozzon létre, hanem hogy megadja a lehetőségét az egyéniség érvényesülésének is, vonatkozzék az akár személyekre, akár intézményekre. Igazi pedagógus, kit nem a politika exigenciái vezetnek, nem is gondolkodhatik másképen. Való, hogy e két elv kiegyeztetésének, a köztük látszólag fennforgó ellentétnek feloldása mérhetetlenül nehéz, ami szintén bizonyítja, hogy minden nevelésben van valami irracionális tényező. A társas közöség javára akarjuk nevelni a gyermeket, de úgy, hogy egyéniségének vonásait is megőrizze, sőt továbbfejlessze. Intézményesen akarjuk biztosítani a műveltségnek azonos szellemét, de úgy, hogy a közös célok megmunkálásának feladata ki ne zárhassa azt, ami egyéni sajátosságánál fogva egyedül biztosíthatja a közműveltség anyagának nemcsak pusztá átadását, hanem továbbfejlesztését is.

Ma ennek az izgató problémának nem az imént érintett oldalával óhajtók foglalkozni, hanem azzal a nem kevésbé jelentős gyakorlati kérdéssel (mely az előbbivel összefügg): Hogyan szervezzük meg *intézményeinket* a kettős cél érdekében? Hogyan valósulhat meg a köznevelés intézményeiben az egyéni karakter?

Kíváncsúnak látszik evégből egy futó pillantást vetnünk a régi és fejlett kultúrával dicsekvő nyugateurópai államok egy-némelyikére. E vizsgálódásunkban mindenek előtt két oly államra fogunk akadni, melyeknek iskolai rendszere szinte tipikusan mutatja meg az iskolaszervezés és iskolaigazgatás módjában érvényesülő kétféle álláspont különbségét. Értem az angol és a francia iskoláztatást.

Angliában a legújabb időkig nem az állam, hanem a társadalom volt alapítója, hordozója és irányítója az iskolának. Világosan mutatja ezt az angol népoktatás fejlődése. Csak

mikor társadalmi úton létrejött a XIX. század elején a két nagy országos népnevelő-egyesület, melyek ezer és ezer népiskolát szerveztek, csak akkor mozdult meg, eleinte csak igen félénken, az államkormány, rendkívüli kímélettel viseltetve az angol társadalmat jellemző önrendelkezés iránt és csak annyiban vonva bele az állami felügyeletbe az iskolákat, amennyiben a fenntartók ezt maguk kívánták és szükségesnek tartották. A csakhamar meginduló állami segélyezés is kizáróan ennek az önkéntes vállalkozásnak elvére helyezkedett és komolyan számbavehető ellenszolgáltatásokat nem vont maga után. Csak ennek a hosszantartó folyamatnak végpontján születtek meg az angol népoktatás alaptörvényei, de ezek is fölötte széles kereteket állítanak fel, melyeken belül tág tere van a szabadabb mozgásnak, a helyi társadalmi erők autonómiájának a népoktatás intézésében. Ismeretes továbbá, hogy az angol közép-oktatás máig sincsen országosan szervezve, ami érthetővé teszi, hogy az angol középiskoláknak úgyszólván mindegyike ma is egy-egy jellemzetes egyéniség s mindenikben van mód és lehetőség arra, hogy a nevelésben valami sajátosság létrejöhessen. Ezért oly nehéz feladat az angol középfokú oktatást általánosságban jellemezni s az intézményeknek mintegy keresztmetszetét adni. Természetes, hogy ez a nagy, szinte túlzott cselekvési szabadság végtelen változatosságot, egyszersmind rendkívüli fokozati különbségeket is eredményezett: kitűnő iskolák mellett vannak nagyon közepesek, sőt a középszínvonaltól messze elmaradók is, üzletszerűen működők, pusztán anyagi nyereségre számítók.

A másik típust Franciaország nyilvános iskoláztatása szolgáltatja. A francia iskolaszervezés és iskolai közigazgatás egyik legsajátosabb, az idegent leginkább meglepő vonása a szívós bürokratizmus, mely, úgy látszik, I. Napoleon óta annyira meggyökerezett a lelkekben, hogy a köztársaság szellemével is megférőnek tartják a franciák. A nagy párizsi középületek falain ma is olvasható a forradalmi időkben keletkezett felírás: *liberté, égalité, fraternité*. A köznevelés rendszerére vonatkoztatva e híres jellegeket, közülök valóban csak az egyenlőség maradt meg esorbíthatlanul. Az *Université de France* kötelékébe tartozó iskolák — s ezek vannak óriási többségben — tanterv, rendtartás, bennlakás, vagyonkezelés, felügyelet, tanári és tisztviselői hierarchia tekintetében egészen egyformák: az iskolai élet minden mozzanata szabályozva van, egyöntetűen, pontosan, részletesen. Sehol annyi egyetemes érvényű, azaz: minden iskolát kötelező szabályzat és rendelet, mint itt. Talán önkénytelenül visszamaradt emléke ez a Jézus-Társaság uniformizáló rendszerének, mely a francia köznevelés szellemét két évszázadon át többé-kevésbé merev formákba szorította. Bármint legyen, ez az egyformaság ma is uralkodik. Hiába ruházták fel a párizsi iskolák mindegyikét egy-egy nagy ember nevével: a *Lycée Louis le Grand* csakolyan, mint a *Lycée Henri IV*, — legfeljebb szebb, nagyobb, modernebb az egyiknek épülete, mint a másiké.

Nagyszerűen megszerezett szabályosság jellemzi e rendszert, melyből azonban hiányzik az egyéni kezdeményezés minden feltétele. Mindenki tudja kiszabott kötelességét, melyet pontosan végez, de e kötelességteljesítésnek nincs és nem lehet egyéni akcentusa, valamint nem fejlődhetik ki egyéni vonása az intézményeknek sem. Oly iskolák, mint például Angliában Eton, Harrow, Rugby, melyek a nevelésnek egy-egy hasonló, de bizonyos tekintetben a többiektől egészen eltérő típusát mutatják, Franciaország nyilvános nevelésében nem lehetségesek. Magánvállalkozásnak kellett megteremtene az École des Rocheshoz hasonló néhány különleges iskolát.

Az angol és francia köznevelés említett két véglete közt középhelyet foglal el Németország. Előttem fekszik a porosz középiskolák legutolsó, 1921/1922-ik tanévi hivatalos statisztikájának vastkos negyedréti kötete,¹ melyből megállapíthatjuk, hogy a zsinórmértékhez kötött rendszabályozásnak eme klasszikus hazájában is ma már mily tág lehetősége van annak, hogy az iskolák egyénisége bizonyos mértékig érvényesülhessen. A 922 fiú-középiskola közt ma a következő típusokkal találkozunk: gimnázium, reformgimnázium, reálgimnázium, reform-reálgimnázium (frankfurti és altonai típus), főreáliskola, német gimnázium (Deutsches Gymnasium, aminő az említett tanévben már 2 volt), Aufbauschule (vagyis rövidített középiskola, egyelőre még teljes középiskolákkal kombinálva). Ha ehhez hozzávesszük a legfelsőbb osztályokban mindjobban terjedő mozgási szabadságot (Bewegungsfreiheit), ha figyelembe vesszük azt, hogy a gimnáziumok egy részében megvan a lehetősége a görög és az angol nyelv közötti szabad választásnak, továbbá, hogy a helyi tantervek a változatoknak mily meglepő sokaságát tüntetik fel, kétségtelennek látszik, hogy a köztársasági német birodalom köznevelésének jövő fejlődése, az egységes jogosítás dacára, nem az uniformizálásnak, hanem a további differenciációnak, tehát az egyéni vonások lehető legtágabb érvényre jutásának néz eléje. „Az utóbbi években“ mondja a porosz hivatalos jelentés, „többszörösen nyilvánult meg az az óhajlás és szükséglet, hogy a tantervekben megállapított óraszámotól el lehessen térni és egyik-másik tanintézetben az egyik tantárgynak több órát adni és ennek ellenében egy másiktól megfelelő óraszámot el lehessen venni. Ezeknek az eltéréseknek a száma lassankint oly nagy lett, hogy bizonyos tarkaság következett be és helyenként már alig lehet felismerni a normális tantervet.“

S ezzel eljutottunk a kérdésnek hazai közoktatásunk látószögéből való megvilágításához. Az alkotmányos élet helyreálltát követő időkben, dacára annak a tágas perspektivákat nyújtó és mindennemű monopoliummal szembehelyezkedő művelődéspolitikának, mely Eötvös József programjának egyik

¹ Jahresbericht der höheren Lehranstalten in Preussen, Schuljahr 1921/2. Bearbeitet von der Staatlichen Auskunftstelle für Schulwesen, Leipzig, G. Freytag.

sarkpontja volt, a kormány folyton fokozódó erővel és ütemben az állami felügyelet szigorításának s ezzel együtt az állami norma lehető egyetemes érvényesítésének útjait járta. S ez az akkori Magyarországon érthető volt. A magyarság zömét a különböző nemzetiségek széles gyűrűje vette körül; a nemzet érdeke, a suprema lex követelte meg a köznevelés lehető egységének megteremtését, mely viszont az egyformásítás bizonyos mértéke nélkül nem lett volna megvalósítható. Újabb népoktatási törvényeink (legutoljára az 1907. évi ismeretes törvények) mind nagyobb méretekben igyekeztek az állami befolyást erősíteni, a tanterveket lehetőség szerint az államihoz közelebb hozni, az anyagi segélyezés ellenértékéül a nemzeti eszme biztosítására szolgáló kikötések teljesítését megszabni, általában azokat a kötelékeket, melyek a községi és hitfelekezeti iskolafenntartókat az államkormányhoz fűzik, sokasítani és megfeszíteni. A középiskolai alaptörvényben is fellelhető ez a helyzetkövetelte szempont, például a törvény ama rendelkezésében, mely az állami segítséget igénybevevő felekezeti középiskolákat az állami tanterv változatlan követésére kötelezte. Utoljára már az államkormány a teljes rendelkezése alatt álló intézményekben sem tűrt meg semminemű didaktikai sajátosságot; hiszen az egyetlen középiskolát, mely szervezetében és tantervében a tanárképzés szempontjából kívánatos szabadságnak némi mértékével dicsekedhetett, mindjobbban nivellálta.

Egészen más művelődési politikára van szükség ma. Az ország testéből, irtózatossá válva, a nemzetiségek gyűrűje levált. Ami politikai szempontból katasztrófa-ként súlyosodik reánk, a köznevelés egységét nézve új helyzetet teremtett, melyet mindnyájan ideiglenesnek tekintünk ugyan, de amelylyel mint tényleges helyzettel számolnunk kell. A szó szoros értelmében nemzeti állammá lettünk, melyben a magyarságot az elenyésző kisebbséget alkotó nemzetiségek részéről veszedelem már nem fenyegetheti. Minden középiskolánk magyar. Nem szükséges immár ragaszkodnunk tanterveink egyformaságához; lehetővé tehetjük, hogy a nagy közös célokon belül, melyek a nemzeti összetartozás és egység tudatát biztosítják, különleges pedagógiai érdekek is figyelembe vétessenek; hogy tanítók és tanárok — mindig nemes indítékoktól vezetettve — szabadabban mozoghassanak, és hogy intézményeink egyik-másik irányban túl is mehessenek a közös művelődési célokon, avagy némi egyéni színezetet adhassanak annak, amit a norma megszabott.

Ha erről az oldalról vizsgáljuk köznevelésünk történetét, alig szabadulhatunk az elégikus hangulatnak egy nemétől. Hol vannak azok az idők, mikor hazánk egy-egy nagyobb iskolája különös nevezetességre tett szert bizonyos sajátos vonások kiemelésével? Amikor például a piarista nevelésnek határozott típusa volt széles e hazában? Vagy amikor a Sárospatakon vagy Debrecenben végzett diáknak megvolt a maga jellemzetes szellemi alkata? Mikor hazánk egyik-másik katolikus gimnáziuma nemzedékeken át különösen a klasszikus nyelvekben elért ki-

tűnő eredmény hírével dicsekedhetett?² Amikor voltak tanárok és igazgatók, mintegy éreből öntöttek, kik az egész iskolára, melyben működtek, kiterjedhetlen bélyeget nyomtak? Hol vannak ma ezek a plasztikus tanár- és iskola-típusok? Bizonyára fontos az iskola életében a norma kötelező volta, de a normának sohasem szabad előlennie az egyéniséget.

A nagy probléma tehát szerintem abban rejlik, hogy mikor a köznevelést szervezzük, el tudjuk találni a szabadság és megkötöttség kellő határvonalát, vagyis, hogy intézményeinket csak annyiban szabályozzuk, amennyiben ezt a nemzeti egységbe foglalásnak minden mást megelőző szempontja megköveteli, egyebekben pedig adjunk módot az értelmi és erkölcsi műveltség differenciálására is, mely egyedül menti meg a szellemi életet a pangástól. Mentül inkább szaporítjuk ugyanis az aprólékos rendszabályokat, annál szűkebbre szorítjuk a spontán törekvések lehetőségének körét; mentül inkább egyformásítunk, annál kevesebb nemes becsvágyat, lelkes erő kifejtést várhatunk az iskolától. Mentül inkább felmentjük az iskolák fenntartóit és munkásait az önálló gondolkodástól, annál inkább fog köznevelésünk rendszere egy nagy gépezethez hasonlítani, melynek pontosan fognak ugyan forogni a kerekei, de melyből hiányozni fog minden nevelés alapfeltétele, az éltető szellem.

Ebből a tételtől nem egy gyakorlati követelményt lehetne levezetni. Példaképpen legyen elég *egy*, melyet egyszerűen így fejezhetnénk ki: Igen nyomós ok nélkül ne államosítsunk iskolákat, mert csak a sablonszerűség uralomrajutásának egyengetjük útját. Az állam segítsen, ahol szükség van rá, de ne foglalja le magának a köznevelés területét, mert ezzel elernyeszti a társadalom érdeklődését az iskola iránt s egyúttal elősegíti azt a folyamatot, mely a színtelen, semleges, egyéni karakter nélkül szűkölködő műveltségben végződik. Hazánk mai állapotában éppen nem lehet az iskolai közigazgatás feladata az, hogy az önrendelkezést megnyirbálja, korlátozza, megszorítsa, az állam hatalmát uncs-untalan előtérbe helyezze, az állami támogatás ellenében mindennemű jogfenntartást érvényesítsen.

Az iskola egyéni jellegének lehetővé tételét még egy konkrét példával, az 1883. évi középiskolai törvénynek már fent érintett 47. §-ával akarom bizonyítani. E szakasz — mint említém — akként intézkedik, hogy azok a felekezeti középiskolák, melyek állami segítséget kapnak, az állami tantervet tartoznak alkalmazni. Semmi veszedelmet sem látnék abban, hogy a törvényhozás ezt a szakaszt hatályon kívül helyezze s beérje ugyanennek a törvénynek 8. §-ával, mely szerint az állami tantervben felkarolt anyag a hitfelekezeti iskolákra nézve a minimumot jelöli meg. Ez annyit tesz, hogy a nevezett középiskoláknak a felsorolt tantárgyak anyagából legalább is annyit kell tanítani, mint az állami tanintézeteknek, de szabadságukban áll

² E lehetőségeket részletesebben kifejtette Waldapfel János a gyakorló főgimnázium 1903/4-ik tanévi értesítőjének 13–18. lapjain (*Az iskolák egyénisége* címen).

ennek az anyagmennyiségnek beosztására nézve az állami normától esetleg eltérő módon is eljárniok. Íme, egyik módja annak, hogy a magyar középiskolák egy részének működése egyéni színezetet ölthessen, természetesen a törvény általános követelményeinek körén belül és a nevelés nemzeti szellemének a tantervben biztosított feltétele mellett. A politikus talán retrográd lépést látna ebben, de aligha a pedagógus, kinek szemében éppen nem lehet épületes látvány az intézmények egyformasága. Az első talán fájlalná, az utóbbi üdvözlőné az állami befolyás csökkenését; az első az állameszme uralmát nézi csak, melynek szilárdsága szerinte az intézmények teljes azonosságától függ; a pedagógus értékesnek tartja az egyéni változatokat is, ha azok a közös célokat nem veszélyeztetik s a közműveltség talajának megtermékenyülését ígérik.

Tudatában vagyok annak, hogy fejtegetéseim osztatlan helyeslésre nem számíthatnak. Mindig voltak és mindig lesznek, kiket jobban gyönyörködtetnek a francia díszkert egyenesre nyírt fasorai, mint az angol parknak szeszélyesen egymásba fonódó, hajtásaikat szabadon kibocsátó facsoportjai; kiknek szemében fontosabb a közműveltség nivelláltsága, mint színvonalának kimagasló csúcspontoktól meghatározott emelkedettsége. Az álláspontoknak ez a különbözősége többé-kevésbé világnézeti ellentétekben gyökerezik, melyek át nem hidalhatók. Bizonyos csak az, hogy az élet nem egyforma, hanem végtelenül differenciált; és hogy új élet, folyton gazdagodó és mélyülő élet csak ott jöhet létre, ahol különbségek mérkőznek, surlódnak, harcolnak egymással.

A Magyar Paedagogiai Társaság XXXIV. közgyűlését megnyitom.

FINÁCZY ERNŐ.

KANT MINT PEDAGÓGUS.¹

A tudomány világa ez évben ünnepli Kant Immánuel születésének kétszázadik évfordulóját.

Emberi szempontból ez a kétszáz év nagy időköz. Hányan azok közül, akiket saját koruk ünnepelt, merültek el eközben az idők folyamában, a *feledésnek* tengerében. Ők reánk nézve csakis *voltak*, immár csak a *történetnek* alakjai; ők immár *nem élnek!*

Csak élőknek ülünk ünnepet: ünnepet ülünk az élő Isten-

¹ Felolvastatott a Magyar Paedagogiai Társaságnak 1924. április 12-én, Kant születésének kétszázadik évfordulója alkalmából tartott ülésén. A tanulmánynak második része (Kant filozófiai rendszere pedagógiai szempontból) helyszűke miatt a Protestáns Irodalmi Társaság folyóiratának, a Protestáns Szemlének Kant-jubileumi számában jelent meg. A szerk.

nek, a halálából feltámadt Jézus Krisztusnak és azoknak, kik *feltétlen értékek* képviselői és hirdetői és ezzel *ma* is egy jobb jövőnek megalapozói, s így — bár rég meghaltak — még *ma* is élnek.

Kant is él! A spekulatív filozófia abszolút fényétől elhomályosult ugyan egy időre az ő alakja, de amint a filozófusok a hegeli *teremtő* gondolkozás mámorából Helmholtz, Haym, Fischer Kunó, Zeller keltő szavára felébredtek, nagy seregben követik Liebmann jelszavát: „Vissza Kanthoz!": úgyhogy *ma* Kant a neokantianizmus hét irányban haladó iskolájában mint ható, a jobb jövőt előkészítő *erő* él!

Mi pedagógusok is a jobb jövőnek *nevelés* útján való munkálására vagyunk hivatva s így igen természetes, hogy a *magyar pedagógusok társasága* is Kantot, mint *magasabbrendű pedagógust*, külön e célra egybehívott felolvasó ülésében ünnepelni kívánja.

Köszönettel tartozom igen tisztelt Elnökünknek azért, hogy a Kantról való megemlékezéssel engem bízott meg, kit kantianus nagyatyám útján a hálás kegyelet szálai is Kanthoz kötnek. E személyi tényező is hozzájárult ahhoz, hogy Kantot elsősorban (I) professzori *személyiségében* és azután (II) *filozófiai rendszerében* kívánom mint pedagógust bemutatni.

I.

Igazán nevelőleg, fejlesztőleg csakis az hathat, aki életpályáját a *hivatás* szempontja alá helyezi; aki tehát arról van meggyőződve, hogy nem véletlen okozta, sem külső kényszerűség, hogy ez életpályára lépett, hanem a lelke mélyéből felhangzó isteni szózat hívta el e pályára, hogy ez életpályán egyénisége teljes odaadásával nem parancsszóra, sem az ellenőrzéstől való félelemtől indítatva, hanem belső szükségszerűséggel és éppen ezért szabadon és örömmel szolgálja a közjót. *A hivatás szempontja alá helyezett bármely életpálya nevelőleg, emelőleg hat a környezetre.* De áll ez nevezetesen oly életpályákról, amelyek egyenesen a neveléssel foglalkoznak, így a tanáriról.

Kant hivatásszerű professzor volt.

A *tudományssomj* vezette a nagytehetségű, de szegény ifjút, aki a latin iskolát is csakis Schultz Ferenc Albert főlelkész pártfogása és a fiú óraadása mellett végezhetette, az egyetemre. Beiratkozott az alsóbb fakultásba, a *filozófiai fakultásba* s itt fellelte *othonát*. Legtöbb társa fellépett a felsőbb fakultásokba, a teológiai vagy a jogi vagy az orvosi fakultásba: Kant nem. Hivatási érzete ide kötötte. Ez adott neki erőt minden nehézség legyőzésére. Anyja, mielőtt fia az egyetemre lépett volna, apja még egyetemi hallgató korában halt meg, mind a ketten, mint szegények, *conductus* nélkül eltemetve. Kant magára volt utalva, órák adásával tartotta fenn magát s már akkor segítette árván hagyott hat testvérét. 1746-ban, még mint

a filozófiai fakultás hallgatója, beadja az „Eleven erő“-ről szóló értekezését, mely 1747-ben jelenik meg nyomtatásban, s amelyben az önálló gondolkozó érzetében lekiemseli azokat, akik a tekintélyek előtt meghajolnak. Értekezésében közvetítő álláspontot foglal el Descartes és Leibniz közt és értekezését professzori hivatottságától áthatottan e jellemző szavakkal fejezi be: „Pályámat, melyet járnai fogok, előre megállapítottam. Ráléptem s nincs mi abban megakadályozzon, hogy azt ne folytassam.“ S e szavát beváltotta. Maradt filozófus kilenc évi nevelői állásban is, míg végre 1755 április havában promoveál és szeptember 27-én tartott dissertatiójával *habilitálja* magát mint *magister legens* a königsbergi egyetemen. Kétszer is pályázott a königsbergi egyetemen (1756- és 1758-ban) megüresedett tanszékekre, eredmény nélkül. 1764-ben Berlinből felkínálta neki a minisztérium a költészettan tanszékét: ezt meg Kant, mint sajátos hivatásának meg nem felelőt, nem fogadta el. Kant el nem csüggedett. Hisz magántanári állásában is előadhatta a filozófiai fakultás körébe eső legtöbb tantárgyat nagyszámú hallgatóság előtt. Boldog volt, mert hivatásának élhetett tizenöt évi magántanároskodása ideje alatt is. Csak 1770-ben jutott rendes professzori álláshoz a logika és metafizika tanszékébe. A Jénába, majd Erlangenbe történt meghívását nem fogadta el; sőt Nagy Frigyes mindenható és előkelő gondolkozású miniszterének, Kant tisztelőjének ajánlata elől is kitért, midőn az Halléba kívánta kineveztetni rendkívül nagy fizetéssel (évi 800 tallér) és az udvari tanácsosi cím adományozásával. Kant hű maradt az ő alma materéhez, nem imponált neki sem a pénz, sem a cím. Professzori hivatásának úgy, mint eddig, továbbra is az ő alma materéhez híven, és pedig annak *alsó fakultásán* emelkedett lélekkel kívánt élni.

Alsóbb e fakultás — Kant meggyőződése szerint — *nem* a tudomány, hanem csakis az élet szempontjából. Az élet, s így az állam kormányja is többre becsüli a felsőbb fakultásokat, mivel ezek készítének elő a különböző életpályákra, melyek által a kormány alattvalóinak életét is irányíthatja. De az *egyetem* szempontjából — Kant meggyőződése szerint — az artes fakultását, a filozófiai fakultást illeti meg a *primatus*. A középkorban, akkor, midőn a pápai és a császári hatalom mellett az egyetem volt a harmadik világhatalom, a filozófiai fakultás volt a tudósok közfelfogása szerint az egyetemnek alapja. „Universitas in artibus fundata.“ A bécsi egyetem alapszabályai szerint (1365) a filozófiai fakultás: *Filia primogenita* et ob ejus foecunditatem *praedelieta pia matrix ceterarum facultatum*. A kielii egyetem filozófiai kara pecsétjének körirata szerint: „A filozófiai kar a tudományok közös köteléke.“ Értjük, hogy a középkorban a filozófiai fakultáshoz tartozók választották körükből az egyetem rektorát, és pedig az olaszországiak a scholarok (egyetemi hallgatók) sorából, míg a párizsi típus szerint alakult egyetemeken a filozófiai fakultás tanárai közül.

Kant büszke arra, hogy hivatásérzete őt éppen ezen fakultáshoz köti. Ez a fakultás az, mely Kant szavai szerint a tudományt a tudományért, önmagáért műveli s mivel nem másért, azért tanulmányozásában teljesen szabad. „Csakis az *észnek* és nem a kormánynak törvényhozása alatt áll.“ (Streit d. Facuit. I. kiad. 25. l.) E fakultás, mivel csak az igazságot szolgálja, arra van hivatva, hogy a többi fakultásokat az igazság szempontjából ellenőrizze s ezzel alaposságuk érdekében és egyoldalúságuk elkerülése céljából nekik szolgálatára legyen. „Am nevezze e fakultást a teológiai fakultás rátartóan a teológia *szolgálójának* (ancilla theologiae) — így szól Kant —: a kérdés csak az, hogy ez az ancilla az ő kegyelmes asszonya előtt a *fáklyát viszi-e*, avagy csak uszályát hordja utána?! Csak el ne kergessék, csak száját be ne kössék; ez igénytelensége, mely csak azt kívánja, hogy maga szabad lehessen, de más se korlátoztassék szabadságában, hogy így csak az igazságot kutassa minden egyes tudomány érdekében s kutatása eredményét a felsőbb fakultások szabad rendelkezésére bocsássa: ez bizonyára még a kormány szemében is gyanúmentesség, sőt nélkülözhetlenné teszi.“ (Streit d. Fac. I. kiad. 26. l.) „A szaktudományok tényleg alapozásra szorulnak: a medikus a természettudományi ismeretek kritikájára, a jurista a jog és morál ismeretére, a teológus a metafizikára, a geométer általában az észismeretekre. Enélkül a szaktudós ciklopussá, azaz egyszerűvé válik, aki a dolgokat csak *egy* szempontból nézi; a filozófiai fakultás feladata, hogy a tudomány jelöltjét egy második szemmel, a bölcsesség szemével lássa el, azzal a bölcseséggel, amely arra képesíti a tudóst, hogy minden ismeretének igaz értékét az *ember rendeltetése* szempontjából ítélje meg.“ „A tudománynak csak annyiban van igaz benső értéke, amennyiben az a *bölcsesség* orgánuma. Mint ilyen, nélkülözhetetlen; de bölcsesség nélkül veszedelmes birtok, mely arra hajlik, hogy birtokosát önhitté, darabossá (ungeschlacht) és inhumánussá tegye.“ „Ennek megakadályozása, illetőleg a tudománynak humánussá való tevése a filozófia professzorának feladata.“ (L. Kant Logikája bevezetésének III. r.)

A filozófia eszerint az iskolaszerűség határain túlnő. Az iskola világgá tágul, a filozófus bölcsé lesz, kinek tulajdonképeni feladata a legfőbb célnak, vagyis az *ember rendeltetésének felismerése és saját személyében való előterjesztése*. (Kant: Kritik d. reinen Vernunft. Kirchmann-féle I. kiadás, 645—6. l.) Amennyiben ezt személyében tökéletesen megjelenteti, ő a bölcsnek *eszménye*. (U. o.) Ő volna azután arra hivatva, hogy a kutatás technikusaiknak: a matematikusnak, a fizikusnak, a logikusnak alkalmazhatóságát felülbírálja s tudományukat eszközül használja az emberi ész lényeges céljai megvalósítására. (U. o.)

Kant maga az ő bizalmas barátjához, Herzhez 1778 június havában írt levelében „akadémiai életének mindig szem előtt tartott főcélját abban látja, hogy jó és alapelveken nyugvó

érzületet terjesszen, azt jóirányú lelkekben megerősítse avégett, hogy ezzel a talentumok kiképzésére az egyedüli célszerű irányt megadja“. (VIII, 419. l.) Ez érzülettől áthatottan *hivatássszerűen* és éppen ezért *szabadon* működött mint professor.

Előadásainál használt ugyan — a kormány utasítását követve — tankönyveket, amennyiben azok léteztek; hogy miképen, azt előadásainak 1765-ben az egyetem fekete táblájára közzétett hirdetése megmondja: „A szöveg szerzője ne tekintesék a megítélés ősképének, ő csak alkalomadója annak, hogy fölötte, sőt vele szemben ítélkezzünk.“

Előadásának formája azért is nem volt dogmatikus, nem készet kívánt nyújtani, mint a XVII. században az egyházi tanal vagy a XVIII-ikban Wolff rendszerével egyezőt. Kant szerint „nincs kész, elismert filozófia, amelyet taníthatnánk, sőt ha volna ilyen, amelyet mint készet megtanulhatnánk, úgy ez mint megtanult filozófia megszűnne filozófiának lenni; az ily ismeret csak történeti és nem filozófiai lenne. A filozófiai gondolkozású ember másnak romjain építi fel saját rendszerét; állandó jellegű filozófia nincs. Tanulhatunk matematikát, fizikát, történetet, de nem filozófiát. Csakis *filozofálásra* taníthatunk; úgyhogy hallgatóinkat gyakorlat és eszük önálló használása útján, a természet és történet kísérletei és tényei filozófiai átgondolása útján önállósítjuk“.

E célból adja elő Kant a fizikai geográfiát, melyet eddig még az egyetemen senki sem adott elő, s amelyben a földet mai alakjában, az embert természeti állapotában, az államok és népek (Völkerschaft) állapotát adja elő; és ezzel váltakozva előadja az antropológiát, amelyet ugyancsak ő kíván, mint annak első tanára, akadémiai disciplinaként bevezetni s „amelyben — Herznek 1773-ban írt levele szerint — meg akarja nyitni az összes tudományok, az erkölcsök, az ügyességek, a társalgás és azon módszerek forrásait, amelyekkel az embert fékezhetjük, fölötte uralkodhatunk“. „...Megfigyelem állandóan a köznapi életet is, úgy, hogy hallgatóim kezdettől fogva mindvégig soha gépies tevékenységre, hanem azzal, hogy folyton arra indítatnak, hogy az én megjegyzéseimet a maguk saját tapasztalataival egybeahasonlítsák, mindenkoron kedvesen mulattató tevékenységre indítatnak. Időközönként azzal foglalkozom, hogy e nézetem szerint igen kellemes megfigyelő tanból az ügyességnek, az okosságnak, sőt a bölcseségnek propædeutikáját készítem el az akadémiai ifjúság számára, amely a fizikai geográfiával együtt minden másnemű oktatástól különbözően világméretűnek volna elnevezhető.“ (L. Kirchn. VIII, 412—3.)

Elejét akarja venni ezzel Kant „a filozófiai oktatás azon hibájának, mely szerint az ifjúság okoskodni tanul, még mielőtt elégséges történeti ismerettel bírna; betanult általános fogalmakkal operál; innen a filozófiai iskolák előítéletei, melyek makaesabbak és gyakran ízléstelenebbek, mint a közönségesek; innen ez ifjú gondolkozók azon éretlen fecsegése, mely bármily

önhittségnél is vakabb és bármily tudatlanságnál is gyógyíthatatlanabb". (Az 1765-i előadásokról való jelentésben.)²

Hogy Kant előadásai tényleg nagyon vonzóak voltak, azt nemcsak az a tény mutatja, hogy előadásait nemcsak a diákok nagy számmal (a publikumot a 80-as években vagy százán, a privátelőadásokat vagy húszan), hanem magasabb állású férfiak is sűrűn hallgatták; sőt a helyőrség tisztjeinek, még az orosz megszállás idejében az orosz tiszteknek is azok felkérésére külön előadásokat tartott.

Mint igaz pedagógus, Kant nem elégedett meg azzal, hogy hallgatóit a filozófia hallgatására előkészítse, előadásait hallgatóiban mélyíteni, bennük a filozófiai gondolkozást önállóítani kívánta, és pedig hirdetett és megtartott disputatóriumok, examinatóriumok, repetitóriumok útján. Egész életét, minden idejét pedagógiai szempont alá helyezett professzori hivatása foglalta le. Magántanársága idejében *előadásainak* heti óraszámja 28-ra is emelkedett s rendes tanárságának és rendkívüli (75 számra gyarapodott) irodalmi tanítói működésének még utolsó éveiben is 8–12 között ingadozott.

Személyiségének teljes odaadásával végzett e professzori hivatásérzete magyarázza meg azt is, hogy a kétszer is házasságra kínálkozó alkalmat töprenkedve nem használta fel: hisz volt családja studenseiben és ifjabb kollégáiban, akik közül rendes tanársága idejében naponta kettőt, hármat, rendkívüli alkalmakkor ötöt is szívesen látott ebédre vendégül.

S Kant, e gyöngye testi szervezetű férfiú, bírta e nagy szellemi professzori munkát 72 éves (1796) koráig anélkül, hogy azt ellensúlyozó nyaralással, utazgatással megszakította volna. Königsberget csakis nevelői állása közben hagyta el; ő, ki fizikai geográfiájában oly szépen írja le a hegyeket, soha életében hegyet nem látott. Szellemi egyensúlya helyreállítására nem volt szüksége, mert gondoskodott életrendjével és napközben egymást ellensúlyozó felváltó szellemi munkásságának biztosításával arról, hogy ez egyensúly meg ne zavartassék.

Bámulatos pedagógiai és higiénikus művészetre, rendkívüli önfegyelmerttségre vall, hogy az oly intenzíven, legmélyebben gondolkozó férfiú, akinél a gondolkozás tárgya szokott a gondolkozón uralkodni, mégis képes volt minden napra kijelölni és be is tartani e gondolkozása időtartamát és az éppen ezt ellensúlyozó szórakozásának idejét és olvasmányának tartalmát és tartamát. Télen-nyáron 5 óraker kelt fel; 7, illetőleg 8 órától kezdve tartotta meg előadásait. 1 óraker ebédelt, 2–3 óráig ven-

² Professzori ténykedése ideje alatt Kant a következő tantárgyakat következő számú félévekben adta elő: 1. logikát 54-szer, 2. metafizikát 49-szer, 3. fizikai geográfiát 46-szor, 4. morálfilozófiát 28-szor, 5. antropológiát 24-szer, 6. elméleti fizikát 20-szor, 7. matematikát 16-szor, 8. természeti jogot 11-szer, 9. filozófiai enciklopédiát 11-szer, 10. pedagógikát 4-szer (ez a filozófiai tanárookra nézve soros kötelező tantárgy volt), 11. mechanikát 2-szer, 12. mineralógiát 1-szer, term. teológiát 1-szer.

dégeivel társalogva. Ezután legalább 1 óra hosszat sétált; séta után olvasgatott, medítált. Olvasmányának tárgya ilyenkor nem elvont, hanem konkrét, szemlélhető tárgyú volt. Különösen kedvelte az útirajzokat s a szépirodalmi körből az elmés, szatirikus iratokat (Hudibras, Don Quixote; Swift iratait). 10 órakor lefeküdt.

Kant életének e testi és lelki dietétikai önfegyelmező életrendje magyarázza meg, hogy gyöngé testi szervezete dacára is 80 évet élt. 1804 február 12-én a haldoklónak nyújtott segélyt hálásan visszautasítva e szavakkal: „Jól van ez így!“ halt meg.

De nem a malandóság, hanem az eszményi professzor ma is élő képével, amint azt Herder — aki 1762—4-ig Kant hallgatója volt — festette meg: búcsúzom elméletét hivatásos életében megismerő nagy pedagógusunktól. „Szerencsés voltam — így szól Herder — filozófust ismerni, aki tanárom volt. Javakorában megvolt benne az ifjúnak vidám élénksége, mely — amint hiszem — elkísérte őt legvégsőbb koráig. Nyílt, gondolkozásra teremtett homloka pusztíthatlan derűtségnek és örömegek volt székhelye; ajkairól pedig gondolatokban túláradó beszéde folyt; rendelkezésére állott a tréfa, az élc, az elmésség; tanítóelőadása a legmulattatóbb társalgás volt. Ugyanazon szellemességgel, amellyel Leibnizot, Wolffot, Baumgartent, Crusiust, Hume-ot boncolta és Newton, Kepler, a fizikusok törvényeit fejtegette: ugyanazzal karolta fel Rousseau-nak ez időben megjelent iratait, Emiljét és Héloïse-ját, valamint a tudomására jutott minden természeti felfedezést, értékelte azt, hangsúlyozva végre is mindig a természet elfogulatlan ismeretének és az ember morális értékének fontosságát. Előadása és társalgása élénkítésének forrásául szolgáltak: az ember, a népek, a természetnek története, a természettan, a matematika, saját tapasztalatai; semmi ismeretreméltó nem volt szemében közönyös; semmi ármány, semmiféle felekezetieskedés, semmiféle előítélet, semmiféle névimádás őt nem érdekelte szemben az igazság terjeszkedésének és világossá válásának érdekével. Önálló gondolkozásra bátorítá fel és kedvesen kényszeríté erre az embert, anélkül, hogy lelke a zsarnokoskodást ismerte volna. Ez a férfiú, kiről legnagyobb hálával és hódoló tisztelettel emlékezem meg: Kant Immanuel, kinek képe ma is kedvesen áll előttem.“ (L. Herder: Briefe zur Beförderung der Humanität. Suphan-kiadás, XVII, 404 l.) Hozzátehetem: előttünk is, mint az egyetem filozófusának pedagógiai-didaktikai irányú eszményi professzori alakja.

SCHNELLER ISTVÁN.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Rendszeres magyar neveléstan.

Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései.

Írta: *Dr. Weszely Ödön*. Budapest, 1923. Eggenberger. (N. 8-r., VIII + 451 l.)

Ebben a cikkben Weszely Ödön új könyvéről lesz szó, mely a vállalkozás méreteivel, tartalmával s mindek fölött a szerző egyéniségével méltó a legodaadóbb figyelemre. Weszelyt pályája és kitartó szorgalma pedagógiai irodalmunk egyik legtisztéletreméltóbb munkásává avatta. Korábban Bárczy István bizalmából a fővárosi iskolák felügyelője volt s mint ilyennek gazdag tapasztalati anyag áll rendelkezésére. Mint a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium vezetője népes és magas színvonalú testületnek tagjaitól nyerte állandóan az impulzusokat. Mindezek mellett mint szorgalmas kutató az elméleti irodalmat is állandóan és szinte a teljességre törekvéssel tanulmányozta. Szempontjai, mióta egyetemi katedrára lépett, bizonyára még inkább emelkedtek és bővültek.

Mostani könyve egy nagy koncepciónak első kötete. Azért, ha nem volna is szegény tudományos irodalmunk szintetikus és rendszeres művekben, akkor is kötelességünkké tenné vállalkozása a legbehatóbb megbeszélést. Weszelynek első, sok anyagot tartalmazó s éppen azért becses munkája, mely *A modern pedagógia útjain* címmel ma is méltó keresletnek örvend, összefüggő kérdéseket tárgyal anélkül, hogy rendszeres mű igényével lépne fel. Más, annyi anyaggal, már akkor könnyen jött volna abba a kísértésbe, hogy rendszeres munkává kerekítse. Ez akkor még a szerzőnek, a hasznos és szükséges óvatosságon kívül, úgy látszik, egyéni okokból is terhére lett volna. A rendszerezés ugyanis szerzőnknek gyöngébb oldala, mert mostani munkája ellen is ebből a szempontból emelhető kifogás. Lássuk azért először a mű beosztását. Hiszen ilyen terjedelmes kötetnél, amely még másik két kötetet is ígér folytatásul, első teendő a tájékozódás a gazdag anyag felől.

A szerző a pedagógiának öt részét különbözteti meg. Ezek: 1. az elméleti vagy filozófiai pedagógia (alapvetés), 2. neveléstan (hodegetika), 3. tanítástan (didaktika), 4. módszertan (metodika), 5. szerveztan. (75. l.) A megjelent kötet ebből az első részt adja; az ígért második a nevelés-, a harmadik a tanítással kíván foglalkozni. Úgy látszik — legalább egyelőre — a módszertan és szerveztan kibocsátását a szerző nem tervezi.

Weszely eme felosztásnak előnyül azt tartja, hogy alapját nem kölesönzi idegen tudománytól, pl. a pszichológiától, amellet logikus és megfelel tudományunk fejlődésének és hagyományainak is. A szerző álláspontján ez ellen elvi szempontból nem is lehet kifogást emelni. Gyakorlati kivitelben azonban a

két első rész határai elmosódnak, s anyaguk, legalább részben, egymásba olvad, amint látni fogjuk. Az első rész ugyanis azokkal a bevezető kérdésekkel foglalkozik, melyek a pedagógiának az ismeretek rendszerében való elhelyezkedésére vonatkoznak, továbbá az alapvető fogalmakkal. Vagyis a főfejezetek címei szerint szól a pedagógiáról mint tudományról; a nevelés fogalmáról; a világnézet és nevelés kapcsolatáról; a nevelés tényezőiről és „a nevelés tervei“ címmel a különböző pedagógiai irányokról, a pedagógiai elvekről és antinómiákról és a szorosabb értelemben vett nevelési tervekről. Csakhogy mindezek során olyan kérdések tárgyalása elől sem tud elzárkózni, amelyek már inkább a második részbe tartoznak; vagy legalább is kikerülhetetlen, hogy ott ismét ne foglalkozzék velük, részint mert tárgyilag ott is nélkülözhetetlenek, részint mert itt nem voltak kimeríthetők a felosztás ökonómikus elvei miatt. Ilyenek pl. a nevelés célja és eszményképe, amelyek szükségesképen szabályozzák és előírják a II. rész anyagát és feldolgozómódját; a gyermekek tulajdonságai és azok fejlesztése, melyek egymástól elválaszthatatlanok; a környezethatás, melynek megteremtése voltaképpen maga a nevelés. Ennek következménye az, hogy számos kérdést fölvet, sőt részletesen tárgyal is, de mégsem old meg, mert éreznie kell, hogy az már okvetetlenül a második résznek a feladata. Egyébként, hogy a két első rész határvonalai a szerző elgondolásában is összefolynak, mutatja a cím körüli bizonytalansága. A felosztásban elméleti vagy filozófiai pedagógiának nevezi, amiből az következne, hogy a kötet is ezt a címet viselje; a másodikiké egyszerűen neveléstan. Ennek ellenében az első kötet nem „elméleti vagy filozófiai pedagógia“, hanem „bevezetés“; a másodikikat pedig „neveléstan“ helyett „a nevelés alapelvei“ címmel igéri. Vajjon mi különbség van az első kötet alcíme: „alapvető kérdések“ és a második főcíme: „alapelvek“ között? Úgy gondolom, itt némi születési hibáról van szó: az első kötet kérdések felvetésével foglalkozik (és tényleg így is van), a másik azok megoldásával. De szerencsés tárgyalási mód-e, mely elkülöníti a kérdések fölvetését és megoldását? Alapos tárgyalás után is azért érezzük magunkat kielégítetlenül több fejezetnek elolvasása után.

De ha nem csalódom, a kötetbe gyűjtött anyag elrendezésében is van hiba. Például idézve, az I. rész III. fejezetében részletesen szól a neveléstudomány kutatási módszereiről. Ezek során a tapasztalati, kísérleti eljárást és a pedagógiai laboratóriumok munkáját olyan bő illusztrációkkal kíséri, hogy amikor más fejezetek alatt ezek eredményeire utal, lehetetlen ismétlésekbe nem bocsátkoznia.

A beosztás gyöngéi és a részletek aránytalansága mellett meg kell állapítanunk a könyv tartalmi gazdagságát. Másik nagy erénye, hogy a szerző megállapításai gazdag tapasztalati anyagnak érett megfontoláson és alapos elméleti tanulmányon megszürt eredményei, jóllehet itt sem érthettünk vele sok dolgot egyet. Lássuk ezeket közelebbről.

A neveléstudomány célját illetőleg a szerző fontosságot tulajdonít annak, hogy nemcsak megállapítsa a nevelés célját, módját és eszközeit, hanem feladatául vallja annak felderítését is, hogyan kell a kultúra kincseit közkincesekké tenni; bár hiszen az előbb említett eszközben és módban az utóbbi követelmény is már benne rejlik. Megfelelőbben tágitja a pedagógia körét a szociális pedagógia híveivel egyező és természetes kívánsága: „hogy a jövő alakulására befolyást gyakoroljon, kulturális eszményt alakítson“. Így a pedagógiát a nevelés bölcséletének magaslatára emeli s azért elméleti részében filozófiát, gyakorlatilag pedig pszichotechnikát lát benne. Ennek felel meg a neveléstudomány anyagának felosztása teleológiai és methodológiai problémákra. Mindezek következménye, hogy a filozófiai pedagógia tapasztalati alapokon nyugszik, másfelől a tényeket is az eszményekhez viszonyítva vizsgálja. Tehát a valóság — tények — és eszmények — értékek — tudománya, melyben tény és érték, valóság és eszmény egyforma jelentőségűek. „Míg csupán gyakorlati útmutatásokból állt — úgy mond — s nem emelkedett tudománnyá, az etikának volt függeléke“... valamint, hozzá kell még tennünk, a politikának és az ennek körében lappangó szociológiának. Ebben az eszmékörben foglalkozik azzal a kérdéssel is, hogy lehetséges-e a pedagógia mint tudomány. Természetesen a felelet igenlő. Közben rámutat arra a nehézségre, hogy a nevelő munka — amint ő mondja — „irracionális hatásokkal“ foglalkozik. Alaposabban ki kellett volna fejtenie ezeket az irracionális elemeket. Talán találóbban nevezhette volna imponderabiléknak, mert közöttük számos a tudat alatt érvényesül és mégis az értelmi működés körébe tartozik, tehát inkább felmérhetlen, imponderabilis, semmint irracionális. Másik, talán megengedem, nagyobb csoport, disponibilis és érzelmi jellegű; tehát valóban irracionális. Azonban szerzőnk, bár elismeri és kiemeli, lényegében mégis elhanyagolja az érzelmi elemek pedagógiai fontosságát (például többek közt a 300. lapon is). Ez az egyoldalúság azonban nem írható kizárólag a szerző rovására. A lélektudomány vizsgálódásai előtt az érzelmi elem sokáig rejtve maradt s ma is könnyen elcsúszik. Megfigyelése másokon csak átvitelesen, secundaer jelenségeiben, a mozgásokon ejthető meg és magunkon sem közvetlenül, csak retrospekció útján, mert mihelyt önmegfigyelésünk tárgyává lesz, tudatunk azonnal átvált az értelmi mezőkre. A helyzetet még inkább nehezíti a közvetítés eszközeinek, a nyelvnek csaknem kizárólag intellektuális jellege, melynek éppen azért nincs az érzelmi jelenségek megrögzítésére aequivalens kifejező eszköze. Ehhez járul sajátosan szerzőnkénél a Herbart asszociációs pszichológiája, ahonnan bevallottan első indításait vette. Egyébként arra, hogy az érzelmekek szemben a megfelelő szempontot megtalálni nem tudja, igen jellemző egyebek közt ez a megjegyzése egy másik helyen: „az akarat összefügg az érzelmekekkel és az értelemmel“ (414 l.). Ez tökéletesen igaz ugyan, már csak a pszichikai egység törvé-

nyénél fogva is, de így magánosan és következtetések nélkül, mintegy kijelentésszerűleg odaállítva megint csak azt jelenti, hogy nincsen szerzőnknek az érzelmek pedagógiai jelentőségéről több mondanivalója. Pedig tudatunk érzelmi síkjával a pedagógiának behatóan kell foglalkoznia. Mennél nehezebb feladat, annál inkább. Fontosságát legyen szabad többek között a következőkkel támogatni.

Az érzelmeknek kétségtelen a diffuzív jellege, másfelől lefolyásuknak lassúbb s egyben tartósabb időbelisége. Ez azt jelenti, hogy nevelőmunkánkban akadálynak is nagyobb lehet, de segítségnek is. Érzelmeket nyerve és érzelmi diszpozíciókat teremtve vagyunk képesek csak tartós és a növendék egész életére kiterjedő hatásokat elérni. Ezzel függ össze az is, hogy az akaratnak is az érzések lévén a közvetlen rúgói, az erkölcsi nevelés érdekében okvetetlenül meg kell szereznünk növendékeink érzése fölött az uralmat. Ha ez nem sikerül, vagy — amint, sajnos, gyakorlatban a legtöbbször történik — ezt meg sem kíséreljük, semmit sem csináltunk. De kisebb fontosságú téren, a tanítási anyag elfogadtatásánál is döntő szerepük van az érzelmeknek általában is, de éppen a legnehezebb feladatok megoldásánál, ott, hol maga a tárgy nem kelthet érdeklődést, különösen a formális érzéseknek. Azért a pszichopedagógiának az érzelmek kérdésével mind az erkölcsi, mind az értelmi nevelés érdekében a legbehatóbban kell foglalkoznia. Örvidenek, ha nagyérdemű szerzőnk igénytelen észrevételeimből impulsust nyerne további kötetei tárgykörének ily irányú kitágítására.

Az érzelmek kérdésén kívül megjegyzést kell még tennem a logikához és a szociológiához való viszonyáról. A szociális kérdésekkel behatóbban foglalkozik ugyan a különböző irányok ismertetésénél, de a pedagógiának a szociológiához való viszonyát mégsem tisztázza eléggé. Ez különösen feltűnik ott, hol a pedagógiának a többi tudományokhoz való viszonyát fejtegeti. Pedig úgy vélem, a célkitűzésben ma már majdnem olyan fontos szerepe van, mint az etikának. Még feltűnőbb, hogy a pedagógia segédtudományairól készített csoportosításban nem a teleológikus, hanem kizárólag a methodológikus tudományok közé iktatja be, de — mint említettük — a viszony bővebb kifejtése nélkül. Egyébként is a cél és eszköz kölesönös fogalmak lévén, szerepük gyakran cserélődik. Ezt hagyta figyelmen kívül a logikánál is, mikor a helyes gondolkozásban, melyet a logika szabályoz, csak célt lát, s nem eszközt is egyzersersmind, mely szolgál a célnak.

A nevelésről, mint emberi feladatról, két igen különböző értékű fejezetet találunk a könyvben. „A nevelés mint életfeladat” című alig ad egyebet közhelyeknél; nem kísérli meg, hogy az okozati összefüggések során a pszichológiai források mélységeibe hatoljon, s nem kísérli meg az etikai eszmények tudományos megvilágítását sem. Pedig amott a motívumeltolódások elmélete, emitt a szimpátikus érzések s még magasabb fokon a világfelfogás kozmikus vonatkozásai bőséges alkalmat

nyújtottak volna lebilineselő s egyben tudományos színvonalú fejtegetésekre. Ellenben a következő fejezet, melyben a nevelésről mint nemzeti feladatról szól, eléggé kimerítő és nagyon helytálló megállapításokhoz jut. Természetesen Fichte híres beszéde óta napjainknak az állampolgári és nemzetnevelés körül kifejtett gazdag irodalmáig a szerző rendkívül széles olvasottsága előtt sok és bő forrás nyílt meg. A tiszta igazságot találja meg, mikor hirdeti, hogy: „az egész emberiség is csak úgy teljesítheti hivatását, ha az egyes egységek, egyén, család, nemzet, a maguk hivatását teljesítik. A kisebb egységek zavartalan működése teheti csak lehetővé az egésznek létét“. Azért „az ember a maga feladatait sokkal jobban oldhatja meg a szűkebb egységben (sőt csakis így! *M. Gy.*), melyhez érzelmi kapesok fűzik, mint tágabb keretekben, hol tevékenysége nehezebben érvényesül, sőt elvész. Az egész emberi nem a maga hivatását nemzetek keretében teljesítheti legjobban“ (95. l.), ami természetesen nem teszi lehetetlenné a még ennél is magasabb eszményeket. Mindazonáltal — teszi hozzá — „élni annyi, mint nemzeti életet élni“ (96. l.). Ezekben a fejtegetésekben mindenütt a szeg fejére talál s előadása is szabatosabb és tömöttebb a szokottnál.

Ily mértékben mondható sikerültnek a nevelés lehetőségéről és határaitól szóló következő fejezet, leszámítva azokat az akadályokat, melyeket a tárgy túlságos felaprózásával és a sok alcímmel maga okoz magának. Ez egy kissé itt is megbontja az egységet. Így például az átöröklés és nevelés ily cím alatt fölvetett kérdését nem itt, hanem egy közbevetett alfejezet után ily cím alatt oldja meg: „az átöröklés tanának jelenlegi állása“. Itt azonban gazdag felkészültséggel és jól oldja meg. Az érvek böles mérlegelésével Ribot amaz álláspontjával szemben, amely szerint az idióta és lángelme szélsőségeinél megszűnik a nevelés lehetősége, a Guyau-ét teszi magáévá, aki azt fenntartja a lángelménél (113. l.). Végeredményként helyesen állapítja meg, hogy „a nevelés lehetséges, de nem mindig egyenlő mértékben s a nevelés hatásának megvannak a maga korlátai és természetes határai“ (jellemző pleonazmus!). Helyesen utal, mint mások is, Lamarek és Darwin felfogásának két sarkpontjára, az átöröklés mellett az alkalmazkodásra. A hipnotizmus kérdését azonban talán egy kissé könnyedén intézi el (115. l.), pedig tudomásom szerint éppen az én könyvemmel kapcsolatban annak idején a Fővárosi Ped. Szemináriumban vitadélutánt is szentelt neki. Természetesen itt nem arról van szó, hogy mindennapi eszköznek használjuk fel. Azt azonban nem tudom belátni, hogy amennyiben sikere biztosítottnak lesz bebizonyítva, ultima ratio gyanánt miért ne alkalmazzuk. Jobb egy elveszett gyermek e nélkül, mint evvel egy megmentett? Abban sem érthetek vele egyet, hogy annak megállapítása: a növendék milyen diszpozíciókat hozott magával, a biológia feladata volna.

A nevelés fogalma körüli nézeteltérések leggyakoribb okát, nagyon helyesen, abban ismeri fel, hogy a nevelésnek más és

más oldalait emelik ki az egyes nevelési rendszerek. Épp ilyen helyesnek látom a nevelés lényegének összefoglalását ebben: „azoknak a működéseknek az összesége, melyekkel a gyermek testi és szellemi fejlődését előmozdítani és bizonyos, általunk helyesnek vélt irányba terelni óhajtjuk“ (124. l.). Tartalmas igazság villan meg a szerző előtt abban a megjegyzésében is, hogy a nevelő hatás és ellenhatás nincs valamely életkorhoz kötve (u. o.). Azt azonban nem tudjuk, mit akar azzal kifejezni, hogy ez a hatás a „legtöbbször“ nem is közvetlen, hanem az én közvetítésével történik. Hogyan, hát ez nem mindig és kizárólag így van? Az azonban ismét szerenésés gondolata, hogy a nemzedékek sorát a kozmikus világ folyamatába kell beállítani.

A világnézet és nevelés kapcsolatáról szólván, alapjában kétféle világnézetet különböztet meg, úgymint ideálisat és reálisat. Amennyiben ez az osztályozás értékelés és nem tartalmi alapon történik, amire a reális világnézetek csoportosítása enged következtetni, én úgy vélem, hogy az ideális is lehet reális, amikor a szembehelyezett két fogalom egymást már nem zárja ki; tehát a felosztás hibás. Effélett utóbb ő maga is elismer, amikor megállapítja, hogy természettudományi alapon is lehet jutni ideális világnézethez (131. l.) Ezenfelül érzelmi színezet szempontjából is felosztja szerzőnk a világnézeteket pesszimistákra és optimistákra. Ebben a vonatkozásban azt tartja, hogy az emberek megítélésében lehetünk pesszimisták, de a javítás lehetőségének vallásában optimistáknak kell lennünk. Csakhogy akkor már nem is vagyunk ám pesszimisták!

Beleszól a monizmus, dualizmus és pluralizmus vitájába is és az ismert érveléssel a dualizmus mellett marad. Ezzel kapcsolatban azonban azt a tételét, melyet oly minden ellenmondást visszautasító határozottsággal állít fel, hogy „a dualizmus tény, a monizmus elmélet... A tény maga az, hogy van anyagi világ és van szellemi világ“, a magam részéről nem írnám alá ilyen fenntartás nélkül. Világsemléletünknek ez a kettőssége, melyet szerzőnk más vonatkozásokban is végigvezet, inkább csak szemlélésforma és talán csak egy általános, ösztönszerű, hogy ne mondjam, naiv elvonásnak az eredménye. Az a monizmus, mely ezt a szót a maga számára lefoglalta és kompromittálta, — igaz van a szerzőnek — be nem bizonyított, sőt be sem bizonyítható elmélet, melynél a szellem prioritását vitató dualizmus sokkal fejlettebb álláspontot képvisel. De úgy véljük, egy magasabbrendű szintézisnek mégis sikerülni fog a két komponenst egy legmagasabb fogalmi egységre visszavezetni. De természetesen ez nem lehet az anyag fogalma. Az emberi lélek ősi vágya a megismerhetetlen, a körülírhatatlan, az egyetlen, az egyetlen után, mely minden faj lelkében legalább egyszer föl-föllángol, mutatja eme felfogásnak mélyen és igazán emberi voltát és így jogosságát is, kezdve az őskeleti bölcselők homályos sejtésein, a Sokrates daimonionján, a Platon legfőbb ideáján és a keresztyénség logos-fogalmán keresztül. Már pedig emberi tudásunknak nemesak eszköze, hanem mértéke és pró-

bája is az emberi elme és a világrendben való tájékozódásának és elhelyezkedésének a lehetősége és sikere a legfőbb tapasztalati kritériuma e megismerés lehető helyességének is. Ennek az elmének egyik alapelve, a pszichikai és logikai egység és megfeleléség is ezt követeli: a megismerés elemeinek egybevághása mellett emez elemek egyesülését a mindenség egyetlen ősprincipiumában, melyet tudásunk és képzeletünk nem tudván megfelelően részletezni, oly jól esik hitünkkel egyezően az istenség fogalmával azonosítani. Ez az ősprincipium nyilatkozik emberi szemléletünk számára az általunk megközelíthető jelenségek közepette az ellentétek dualizmusában és azok tusájában. Ezzel az őselvvel, ha éppen abszolút voltánál fogva megközelíthetetlen is, a tudományos gondolkozásnak számolnia kell.

A világnézet és nevelés kapcsolatában nagyon helyes álláspontot foglal el szerzőnk, midőn azt mondja, hogy arra nem szabad növendékeinket (mert természetesen nem is lehet!) rákényszeríteni, csak rávezetni. Másrészről a nevelés legnagyobb sikere, ha a növendéknek hatásunk alatt önként kialakult világnézete végül teljesen egyezik a nevelőével (136. l.).

A világnézet már maga is értékelési alap. Az értékelés pedig szerzőnk szerint oly sorban mutat emelkedést, amint annak alapja érzelem, vágy, értelmi megfontolás és ítélet. Figyelmén kívül hagyva az alapul szolgáló tényezőknek egy kissé pongyola osztályozását vagy felsorolását, ha embertársainkhoz való viszonyunkban a szimpatikus érzések szerepét elismerjük és egyáltalában az érzelmekét cselekvéseinkben, akkor ezt a kantiánus módra erősen intellektuális jellegű axiológiai álláspontot egy kissé egyoldalúnak fogjuk találni. Emberi cselekvésről lévén szó ugyanis, az értékelés körébe az összes emberi indítékokat be kell vonni. És ha ezeket kölesönösen mérlegeljük, arra a jogos feltevésre jutunk, hogy ezek között nem az ész a legmagasabb érték. A történelem tanúbizonyossága szerint a merev racionalizmus még mindig csödhöz vezetett.

Az etikára két fogalom jelentésének van kiválóan jellemző befolyása. Ezek egyfelől (a cselekvés vagy negative tartózkodás, tehát a kettő együtt) a *viselkedés*, másfelől a *viszony* fogalmai. Azért az etikát nem lehet a pusztá racionális fogalmak rendszere gyanánt megkonstruálni. Ugyanis a viselkedés és a viszony fogalmai határozzák meg az etikai elmélkedések irányvonalát, de egyszersmind határait is. Mivel a viselkedés akár cselekvésben, akár passzív tartózkodásban nyilvánul, közvetlenül mindig érzelmekkel kapcsolatos, racionális elem az értékelés alapja egymagában már csak azért sem lehet még a legmagasabban értékelhető cselekvésekben sem. Úgy gondolom, ez felel meg a keresztyén morál szeretet-elvének is. Ezt a megállapítást lényegében nem változtathatja meg az értékki-egyenlítődség elve, mely tartalmilag gazdagabbá, főleg pedig valamelyes egyetemes utilitarizmus szempontjából hasznosabbá is teszi az oly cselekvést, melyben a szimpatikus érzések leg-

magasabb fejlettsége az intellektusnak is legmagasabb nemével párosul.

A másik határozó elv a viszony fogalmára lévén visszavezethető, az etika, mint filozófiai tudomány, mint gyakorlati bölcsélet (csakúgy, mint általában a tudomány) feltételezhet ugyan és fel is kell tételeznie abszolút értékeket, de ezek az emberi megismerés számára éppúgy megközelíthetetlenek, mint az abszolút maga avagy a világegyetem. Hiszen már magában az megoldhatatlan logikai ellentétet tartalmaz, hogy az abszolút az erkölcs fogalmában a viszonytal kell kapcsolatba hoznunk. Ezt az ellentmondást csak az identitás álláspontján lehetséges megoldani: az abszolút etikai érték csak az abszolút principium fogalmával fér össze, mert abszolút érték = abszolút principium. Mindezt feltételezhetjük ugyan, de az emberi értelem, tehát a filozófiai megismerés tárgya is csak emez utolsó megállapítás lehet, mint máskülönben ránézve a megismerés elmozdíthatatlan határköve. Ezen a ponton is ellenkeznünk kell tehát a szerzővel, ki nem rendszeres tárgyalás eredményeként ugyan, de elszórtan több helyen szól abszolút értékről, mint etikai éleateszményről. Az abszolút pedig akár mint őselv, akár mint legfőbb érték (summum bonum) egyaránt megismerhetetlen és megközelíthetetlen mind értelmünk, mind cselekvésünk számára. Erről, mint holtpontról, csak a hit szankciója mozdíthat el bennünket, amely nélkülözhetetlen és kitűnő eszköz ugyan a nevelő kezében, de már a bölcséleti erkölestudomány körén kívül esik. Éppen azért a lehetőségek és határok tisztántartása érdekében ezeket a distinctiókat meg kell tenünk és nyilván kell tartanunk. Erre az álláspontra éppen az idealizmus és theizmus szempontjából kell helyezkedni. Ami pedig eme megállapítások pedagógiai következményeit illeti, olyan eszményeket és eljárásmodokat kell keresni, melyeket emberileg követhetünk és megvalósíthatunk. Azért a pedagógiai elméletben és gyakorlatban is csak azt kell feladatul kitűznünk, hogy erkölcsi cselekvéseink forrása a szimpatikus érzelmek és intellektuális erők legmagasabb, de párhuzamos fejlettsége és lehető legteljesebb harmóniája legyen.

Visszatérve a szerző fejtegetéseire, behatóan és kitűnő eredmények levezetésével megfelelő csoportosításban ismerteti az értékfogalmakat. Itt csak azt a posztulátumot akarjuk a becses anyagból kiemelni, amellyel elérni kívánja a nevelés eredménye gyanánt, hogy a növendékeknél az ideális értékek legyenek egyúttal a szubjektív értékek is. Ideális értékekül az igazat, jót és szépet nevezi meg a reális értékekkel szemben, melyek a szükséges, a hasznos és az élvezetes. A szubjektív értékekkel természetesen az objektív értékeket állítja szembe, amelyeket magánálló értékeknek tekint. Ez ellenkezően a viszony fogalmával, ebben az alakjában a szerzővel egyet nem érthetünk. De ha ezalatt az összeség, az emberi egyetemesség érdekével megegyezőt, vagy továbbmenőleg a kozmikus egységbe beilleszkedőt értené, a megkülönböztetést gyümölcsözőbb-

nek és tudományosan is könnyebben felhasználhatónak gondolnám.

A nevelés céljának megállapításánál Weszely Reinnal, a kiváló herbartianus pedagógussal tart, kinek az a véleménye, hogy a nevelésnek nem egyetlen célt kell szem előtt tartania. Szerzőnk mindenek előtt általános és különös célt különböztet meg. Az előbbi szerint a nevelés tegye képessé az embert céljának elérésére. Ezt a célt az ember értelmével ismeri fel s ebbeli munkájában legfontosabb segítőtársa a kultúra. Azért a nevelés célja a kultúra és pedig mindkét jelentésében: 1. mint értékeket teremtő erő, 2. mint szellemi állapot. A kultúrát nem a tudásban, hanem az egyéniség kiművelt voltában keresi, vagyis Kerschenszteinerral szólva abban, hogy önkénytelen kifejezője legyen „egy zárt, belső s egységért küzdő lelki funkciórendszernek“. Magam részéről itt is kiegészíteném a kiváló német kultúrpedagógus meghatározását azzal, hogy ez a belső és harmónikus organizmus a szimpatikus érzések uralma alatt funkcionál. Mert enélkül is lehet szubjektíve fennakadás nélkül működő, harmónikus rendszer, melynek irányát és tempóját azonban állandóan a társadalomellenes érzések szabják meg. Én a társadalom fejlődése érdekében ható műveltségnek a teljességét az így értelmezett érzelmi műveltséggel látom befejezettnek. A fajok küzdelmét, valamint a gazdasági és osztályharc kérdését is csak olyan műveltség oldhatja meg, melyben az intellektuális kultúra ridegségét az érzések melege enyhíti s az önzés harcának kísértéseitől a hideg ész számításait az altruisztikus érzés hódítja el. Erős meggyőződés, hogy minden pedagógiai rendszernek erre az álláspontra kell helyezkednie, mert csak egy ilyen élet és egy ilyen nevelési gyakorlat válthatja meg mai poklából az emberiséget.

Kiegészítésül a célfogalommal kapcsolatban ki kell még emelnem Weszelynek azt a helyes felfogását, hogy a kultúra csak eszköz és nem végső cél, és hogy a nevelés célja nem azonos az élet céljával.

A következő részben a nevelésnek négy tényezőjét karolja fel: növendék, környezet, nevelő, kultúra. Ezt a felsorolást nem tartom eléggé logikusnak, mert Taine óta szigorúan véve a három utóbbit mind aláfoglalhatjuk a környezet fogalmának. Maga a nevelés is a céljainknak megfelelő ható tényezők tudatos csoportosítása az iskolában vagy azon kívül, azaz, mutatis mutandis: környezet. Természetes, hogy a szerző legbehatóbban foglalkozik a növendékkel s főleg, nagyon helyesen, a gyermektanulmányozás és gyermekpszichológia kérdésével. Erre nagy szükség van már csak azért is, mert főleg a nevelési gyakorlat — tapasztalatom szerint — csaknem teljesen figyelmen kívül hagyja az emez új kutatási területen elért és nem kicsinyelhető eredményeket. Éppen azért ezen a téren jól esik látnom a szerzőnek még azt a túlzását is, melyet az egyéni törzslapok és a nevelési napló tervezetében elkövet: kétszázon jóval felüljáró kérdést kíván a növendékeknél egyenként nyilvántartatni!

A gyakorlat meg fogja találni a lehetséges és helyes közép-utat, csak gyakorlattá válnék már!

Igen megszívlelendő mondanivalói vannak a nevelőről szóló fejezetben a tanárképzésről. Igaza van, hogy itt majdnem kizárólag a szaktárgyak tanulmányozása képviseli a hivatásra képzést: az állam szinte nem is érdeklődik a jelöltek nevelő rátermettsége iránt. Megkísérli a sajátosan tanári egyéniség körülírását is. Ezt azonban nem tartjuk eléggé tömör és plasztikus összefoglalásnak. A kép tisztaságát talán az zavarja, hogy két rendszer keresztezi egymást a nevelői egyéniség megrajzolásában: a nevelői feladatok és a lelki tulajdonságok rajzolása. Talán ha ezeket külön tartotta volna s mindegyiket bizonyos rendszerességgel csoportosítja és még ki is egészíti, egymás mellett a kettő plasztikusabb képet adott volna, vagy akár külön-külön is az egyik vagy a másik. A tanárképzés feltételeinek keresésénél sem igen teljes és élesen körvonalozott az eredmény.

A szerző igen érdekes dolgokat fejteget a kultúra tartalmáról szóló fejezetben is. De itt is meg kell állapítanunk bizonyos egyoldalúságot; ez pedig onnan származik, hogy kultúra alatt itt is kizárólag az intellektuális kultúrát érti, az érzelmi kultúrának csaknem teljes mellőzésével. Csakhogy a fejtegetések egyúttal a szerző mentségét is magukban foglalják: az általános felfogást követi. Ő maga mondja ugyanis, hogy korunkat mindenekfölött a tudomány jellemzi. Nézetünk szerint ez tévedés ugyan, de meglehetősen széleskörű tévedés, amely jellemzi e felfogás vallóinak racionalizmusát. A kor jellemző tünetei közül ezt látják kiemelkedőnek: talán mert így óhajtának. De már a XVIII. századot is a tudományok arany századának hitték ama kornak gyermekei. Felfogásom szerint korunkat sokkal inkább az anyagi termelés, a technika és a nyers munkaerő hatalma jellemzik, valamint az individualizmusnak már-már ellenkező erőszakot provokáló differens és centrifugáló elfajzása s természetesen maga a racionalizmus is.

Szerzőnk felfogására jellemző, hogy a művészet nevelő hatásában is alig lát egyebet, mint tárgyközlő jelentőséget. Erre vall az is, hogy erkölcsi nevelő hatást is csak annyiban tulajdonít a művészetnek, amennyiben erkölcsi kérdéssel foglalkozik. Milyen óriási elterés a másik túlzás felé Sulzernek ama tételétől: a szép a jónak családke! Pedig ebben több igazság van, mint szerzőnknek a felfogásában. Ugyanis a művészet, ha csak törekvése nem egyenesen antimorális — amikor volta-képen nézetem szerint már nem is művészet — pusztá léteivel erkölcsi érték. A műélvezet a beidegzés finomításával és gazdagításával, az ízlés fejlesztésével, az érdeklődés irányításával és lekötésével olyan diszpozíciókat teremt, melyek kevés kivétellel erkölcsi irányban predestinálnak. Hogy csak szélsőségekre utaljak, fejlett zenei ízlésű ember nem riad-e vissza mámoros társaságok hangzavarától? A költészet differenciált szépségeinek rabja az erotikumok durva örömeitől? A színek és

nemes vonalak kifejező művészetének, a képirásnak és a szobrászatnak tisztelője az obscoen ábrázolások durvaságaitól? Hiszen perverzítások, elferdülések itt is akadnak, de avatott nevelő és egészséges fejlődésű művészetkultúra a legdúsabb lehetőségeket teremti meg az erkölcsi evolúció számára. Weszely az esztéticizmushoz fűzött megjegyzéseiben — úgy vélem — nem találta meg a helyes perspektívát a művészetekkel szemben; a hibát abban látom, hogy nem fogta fel a kérdést gyökerében, mert kétségtelenül a művészetnek hatása nem primaer, hanem secundaer jellegű. Első renden szükségesnek tartván az érzelmek nevelését, természetesen döntő szerepet kell abban az esztétikai nevelésnek juttatnom. És pedig nemcsak azért, mert ennek az legkitűnőbb eszköze, hanem sajátosan nemzeti szempontból is. Nézetem szerint ugyanis az esztétikai kultúra a kultúrfőlény kérdésének egyik integráns része. Különösen arra kell gondolnunk, hogy képzőművészetünk egy pár évtized alatt közelítette meg nagy művészeti multtal bíró népek színvonalát. Nemzetnevelő feladatunk egy része tehát, hogy ehhez a hatalmas fejlődéshez alapot és talajt teremtsünk megfelelő közönség nevelésével. Az is fontos szempont, hogy ezzel fajunk szélsőségekbe hajló vérmérsékletét is temperáljuk s így az érzelmi és etikai kultúra terén is hatalmas lépést teszünk előre.

A könyvnek utolsó nagy fejezete „a nevelés terve” címet viseli. Ebben foglal helyet a különböző rendszerek („melyek ma élnek és halnak”, talán hatnak?) ismertetése és legkevesebb szó esik arról, amit a cím ígér, a nevelés tervéről. Hiszen a különböző irányok és iskolák nem a nevelés tervében különböznek egymástól elsősorban! Meg kell azonban jegyeznünk, hogy gazdag anyagot találunk a pedagógiai rendszerekből. Különösen értékes teszi gazdag bibliográfiája, mely még esetleges hiányokért és fogyatkozásokért is kárpótol. A szocialista pedagógia ismertetésénél azonban lehetetlen egy sajátosogos tévedésre rá nem mutatnom, Weszely azt mondja, hogy a szocializmus céljait békés munkával iparkodik elérni (336. l.); ezt 1918—19 és az orosz bolsevizmus óta nem lehet állítani. Mihelyt a fizikai lehetőség megnyílt, melyre az alkalmat mindkét helyen egy-egy nemzet háborús kimerültsége nyújtotta, a szociáldemokrácia a leplezetlen erőszak terére lépett. Ez nem politikai felfogás, hanem ténymegállapítás. Különben is a marxizmus az osztályharc alapján áll; osztályharc pedig éppoly kevésbé képviselheti az evolúció békés eszközeit, mint az emberi érdekek egyetemességét. A szerző osztályozó, csoportosító gyöngesége ebben a részben is kiütözik: külön szól a vallásos és vallásellenes irányról (V. rész, II. fejezet), holott az ismertetett rendszerek legtöbbször egyszermind vallásos is és a vallástalan is azok között foglal helyet. Jellegetesen tűnik ez ki Herbart tárgyalásánál. Ugyanitt a rendszer sajátossága gyanánt tünteti fel azt, hogy a kedély és akarat nevelését a képzetek útján munkálja. Ez nem egész szabatos körülírás, mert jellemzi ugyan Herbart rendszerét a képzeteknek és képzettársulásoknak ural-

kodó szereplése, a képzetek azonban mindenkor és minden rendszerben leghatásosabb eszközei maradnak az érzések nevelői befolyásolásának.

Az állampolgári nevelésről talán felemlíthette volna a francia gyakorlatnak azt az eltérését a többitől, amely szerint ők az állampolgári nevelést csaknem kimerítve látják a közérdekű jogi és közjogi ismeretek tanításában, míg másutt inkább az egészséges közérzés és közszellem felkeltését tűzik ki célul, ami a kérdésnek gyökeresebb felfogását jelenti. Talán megemlíthette volna azt is, hogy a jezsuiták iskoláiban és Sturmnál, de másutt is sok helyen, Róma állami és katonai szervezeteinek kicsinyben való utánzása már egy neme volt a felsőbb közösség számára való nevelésnek, csakhogy itt a római kultúra rajongói előtt egy történelmi eszmény lebegett. Az is idetartozó érdekes adalék, hogy Szemeréék önképzőköre Sárospatakon megszervezte Páncél vármegyét, amelynek megvoltak alispánjai, szolgabírái, esküdtjei, közgyűlése, sőt pecsétje is, hogy előkészítő iskolájául szolgáljon a jurátusoknak közéleti szereplésükhöz. A mi iskolázásunk történetében ez is egy neme volt, szűk körre szorítva, az állampolgári nevelésnek.

„A nevelő munka ágai“ című fejezet tárgyalja többek között a tanítás és a nevelés viszonyát, Brunetiére-rel vitázva, kinél ez egyet jelent. E két fogalom kettéválasztásában Weszely odáig megy, hogy a tanítás ugyan neveli az értelmet, de még nem lehet a tanítást az értelem nevelésének nevezni. *Az értelem nevelése a tanítás mellett külön feladat.* (415 l.) Természetesen a neveléstudomány nagyon helyesen jár el akkor, amikor megkülönbözteti a két fogalmat. Ily merev kettéválasztásuk azonban — a mi felfogásunk szerint — alig lehetséges. A tanítás által nevelünk s az előbbinek teljesen be kell olvadnia az utóbbiba, bár a nevelés jóval több, mint a tanítás. De nem avval, amit idáig nem fejtett ki eléggé: az érzelmi élet tudatos és tervszerű fejlesztésével. Az értelem fejlesztését nem tudjuk másként elképzelni, mint tanítással. Hiszen a népiskolai beszéd- és értelemgyakorlat is csak abban az értelemben jogosult, ha egyszerűsmind a gyermek ismereteit is tágítja, rendszerezi és tudatosá teszi. Avagy afféle mnemotechnikai gyakorlatra gondol a szerző, mely hitelét már az emlékezet körében is elvesztette? Az ismeretanyag közlési módja és mértéke legyen olyan, mely a fogalom- és ítéletalkotást is fejleszti és gyakorolja, amellyel, hogy a világban való tájékozást elősegíti és az emlékezeti anyagot gyarapítja; és ne olyan, mely terhével és erőszakával esetleg még le is törheti az elmét. A szerző ellenkező felfogását árulja el a nevelés felosztásáról szóló fejtegetése és táblázata is. Ebben a formális vagy fejlesztő nevelés alatt a szellemi képességek fejlesztésének mechanikus, harmónikus és intuitív fokaikat különbözteti meg. Az elmondottak után kíváncsian várjuk hát a következő kötetekben az arravatkozó külön tanácsokat.

A szóban forgó felosztás magán viseli a herbartianus eredetet. Egy kissé erőszakolt benne a hármasság elvének a keresztülvitele s az efféle szétválasztások, mint: jellem és magasabbrendű erkölcsi élet, ízlés és esztétikai műveltség. Hiszen értjük a szerző gondolatát, de úgy véljük, hogy a skatulyázásnak ez a pedantériája inkább zavart okoz, semmint tisztázza a kérdéseket. Pl. itt van a jellem dolga. Az az egyéni tulajdonságok és dispoziciók teljességét jelenti, mely nevelői eszményünk szerint a magasabb rendű erkölcsiség szolgálatára van beállítva. A fejlődésnek minden fokán ennek kell a nevelő szeme előtt lebegnie. Minek hát a szétválasztás? Különben is — amennyiben szó lehet arról, hogy kialakult és kész egyéniségeket adjon át az iskola az életnek — a jellem a végső eredmény, ami egy tökéletes nevelő művészi kezeiből kikerülhet. A növendék jelleme, ebben az értelemezésben, az eredmények egész foglalata. A szerző felosztása alapján pedig könnyen lehetne arra a gondolatra jutni, hogy az csak egy közép fokú fejlődési állapot.

A záró fejezet „a nevelés terve“ címet viseli. Ebben végső ideának azt tartja a szerző, hogy az egész emberiség számára készítsünk terveket, de saját fajunk sajátos tulajdonainak a kifejlesztésével és az előző korok kultúrártékeinek a következő nemzedék számára való átadásával. Közben helyesen mutat rá arra, hogy ez csak egységes közoktatási rendszerrel válik lehetségessé (428. l.). Valóban szükséges, hogy ezt a gondolatot a szakirodalomban és másutt is hangoztassuk és belevigyük a köztudatba. Csak azt a tanácsát nem értjük a szerzőnek, amelyben kettős terv készítését ajánlja; az egyik legyen — úgymond — „nagy és általános a növendékek átlaga számára. A másik terv speciális, külön terv minden egyes növendék számára“ (430. l.). Nem értjük, mert ilyen kettősséget nem tudunk elképzelni, és mert nem tudunk tervet elképzelni olyat sem, mely minden egyes növendék számára, tehát az egyéniségek végtelenségéhez szabott lehetne. Itt csak típusok figyelemmel tartásáról lehet szó.

Mindezek elmondása után most már végeznünk kell, bár a könyv gazdag tartalma még sok kérdés megbeszélésére nyújtana alkalmat. De máris hosszúra nyúlt ismertetésünk. Mentségére szolgáljon a könyv tartalmi gazdagságán kívül még az a körülmény is, hogy Felméri műve (1890) óta, mely egy év alatt két kiadást ért, harminchárom éve már, nem jelent meg irodalmunkban ilyen rendszeres nevelési elmélet.

Csak a szerző előadásmódjára kell még megjegyeznünk, hogy általában szigorúbban összefogott, kevesebb szóval élő fogalmazás maradandóbb hatást érne el. Egy kissé bőbeszédű; gyakori nála az ismétlés és a tárgyalásban az elszélesedés. Egy-egy ércebe kovácsolt mondat jobban kiemelné az eredményeket. Igaz, előszavában ő maga említi, hogy könnyed fogalmazásra törekszik. De látásunk szerint sok helyt egy kissé túllő a célon. Egy ilyen szabású könyvnek olvasói a műveltek köréből kerülnek ki, kik már egy kissé tömöttebb fejtegetéseket is megbír-

nak. És a pedagógia nagy részében amúgy is alkalmazott tudomány lévén, fejtegetései nem megerőltetők.

Észrevételeink jeleznek azt a meggyőződésünket, hogy a szerző a legszigorúbb mérlegelést elbíra és azt a szándékunkat, hogy, ha megengedi, a következő kötetek számára néhány szempontot ajánljunk figyelmébe.

(Debrecen.)

Mitrovics Gyula.

Újabb törekvések az iskolán kívüli népművelés terén.¹

Egy nemzet fejlődésének feltétele, hogy szellemi és anyagi műveltsége egyensúlyban legyen. Ennek az egyensúlynak leg-hathatósabb biztosítéka, hogy a nemzet zömét alkotó társadalmi néprétegek megkapják azt a szellemi műveltséget, amely őket a nemzet munkájában való öntudatos részvételre képesíti. A modern demokratikus törekvések alapja éppen a népművelési jelentőségének felismerésében rejlik.

Magyarország viszonyai azt mutatják, hogy az ország fő alkotóeleme, a nép, még a mai napig sem kapta meg azt a műveltséget, amely a nemzet többi tagjaival való harmonikus együttműködésre képesíthetné. A népművelés szolgálatában álló elemi népiskola és az ehhez csatlakozó ismétlődő iskolák a jellemképzésnek és a nemzeti műveltségnek csupán alapjait rakják le. Ez a 15 éves korig terjedő iskolai oktatás nem elégséges ahhoz, hogy a nép értelmi és erkölcsi műveltségét kifejlessze és biztosítsa. Szükség van tehát a nép számára egy olyan magasabbfokú oktatásra, amely az iskolából kikerült és még fejlődésben lévő ifjút továbbvezeti és öntudatosítja. Ugyanez az intézmény biztosítaná a felnőttek állandó továbbképzését is. Ami ezt a felsőfokú népművelést illeti, történtek ugyan lépések annak megvalósítására, de ez csak inkább elszigetelt kísérletezésnek mondható, mert a mozgalom nem öltötte magára az egész országra kiterjedő intézményes formát. De mivel a népművelésben az iskolai oktatásnak szerves kiegészítő része az iskolán kívüli oktatás, szükség van arra, hogy ez az intézmény is egységesen, az egész országra kiterjedően megszerveztessék.

Általában a népművelésnek, tehát az iskolán kívüli népművelésnek is célja a kultúra eszményének nemzeti alapon való megvalósítása. A kultúra eszménye rejti magában a fejlődés lehetőségét, mivel anyagi és szellemi tökéletesedést kíván. A szellemi kultúrát szolgáló népművelésnek feladata egyfelől világnézet kialakítása, másfelől a nép foglalkozásának megfelelő szakismeretek nyújtása. Tehát az iskolán kívüli oktatás-

¹ Összefoglaló ismertetés a következő művek alapján: *Szentiványi Károly: Falusi programok*, 1920; *Dr. Imre Lajos: Vezérfonal az ifjúság gondozására*, 1920; *Dr. Imre Lajos: A falu művelődése*, 1922; *Dr. Nyireő István: Az iskolán kívüli népművelés és eszközei*, 1922.

nak kettős irányban kell haladnia: egyfelől a világnézetet kialakító értelmi, erkölcsi és esztétikai képzés, másfelől a szakképzés irányában. Az eddigi iskolánkízüli népművelésnek egyik hiánya éppen az, hogy a világnézetet kialakító általános műveltség kifejlesztését nem vették eléggé figyelembe, pedig ez teszi lehetővé a nép rétegének a többi társadalmi osztályok közé való öntudatos beleilleszkedését és az egységes nemzeti munkában való részvételét. Meg kell tehát állapítanunk, hogy milyen mederben haladjon a népnek értelmi, erkölcsi és esztétikai képzése. Az értelmi nevelésre vonatkozólag vezető elv gyanánt állítható fel, hogy ne az ismeretek tömege, hanem azoknak egy világkép kialakításához vezető rendszeres feldolgozása legyen előtérben. Az erkölcsi nevelés irányadó szempontja pedig az, hogy a népet az értelmi nevelés útján szerzett belátás segítségével fölemelje a közös nemzeti cél megértéséhez és képessé tegye az ezért való önzetlen munkálkodásra. Végül a műveltség harmonikus volta megkívánja az esztétikai nevelést is, amelynek célja az, hogy a népet képessé tegye a szép élvezetére és sajátos művészetének kifejlesztésére.

Az általános műveltséget szolgáló értelmi, erkölcsi és esztétikai nevelésen kívül szükség van a nép foglalkozásának megfelelő szakirányú képzésre is, amelynek feladata célszerű eszközök és módok megismertetésével a munka eredményének fokozása. Tehát az általános műveltség a népet összekapcsolja a többi társadalmi osztállyal a közös nemzeti cél felismerésében, a szakképzés pedig lehetővé teszi, hogy a nép ezen cél érdekében a maga sajátos erejét kifejtse.

Mivel tehát a nép a szakképzés által az eddigieknél biztosabb eredményeket érhet el a maga sajátos foglalkozási körén belül, ez a biztosabb eredmény egyúttal az anyagi fejlődésnek is egyik fontos előfeltétele. Nem elégséges azonban az anyagi kultúrát illetőleg a nép szakszerű kiképzése, mert ez csak a munkaerők helyes kihasználását eredményezi, hanem szükség van annak a felismerésére is, hogy az anyagi életnek összes tényezői egy keresztény, nemzeti társadalom szellemi életének megalapozói. Röviden: az anyagi kultúrát szolgálatába kell állítani a nemzeti és keresztény szempontoknak, amelyek autonóm értékek a gazdasági tényezők eszközi értékével szemben.

A népművelés alapelveinek tárgyalása után felvetődik az a kérdés, melyek azok az eszközök, amelyeknek segítségével megvalósíthatók azok a követelmények, amelyeket a kultúra eszménye megkíván. Ezek az eszközök a következők: szabadoktatás, könyvtárak, művészetek, színház, múzeumok és kultúrpropaganda.

A szabadoktatás lényege, hogy az élőlő erejével hat, tehát közvetlen. Előnye továbbá, hogy minden irányú tájékoztatást nyújthat, tehát az állandóan változó szellemi szükségletek egyik legbiztosabb kielégítője. Egymagában azonban nem elegendő, mert célja tömegek irányítása lévén, az egyén

számára kimerítő tudást nem nyújthat. Feladata inkább az, hogy érdeklődést, szellemi mozgalmasságot keltsen s ezért ide csatlakoznak kiegészítésül a könyvtárak, amelyek eszközül szolgálnak az elmélyedő önképzéshez. Tehát a szabadoktatás inkább irányt mutat, a könyvtárak pedig lehetővé teszik a biztos tudás elsajátítását. A könyvtáraknak egyrészt általános műveltséget nyújtó összefoglaló jellegű, másrészt szakismereteket tartalmazó könyvekkel kell a népművelést szolgálniok. A szabadoktatásnak kiegészítői továbbá a színházak, művészetek és múzeumok, amelyek a szemléletesség erejével hatnak. Végül a népművelés eszközei közül nagy jelentőség tulajdonítható a kultúrpropagandának, amely a szervezés erejével fejti ki hatását. A kultúrpropaganda kettős irányban működik: a belpropaganda feladata egyrészt az, hogy gondoskodjék a nemzeti művelődés egyenletes terjesztéséről, másrészt a célszerű termelésről és munkamegosztás megvalósításáról. A külpropaganda célja a nemzeti erők összekapcsolása a külföldi mozgalmakkal s ezen keresztül a nemzeti szellem érvényesítése.

Az itt megemlített eszközök már eddig is a népművelés szolgálatában állottak, de a felsőfokú népoktatás hiányos megszervezése miatt nem teljesíthették azt a feladatot, amelyre hivatva vannak. Ez a felsőfokú népoktatás, amely végső betetőzője a népművelésnek és amelyre vonatkozólag eddig csak kísérletek történtek, Szentiványi Károly javaslata szerint a következőképen szervezendő meg:

Minden népiskola kibővitendő a felsőfokú népművelést szolgáló intézménnyel (népakadémia), amelynek feladata egyrészt az iskolából kikerültek továbbvezetése, másrészt a felnöttek állandó oktatása. Az egység megvalósítása érdekében az összes népakadémiák vezetőjeként egy középponti népakadémia állítandó fel, amelynek rendeltetése az egész országra kiterjedő egységes terv kidolgozása. Valamennyi kerületi népakadémia ezt a középponti tervet a maga helyi viszonyaihoz módosíthatná s így a község szellemét a maga kultúreszközeivel bekapcsolná az egész országot behálózó egységes szervezetbe.

A népnek ilyen egységes szervezés útján biztosított művelődése lehetővé tenné, hogy mint társadalmi osztály beleilleszkedhetnék a magasabb kultúrájú társadalom körébe, s így a műveltség kiegyenlítő erejénél fogva legalább is részben megszűnnének azok az ellentétek, amelyek eddig a nemzet együttműködését gátolták. Az együttműködésnek ez a lehetősége egyúttal biztosítaná a társadalom újjászületését, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy az országnak fő alkotóeleme a nép, tehát amikor a népet egységesen művelni törekszünk, akkor tulajdonképpen a nemzet igazi erejét fejlesztjük. Hiszen a népművelés gondolatának igazi jelentősége éppen a nemzeti egység eszméjéből fakad, mert egységes nemzet csak ott jöhet létre, ahol a nép műveltségéből kifolyólag szabad.

Radák Olga.

IRODALOM.

Braun Ottó: Bevezetés a történetfilozófiába. Fordította: **Pukánszky Béla.** (Filozófiai Könyvtár. Szerkeszti: *Kornis Gyula.* — II.) Budapest, 1922. (136 l.)

Legyen szabad e kis könyv ismertetését egy megállapításon kezdenem, mely talán tüzetesebb kifejtést érdemelne és nemcsak ilyen futólagos megemlékezést, amilyenre egy szűkre mért ismertetés bevezetése alkalmat ad. E megállapítás az (és én már azért is helyesnek tartom, ha a Magyar Paedagogia történetfilozófiai munkával foglalkozik), hogy feltűnően nagy azoknak a gondolkodóknak a száma, akik mind a történetfilozófia, mind pedig a pedagógia történetében számottevő jelenségek. Valaki azt mondhatná, hogy ez így formulázva csak látszólag érdekes egybeesést jelent, mert nem a speciális történetfilozófia, hanem általában a filozófia és másfelől a pedagógiai jelentőség coincidentiajáról van szó, ez pedig régen ismeretes, mondhatni: magától érthető tény. Azonban azt hiszem, hogy igenis a speciális történetfilozófiai érdeklődés az, mely a pedagógiával együtt jelentkezik számos gondolkodóban. Több esetben ugyanis a történetfilozófia területén kívül más, általánosabb filozófiatörténeti jelentősége alig van az illető, a pedagógia története szempontjából nevezetes gondolkodónak, és viszont sok, a filozófia története szempontjából egyetemes jelentőségű szellem strukturájából hiányzik a sajátos hajlam úgy a történetfilozófia, mint a pedagógia problémái iránt. Ha csak a Braun Ottó könyvének történeti áttekintésében előforduló neveket vesszük az újabb kortól kezdve, akkor a következő neveket találjuk, melyeknek éppúgy helyük van a pedagógiatörténelemben, mint amely joggal itt szerepelnek a történetfilozófia történelmében: Adam Smith, Rousseau, Iselin, Herder, Kant, Fichte, W. Humboldt, Schleiermacher, Hegel, Condorcet, Spencer, Dilthey, Natorp és Jonas Cohn. Mi hozzácsatolhatjuk ehhez a díszes sorhoz a mi Kármánunkat is, aki tudvalevőleg mindig sokat foglalkozott történetfilozófiai elmélkedésekkel és már régebb tanulmányai során írt „a történelmi fejlődés útjá”-ról (Magyar Tanügy 1880), és későbbben is közölt (Budapesti Szemle 1908) *Egy kis történetfilozófia* című tanulmányt. Ha ezt egyszer ténynek elfogadjuk, amit itt jeleztem, hogy t. i. a pedagógiai gondolkodókban sokszor jelentékeny a történetfilozófiai érdeklődés is, akkor nem nehéz e tényre magyarázatot is találni. Hogy

az, kinek a kultúra, más szóval a történelmi javak átadása a főgondja, kénytelen arról elmélkedni, hogy mi is a kultúra vagyis a történelmi fejlődés útja és célja, és mi a kultúra átadásának értelme, hoz-e ez okvetlenül haladást az emberi nemnek vagy sem stb., vagyis önkénytelenül is belesodródik történetfilozófiai problémák árjába, az nem szorul bővebb megokolásra. Nem is akarom e kérdést tovább fejtegetni, csak nem nyomhattam el e megjegyzéseket, mikor egy pedagógiai folyóiratban megemlékezem egy történetfilozófiai munkáról. Csak éppen fel akarom hívni a Magyar Paedagogia olvasóinak figyelmét e munkára. Megérdemli. Kevés szóval jól tájékoztat a történetfilozófia lényegéről és feladatairól, ügyes áttekintést ad történetéről és minden rövidsége mellett is eléggé mélyrehatóan fejtegeti a történetfilozófia tudománytanát. A könyvecske első részének végéről, mely összefoglalja a történetfilozófia feladatait, ide iktatjuk szószerint a harmadik pontot, mely a történetfilozófia és a pedagógia viszonyát is érinti s így némileg kapcsolatos avval is, amit fent fejtegettem. E pont így hangzik: „A művelődéstörténet filozófiai vizsgálatával kapcsolatban a történetfilozófia alapjává válik a kultúrfilozófiának, *kultúrpedagógiának* és kultúrpolitikának“. — Pukánszky fordítása folyékony és sima, de nem mindenütt eléggé hű és pontos. A Filozófiai Könyvtár e második kötetét is melegen ajánlhatjuk olvasóinknak.

Waldapfel János.

Nagy József: Egyetem és idealizmus. — Hit és tudás. Két rektori megnyitó beszéd. Pécs. 1923. (20 l.)

Időszerű probléma, nemcsak oly nagyjelentőségű nemzeti életnyilvánulással kapcsolatban, minő egy régi egyetem újra megnyitása, de általában a tudomány minden ágában manap tapasztalható forrongás és átalakulás következtében is. Hiszen idestova épp száz esztendeje, hogy az egyetemeken kívül, sőt ezek szellemével sokszor homlokegyenest ellenkezően is folyik erős aktivitású tudományos élet, ami bizonynal kultúránk kétrétűségét, s talán — termékenységét bizonyítja. Felmerülhet a kérdés: lehet-e az egyetem oly szerves nyilvánulata a kultúrának még ma is, mint a középkorban, vagy a vallási harcok idején, vagy a német idealizmus fellépésekor s minő legyen a szelleme, hogy ezt a hivatását teljesíthesse? Erre a kérdésre keres feleletet Nagy József, átfoglaló történeti visszaillesztést nyújtva az egyetem eszméjének kialakulásáról s rámutatva a tudományos szellem módszerének különbségeire, amelyek a modern egyetemet a középkortól elválasztják, de egyben — mint ősi tradíciók birtokosát — vele elszakíthatatlan rokonságba fűzik. Nekünk különösen tetszik az a platonikus beállítás, amellyel Nagy József régismert elveket — a dogmatikus átszármasztását egyrészt s a szabad kutatását másrészt — az igazság eszméjével hoz kapcsolatba s bennük — amint különösen a második beszédéből tűnik ki — nem ellenmondást, hanem a

lélek kettős irányú sóvárgását látja, mely az egységes megoldást keresi. Valóban az igazság eszméje, az igazság önzetlen kutatásában és feltárásában való összefüggés és egymásra utaltság tudata az, ami sziklája kell hogy legyen minden egyetemnek, ha az akar lenni, aminek nevével fogva lennie kell: a platoní Eros félszke, amely az Absolutum felé nyitja meg a távlatot.

Prohászka Lajos.

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK, FÜZETEK ÉS FOLYÓIRATOK.

Dr. Barankay Lajos : A nevelő hatás elmélete. Pécs, 1924. Dunántúl könyvkiadó és ny. rt. (N. 8-r., 82 l.) — Alapára 3 K. Megrendelhető a szerzőnél: Pécs, Petőfi-u. 7.

Bardócz Pál : Dr. Montessori nevelési rendszere és módszere. (Fináczy Ernő előszavával.) Bp. 1924. Bp. szföv. házi nyomdája. (N. 8-r., 48 l.)

Dr. Czuezor János: Tiszteletreméltó Bosco János élete. Esztergom, 1923. Laiszky J. könyvny. (K. 8-r., 160 l.)

Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. Ertekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből. A M. Tud. Akadémia II. osztályának rendeltéből szerkeszti *Fejérfataky László.* — II. köt. 4. sz.) Bp. 1922. M. Tud. Akadémia. (N. 8-r., 97 l.) — Alapára 6 K.

Az iskolán kívüli népművelés ügyében tartott szakértekezlet szakosztályi üléseinek (1923 július 25—28.) határozatai és azok indokolása. Bp. 1923. Magy. Tud. Társ. Sajtóváll. rt. (8-r., 74 l.)

Juba Adolf dr. : Érettségiző fiannak a nemi életéről és életfeladatairól. Apáknak és fiaiknak. Bp. 1924. Mai H. (K. 8-r., 70 l.) — Alapára 3.50 K.

A Kolozsvárt 1872-ben alapított és Szegeden 1921-ben újra megnyitott M. kir. Ferenc József-tudományegyetem története. Kiadott az egyetem 50 éves fennállásának jubileuma alkalmából Szegeden, 1922 június hó 29-én. Bp. Franklin-ny. (4-r., 16 l.) — Megjelent német, francia, angol és olasz nyelven is.

Kornis Gyula: Történetfilozófia. (A magyar történettudomány kézikönyve. Szerkeszti *Hóman Bálint.* — I. köt. 1. füz.) Bp. 1924. Magy. Történelmi Társulat. Eggenberger biz. (Lex. 8-r., 224 l.) — Alapára 10 K.

Könyv a gyermekről. Egyetemes gyermekügyi almanach. Az I. országos gyermekügyi kiállítás (1923 június—augusztus) alkalmából kiadja „A Gyermekért” Orsz. Gyermekégeszségügyi Társaság. Bp. 1924. Fővárosi nyomda rt. (N. 8-r., 368 l.) — Ára 66.000 K.

Kun Kálmán: Tanügyi tizparancsolat és magyarázata az új Magyarország részére. Pécs, 1924. Dunántúl könyvkiadó és ny. rt. Kiadta a pécsi városi polgári fiúiskola tanári testülete. (N. 8-r., 15 l.)

Márki Sándor : A m. kir. Ferenc József-tudományegyetem története. 1872—1922. Szeged, 1922. Városi ny. (8-r., 177 l.)

Dr. Petro József : A teológiai oktatás reformja. Eger, 1924. Érseki líceumi könyvny. A Szent István-Társulat biz. (8-r., 44 l.) Alapára 1 K.

Dr. Pintér Jenő: A budapesti tankerület 5. számú értesítője. 1923—1924. Bp. 1924. Franklin-ny. A közzevevő kiadása. (N. 8-r., 36 l.)

Dr. Szemák István: A magyar ifjúsági irodalom története. Bp. 1924. Neuwald I. ut. könyvny. (N. 8-r., 108 l.)

Szlemenics Mária: Új utak a gyermeknevelésben. Bp. 1923. A szerző kiadása. (VIII., Eszterházy-u. 19. I.) — (K. 8-r., 48 l.) — Ára 1750 K.

Dr. Tóth Tihamér: A művelt ifjú. (Levelek diákjaimhoz. — IV.) Bp. 1924. A szerző kiadása. (IV., Papnövelde-u. 7.) — (8-r., 240 l.) — Alapára 7 K.

Közművelődés. A magyar műveltség szervezését és terjesztését szolgáló folyóirat. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium megbízásából a Magyar Tud. Társulatok Sajtóvállalata rt. Bpest, VIII., Múzeumkörút 6. Felelős szerkesztő *Czakó Elemér*, Bpest, V., Báthory-u. 12. II. — I. évf. 1924. Megjelenik minden hónapban. (Lex. 8-r.) — Alapára egy évre 10 K.

A pályaválasztás. Tanulmányok. Szerkesztette *Nagy László*. (*A Gyermekek Magyar. Gyermektanulmányi Társaság közlönye*. XVII. évf. 1923—24.) Bp. 1924. Kiadja a Magyar Gyermektan. Társ. (N. 8-r., 84 l.) — Alapára 250 K.

VEGYES.

Dóczy Imre levele. A tiszántúli ref. egyházkerület jubiláló középiskolai felügyelője a következő levelet intézte társaságunk elnökéhez: Méltóságos Elnök Úr! A tiszántúli református egyházkerület középiskolai felügyelői tisztében eltöltött 25 évi szolgálatom alkalmából a Magyar Paedagogiai Társaság nevében kifejezett nagybecsű üdvözlétéért és jókívánataiert fogadja Méltóságod és a mélyen tisztelt Társaság őszinte hálás köszönetemet. Köszönöm a megtiszteltetést éppen úgy, mint a fölemelő jóakaratot, melyet eléggé tapasztaltam a Paedagogiai Társaság részéről már akkor is, midőn csekély tanügyi munkásságomért tiszteletbeli tagjává választott. S minden megtiszteltetést csak becsebbé teszi rám nézve, hogy azok részéről jön, akikkel nemcsak közös törekvések vezetnek hazai közoktatásunk és nemzeti nevelésünk építgetésében, de akiket e nemes munkában egyenesen vezéreimül tekintek. Maxima laus laudari a viris laudatis. Magamat Méltóságodnak és a mélyen tisztelt Paedagogiai Társaságnak továbbra is jóindulatába ajánlva s nemzetépítő munkásságukra Isten áldását kérve; kiváló tisztelettel vagyok — Debrecen, 1923 dec. 24. — *Dóczy Imre*, a tiszántúli református egyházkerület középiskolai felügyelője.

Létszámsökkentés Németországban. A tisztviselők s ezzel együtt a tanerők létszámának csökkentése Németországban is napirenden van s természetesen élénken foglalkoztatja nem csupán az érdekelt szakköröket, hanem a szülőket és a közvéleményt is. Miután a B-listások ügye a közeljövőben nálunk is dűlőre jut, talán nem lesz felesleges, ha az ottani viszonyokat és jelenségeket figyelmünkre méltatjuk. Az aggodalom és izgalom, amellyel a tanítóság és sajtója a szülőkkel egyetemben ezt az *Abbau*-t kíséri, éppoly érthető, mint jogosult. A német tanítóság *Zeitungsdiens*t című hivatalos sajtó-értesítőjének újabb számai szinte kizárólag ezt az ügyet tárgyalják és komoly érvekkel támasztják alá a vele szemben elfoglalt álláspontot. Helyesen jegy-
zik meg: *Lehrerabbau ist Schulabbau, Schulabbau ist Kulturabbau*, amiből pedig az következik, hogy nem *Abbau*, hanem ellenkezőleg *Aufbau* és *Ausbau* az, amire az állam és a nemzeti kultúra biztos jövője érdekében szükség van.

Poroszországban febr. 18-án lépett életbe az a rendelet, amely április 1-ig 15%-os létszámsökkentést ír elő a tisztviselői karban, de a közoktatásügyi személyzettel szemben különleges elbánást tesz lehetővé. Itt „a művelődési állapot figyelembevételével elsősorban szervezett intézkedésekkel kell a létszámsökkentést végrehajtani s kellő tekintettel lenni a közművelődésileg veszélyeztetett országrészekre, főleg pedig a megszállt területekre“. Továbbá arra, „hogy az igazgatók, tanítók és tanfelügyelő személyzet csökkentése a miniszter által felállított egységes és tárgyilagos elvek szerint történjék, amelyekhez azonban a pénzügyminiszter hozzájárulása szükséges“. A 21—22. §-ok arról intézkednek, hogy a saját hozzájárulásuk nélkül ideiglenes nyugállományba helyezendők kiszemelésénél „nem szabad sem a politikai vagy felekezeti működésnek, sem a hivatásbéli egyesületekben való tevékenységnek, úgyszintén valamely politikai párthoz vagy politikai, felekezeti és hivatásbéli egyesülethez való hozzátartozásnak vagy hozzá nem tartozásnak befolyást gyakorolni“. Az előző tárgyalásoknál nem sikerült a 65-ös korhatárt 60-ra leszorítani, de kívánatosnak jelezték, hogy azok, akik már elérték a legmagasabb nyugdíjigogosultságot és akiknek családi és gazdasági viszonyai lehetővé teszik, helyüket engedjék át az állásnélküli ifjabb nemzedéknek. A tanítónők kíméletesebb elbánását többen helytelenítik, utalván arra, hogy az 1911—1921. évtizedben a hivatalos tanügyi statisztika bevallása szerint is a porosz népiskolákban a tanítók száma csak 10·4%-kal növekedett, a tanítónőké ellenben 25%-kal. A tanügyi hatóságnak az önkéntes kiválásra irányuló felhívása, a végkielégítés elégtelensége miatt, aligha fog sikerrel járni.

— *Bajorországban* a kormány, Dr. Matt kultuszminiszterrel az élén, a törvényhozással egyetemben nagy megértést tanúsít az ügy iránt, sőt a vezető néppárt egy erre vonatkozó kedvező határozatot vitt keresztül az országos ülésen. Az eddigi rendelkezések értelmében január 1-től kezdve nyugállományba helyezik mindazokat a tanítókat, akik 65-ik életévüket túllépték s elbocsátják a nem véglegesen alkalmazott férjes tanítónőket is. A fiatal tanítónemzedék a létszámapasztás részleteinek közlését sürgeti, hogy a szükséghez képest még idejekorán más pályákra terelődhessenek. A tanítóóság pedig nyomatékosan utal arra, hogy a 8-ik iskolaév megszervezése eddig is csak kevés helyen történt meg s Bajorország a tanulónak átlagos 50·3 osztálylétszámával amúgy is utolsó helyen áll a birodalomban.

— *Württembergben* a népiskolának tervbe vett „megrontása“ ellen egyik tiltakozó gyűlés a másikat követi a szülőknek eddig nem tapasztalt tömeges részvételével. Itt főleg a fiatal tanítónemzedék sorsáért aggódnak. Már ma 750 állásnélküli *Junglehrer* van az országban, akiknek száma évről-évre néhány százal növekedik.

— *Braunschweigben* ritka egyértelműséggel tiltakoztak a *Schulabbau* ellen. Szülők, tanítók, orvosok tömeges részvételével tartottak városokban és falvakban népgyűléseket, amelyekben a tiltakozó határozatok részére 115.000 aláírást gyűjtöttek. A népakarat ilyen egységes megnyilatkozásának súlya alatt az államminisztérium március 3-án kijelentette, hogy a létszámsökkentést elvben nem terjeszti ki a braunschweigi iskolákra.

— *Szászországban* az 1922-i törvény folytán örvendetes fejlődésnek indult az ingyenes általános népiskola: az osztálylétszámot 35-ben, a tanítók kötelező heti óraszámát 28-ban állapították meg. A létszámsökkentés, amelyet itt is hevesen elleneztek, ezt a fejlődést meg fogja akasztani.

— *Oldenburgban* a kormány megnyugtató kijelentései ellenére rendelet jelent meg, amely „lehetőleg“ 25%-os létszámsökkentést ír elő, felerészben április 1-je előtt. A javaslatról a törvényhozás még nem döntött.

— A kis *Lippe* állam, amely népoktatásügyi tekintetben már eddig is messze elmaradt a szomszédos Poroszország mögött, súlyos kulturális és gazdasági helyzetbe kerül a létszámsökkentés folytán, amely természetesen a tanulók osztálylétszámának és a tanítók kötelező heti óraszámának emelkedését vonja maga után. A mondottakat összefoglalva, megállapít-

hatjuk, hogy a kultúrájukat mindenha a legnagyobb gonddal ápoló és féltő németek minden erejükből védekezni készülnek a létszámcsökkenésnek végzetes kihatásai ellen. Bizonyos az is, hogy ha valahol, úgy itt téveszteni célját a rosszul alkalmazott takarékoság. (kf.)

Eltern und Kind. Ezzel a címmel a *Deutsche Gesellschaft zur Förderung häuslicher Erziehung* hat év előtt évnegyedes folyóiratot indított meg Joh. Prüfer szerkesztésében és a Teubner-cég kiadásában. Miután a mostoha gazdasági viszonyok miatt ez a derék vállalat is közel másfél évig szünetelni volt kénytelen, az áldozatkész kiadó útnak indította a folyó évi 1. számot, két ívnyi terjedelemben. Az önálló cikkek a gyermekek utazásait és vándorlásait, a zenei házi nevelést s a gyermek és állat viszonyát tárgyalják. A nevelési tapasztalatok rovatában ezekkel találkozzunk: A gyermek önuralomra tegyen szert. Félelmi állapotok, amelyek önmaguktól megszűntek. Takarékoskodjunk a játékszerekkel! Keltsük fel a jóakaratot a gyermekben! Egyenlőtlen testvérek a közös nevelés ellenére. Gyermeki szándék végrehajtása. Ezt követik gyakorlati szemelvények J. Paul és Rousseau műveiből, kisebb közlemények, könyvismertetések, levélszokrány a gyakorlati nevelés köréből. A tagok a folyó első félévben esedékes 32 oldalas füzetért 1½ arany márkát tartoznak fizetni, ami ma 30.000 K-nak felel meg. Valljuk meg, hogy a mi társaságunk ennél jóval — szerényebb. (kf.)

New-York városának iskolaügyi kiadásai élénken szemléltetik azt a nagyarányú és folyton fokozódó áldozatkészséget, amelyet az Egyesült-Államokban a közművelődés iránt tanúsítanak. New-Yorkban az iskolai célokra fordított összegből 1917-ben fejenként 7.51 dollár esett, 1922-ben már 17.03 dollár. Ez utóbbi évben a kiadások összege 107,204.000 dollárra rúgott. A lakosság számához képest ezen a téren Los Angeles, a kaliforniai filmváros vezet 25.94 kvótával fejenként. Ezek a beszédes számok nem szorulnak magyarázatra.

A neveléstudomány a magyar egyetemeken. Egyetemeink tanrendjében az 1923—24. tanévnek második felére a következő pedagógiai vagy pedagógiai érdekű előadások voltak hirdetve:

A budapesti Pázmány Péter-tudományegyetemen: A) A bölcsészettudományi karon: *Dr. Fináczy Ernő* ny. r. tanár: 1. Didaktika. Hetenként 3 óra. 2. Neveléstörténet. (A magyar köznevelés a XVII., XVIII. és XIX. században.) Hetenként 2 óra. — *Dr. Kornis Gyula* ny. r. tanár: Filozófia a középiskolában. (Tanárképző-intézeti előadás.) Hetenként 1 óra. — *Dr. Wesszely Ödön*, Erzsébet-tudományegyetemi ny. r. tanár, mint magántanár: A tanítás módszere és technikája. Hetenként 2 óra. — *Dr. Méhely Lajos* ny. r. tanár: A zoologia tanítási módszere. Hetenként 2 óra. — *Dr. Gombocz Endre* magántanár: Növénytan gyakorlatok a középiskolában. (Tanárképző-intézeti előadás.) Hetenként 2 óra. — Tanárképző-intézeti előadások és gyakorlatok: *Dr. Waldapfel János*: 1. A középiskolai filozófiai oktatás methodikája. 2. A középiskolai történelmi oktatás methodikája. Hetenként 1—1 óra. 3. A középiskolai német nyelvtani oktatás anyaga és módszere. 4. Gyakorlatok a középiskolai természettudományi oktatás köréből. Hetenként 2—2 óra. — *Dr. Lobmayer Géza*: Köz- és iskolaegészségtan. Hetenként 2 óra. — Pályatétel a lélektanból (másodszor kitűzve): A gyermekrajzok pszichológiája. (Gyermekrajzok gyűjtése alapján.) — B) A hittudományi karon: *Dr. Tóth Tihamér* tanárhelyettes: 1. Általános neveléstudomány. (II. rész.) Hetenként 1 óra. 2. Alkalmazott neveléstudomány. — C) Az orvostudományi karon: *Dr. Juba Adolf* magántanár: 1. Iskolaegészségtan. 2. Iskolaegészségtani kirándulások. Hetenként 2—2 óra.

A Ferenc József-tudományegyetemen: *Dr. Bartók György* ny. r. tanár, mint helyettes: 1. Pedagógia filozófiai alapon. Heti 3 óra. 2. Az egyetem feladata és az egyetemi tanulmányozás. Heti 2 óra. 3. Pedagógiai gyakorlatok. (Tanárképző.) Heti 2 óra.

Az Erzsébet-tudományegyetemen: A) A bölcsészet-, nyelv- és történet-tudományi karon: *Dr. Weszely Ödön* ny. r. tanár: 1. Pedagógiai értékelmélet. Heti 3 óra. 2. A nevelés története a XVIII. és XIX. században. Heti 2 óra. 3. Pedagógiai és pszichotechnikai gyakorlatok. Heti 4 óra. 4. Didaktikai kérdések megbeszélése. (Tanárképző gyakorlatok.) Heti 2 óra. — *Dr. Zolnai Gyula* ny. r. tanár: Nyelvészeti gyakorlatok a magyar nyelvtudomány és nyelvtanítás köréből. Heti 2 óra. — B) Az evangélikus hittudományi karon: *Payr Sándor* ny. r. tanár, mint előadó: Keresztyén neveléstudomány. Heti 2 óra.

A debreceni Tisza István-tudományegyetemen: *Dr. Mitrovics Gyula* ny. r. tanár: 1. Az érzés és akarat nevelése. Heti 3 óra. 2. A reformáció korának nevelésügye. 3. A latin nyelv középiskolai tanításának módszere. 4. Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2—2 óra. — *Dr. Milleker Rezső* ny. r. tanár: A földrajztanítás methodikája, IV. éveseknek. Heti 4 óra. — Pályatétel a pedagógiából: Az értelmi képességek megállapítására vonatkozó kísérletek.

Középiskoláink reformja. Fiúgimnáziumaink és reáliskoláink történetének egyik újabb fordulójához jutottunk el azzal a törvényjavaslattal, mely a nemeztgyűlésen már elfogadtatott és jelenleg szentesítésre vár. E reform ismertetésének — tér híján — csak a következő füzetünkben tudjuk sorát ejteni.

PAEDAGOGIAI REPERTORIUM.

A magyar pedagógiai irodalom 1922-ben.

Az anyag a következő csoportokba van osztva: 1. Elméleti és gyakorlati pedagógia és didaktika. — 2. Módszertan. — 3. Iskolai törvényhozás, szervezet, felügyelet. — 4. Tanító- és tanárképzés. — 5. Testi nevelés. — 6. Kisdiednevelés. — 7. Nőnevelés. — 8. Szakoktatás. — 9. Gyógyító pedagógia. — 10. Külföldi tanügy. — 11. Neveléstörténet. — 12. Iskolánkívüli oktatás. — 13. Vegyes.¹

1. Elméleti és gyakorlati pedagógia és didaktika.

Acsay István. A szellemi fölény és a tanárság. M. Művelődés 53—58., 77—86. l.

Agárdi László. Fölületesség az iskolában. Veszpr. Hirl. 13. sz.

Auerbach, Matthias. Mitleid und Charakter. Berlin, 1921. — Ism. Magy. Középiskola 83. l.

Avar Gyula. A nevelés. Polgári isk. közl. 3., 4. sz.

B. H. A restség. Néptan. Lapja 4—7., 12—15. sz. (Bouchy cikkének [Revue pédag.] kivonata.)

B. P. Az iskola és társadalom. Hatvan és Járása 49. s kv. sz.

Baranyai Gyula. Egységes középiskola. 1920. — Ism. P. B. Magy. Paedag. 117. l.

¹ Vastag betűvel az önállóan megjelent művek vannak szedve.

- Beszédes György.* A tanulás és a tanítás művészete. Néptan. Lapja 34—35. sz.
- Bittenbinder Miklós.* A munkaiskola didaktikája. Független Szemle 266. l.
- Bodó Lajos.* A népiskola szociális feladata Csonka-Magyarországon. Néptan. Lapja 10—11. sz.
- Bozóky Endre.* Az Országos Közoktatási Tanács mint kultúránk tényezője. M. Művelődés 241—247. l.
- Buda.* Vizsgálatok. Néptan. Lapja 21—24. sz.
— Tanítási vázlatok. A társadalom a gödör fenekén. (A gyermekek társadalmi életének megfigyelése.) Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Bühler, Charlotte.* Das Seelenleben des Jugendlichen. 1922. — Ism. Kornis Gyula. Athenaeum 119—121. l.
- Csányi K. László.* A tanulóiifjúság és az újságolvasás. Kath. Nevelés 112—116. l.
- Cséplő István.* Ifjúsági egyesületek alakítása. Nemzetnevelés 8—12. sz.
- Cséplő Pál.* A középiskolába lépő tanulók kiválasztásának módja. Magv. Középiskola 67—71. l.
- Czimbolinetz Jenő.* Tudó, eszes, tehetséges. Szabolcsi Tanító 2., 3. sz.
- d. t.* Szövetkezeti oktatás s nevelés. Néptan. Lapja 18—20. sz.
- Dehn, Günther.* Grossstadtjugend. 2. Aufl. 1922. — Ism. Kornis Gyula. Athenaeum. 121. l.
- Descouedres, Alice.* Le développement de l'enfant de deux à sept ans. Néptan. Lapja 49—52. sz. (Stern W. ismertetésének kivonata.)
- Dezső Lipót.* A világháború és az iskola. Mosonvármegye 102. sz.
— A népiskola szociális feladata Csonka-Magyarországon. Néptan. Lapja 8—9. sz.
- E. A.* A kultúra bázisa. Nemzetnevelés 8. sz.
- Eg.* Az angol iskolaorvosok a testi fenyítésekéről. Nemzetnev. 2. sz.
- Egy falusi tanító.* Rosszak-e a Szent-István-Társulat tankönyvei? Nemzetnevelés 8. sz.
- Egyéni munka. Néptan. Lapja 32—33. sz. (The Schoolmaster cikkének kivonata.)
- Az egyéni tanításról. Néptan. Lapja 49—52. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Előadói jelentés: „A népiskola szociális feladta Csonka-Magyarországon“ című pályázatokról. Néptan. Lapja 8—9. sz.
- Éltes Máttyás.* A gyermeki intelligencia vizsgálata. 1914 — Ism. Labossa Lajos. Debreceni Lelkészi Tár 6. sz. XLV—XLVII. l.
— Az intelligencia-próbák megváltoztatásáról. Néptan. Lapja 42—45. sz.
- Erdősi Károly.* Új tankönyvek szüksége. Nemzetnevelés 3. sz.
(ero.) Mit kívánunk tankönyveinktől? Görög-kath. Tudósító 1. sz.
- Ete.* A nevelés hatalma. Néptan. Lapja 36—37. sz.
A felesleges tanerők. Népnev. Közl. 13—14. sz. (B listásokról.)
- Fodor Árpád.** A jó szív nevelése. Budapest, 1922. Orsz. Állatvédő Egl. (8-r. 98 l.) 30 K. — Ism. i—s. M. Művelődés 265. l. — Kerégyártó Árpád. Kath. Szemle 512. l.
- Fogl János.** Szülői értekezletek. (Gyakorlati útmutató, tétélek, előadási tervezetek, kidolgozott előadások.) Sümeg, 1922. Gerő és László. (8-r. 52 l.)

- Frank Antal.* Korunk pedagógiai áramlataihoz. Néptan. Lapja 8—9. sz.
- Gálos Rezső.* A felső kereskedelmi iskolák új tanításterve. M. Paed. 25—30. l.
- Gariscsák József.* Válasz „Elemi iskoláink gyöngesége“ c. cikkre. Gör. kath. Tudósító 14. sz. (A cikk a január 21-i számban jelent meg.)
- Gáspár Kálmán.* A munkára és takarékosagra való nevelés főbb módjai. Néptan. Lapja 32—33. sz.
- Gerlits Sándor.* Az erdei és szabadlégi iskolák nagy jelentősége a tbc. elleni védekezésben. Magy. Nyugat 148., 149. és kv. sz.
- Gockler Lajos.* A jellemnevelés módja és eszközei. 1921. — Ism. Magdiés Ignác. Kath. Nevelés 45. l. — B. Boér Géza. M. Kultúra 246—248. l.
- A gyermek hazugságai. Nemzetnevelés 11. sz.
- A gyermek humorérzéke. Néptan. Lapja 4—7. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Gyermek és vallás. Néptan. Lapja 25—27. sz. (Wentscher El. [Kindergarten] cikkének kivonata.)
- Gyermeklélektani megfigyelések. Néptan. Lapja 47—48. sz. (Katz D. cikkének [Kindergartenben] kivonata.)
- Gyertyánffy István.* A Foerster-féle voluntarizmus kérdéséhez. Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Gyomlay László.* Ifjúsági irodalmunk feladatai. M. Művel. 180. l.
- Habán Mihály.* A főreáliskola előkészítő osztálya. Magy. Szó 108. sz.
- Az egri főreáliskola megnyitó-előkészítő osztályáról. Heves vm. Népművelés 6., 7. sz.
- Hamvas Endre.* A szocialista iskolaideál. Kath. Nevelés 83—88. l.
- Hercsúth Kálmán.* Gyermekünk. A Hontvármegyei általános Tanítóegyesület kiadása. Ipolyság. (8-r. 192 l.) — Ism. Labossa Lajos. Debreceni Lelkészi Tár 18. köt. LXIII. l.
- Hevesi Mária.* A világnézet fontossága a pedagógiában. Keresztény Nő 2. sz.
- Hoffmann, Walter.* Die Reifezeit. 1922. — Ism. Kornis Gyula. Athenaeum 121. l.
- Hogyan tanulunk? Néptan. Lapja 18—20. sz. (Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Huzamosabb ideig tartó oktatás. Néptanítók Lapja 16—17. sz. (Revue pedag. cikkének kivonata.)
- Imre Lajos.* Vezérfonal az ifjúság gondozására. 1920. — Ism. Koczogh András. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 62. l.
- Imre Sándor.* Az orvos az iskolában. M. Paedag. 161—166. l.
- Pedagógiai állapotrajzok. Szabolcsi Tanító 1. sz.
- Intenzív és extenzív oktatás. Néptan. Lapja 12—15. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Ipszilon.* A népiskola szociális feladata Csonka-Magyarországon. M. Gazdák Szemléje 275—282. l.
- Az iskola és az élet. Néptan. Lapja 34—35. sz. (Manuel Général cikkének kivonata.)
- Iskolaköteles gyermekek munkában való alkalmazása. Néptan. Lapja 25—27. sz.
- Az ismétlőiskolák. Néptanítók Lapja 28—29. sz. (Fisher angol miniszter beszédének kivonata.)
- Jaeger, Werner.* Humanismus und Jugendbildung. Berlin, 1921. — Ism. Huszti József. M. Művelődés 63. l.

- Járomi Mária Vilma.* Tájékoztató a gyermektanulmányi alapon álló „Új Iskoláról“. Kath. Tanítónők Lapja 1., 2. sz.
- A Jézus-Társaság magyarországi rendtartományának memoranduma a tantervreformról. Magy. Középisk. 2—20. l.
- A Karácsony pedagógiája. Fejérmegy. Napló 293. sz.
- Kármán Elemér.** A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei. (Kriminalpaedagogia.) Kézikönyv pedagógusok, gyermekbírók, gyermekorvosok és művelt szülők számára. Budapest, 1922. Novák. (8-r. 335 l.) 400 K.
- Karsai Ervin.** Az appercepció. Új didaktikai alapvetés kísérlete. Budapest, 1922. Pallas. (8-r. 181 l.) — Ism. Friml Aladár. Magy. Középiskola 79. l.
- Karvalyné Draskovich Elma.* Gyermeknevelésünk egynéhány ferdeségéről. Magy. Asszony. 7., 8. sz.
- Kawerau.* Soziologische Pädagogik. Leipzig, 1921. — Ism. Bittenbinder Miklós. Függetl. Szemle 188. l.
- Kefe.** A falu kedélyvilágának nevelése. Hevesvm. Népművelés 10—12. sz.
- Képeskönyvek.** Néptanítók Lapja 16—17. sz. (Katzenbergnek a Kindergartenben megjelent cikkéből kivonat.)
- Kj.** Nevelés a nagy vakáción. Gör. kath. Tudósító 20. sz.
- Kimnach Ödön.** A szülői ház és az iskola. Budapest, 1922. Fortuna-ny. (8-r. 12 l.) 50 K.
- Kiss József.** Életre-nevelés. Néptan. Lapja 18—20. sz.
- Kisebb gyermekek intelligenciájának egy újabb vizsgálati módja. Néptan. Lapja 49—52. sz.
- A kiegészítőiskolába járó gyermekek menedékházának szociális és pedagógiai jelentőségéről. Néptan. Lapja 8—9. sz. (Grauvogel cikkének [Kindergarten] kivonata.)
- A kisgyermek táplálása. Néptan. Lapja 21—24. sz. (Netter cikkének kivonata.)
- Klebensberg Kunó gróf kultúrprogrammjáról. Néptan. Lapja 30—31. sz.
- Klebensberg Kunó gróf.** A történelmi érzék ápolása. (A M. Tört. Társ.-ban tartott elnöki megnyitóbeszéd.) Néptanítók Lapja 49—52. sz.
- Koch Nándor.** Szemléltetés a természetben. Népt. Lapja 10—11. sz. Konventi tantervjavaslat. (86/1922. sz. konv. hat.) Debrec. Prot. Lap 41. szám.
- Kornis Gyula.** Beyerzés a tudományos gondolkodásba. 1922. — Ism. Frank Antal, Tudományelmélet és pedagógia címmel Népt. Lapja 45—46. sz. — Dékány István. M. Művelődés 221. l. — Az ifjúkor pszichológiája. Athenaeum 116—122. l. — A reálgimnázium kérdése. M. Művelődés 3—22. l.
- Kőrösi Henrik.** Gyermeknevelés. Néptan. Lapja 4—7. sz. — A tudás hatalma. Néptan. Lapja 34—35. sz.
- Kovács Abel.** A népiskola hivatása. Szabolcsi Tanító 1. sz.
- Kozáry Jenő.** Reformtörekvések a gazdasági nevelésben. Magy. Gazdák Szemléje 462—466. l.
- Kretschmar, J.** Das Ende der philosophischen Pädagogik. 1921. — Ism. F. M. Paedag. 135. l.
- Lenkey Géza.** A tanító. Sárosp. Hírl. 13., 14. sz. (Milyen legyen a tanító?)
- Leyrer Mátyás.** A költők és az írók a pedagógusok rostáján. Néptan. Lapja 4—7. sz. — A család és iskola a nevelésben. Néptan. Lapja 28—29. sz.

- m.* Nemzeti öntudat nevelése. Nemzetnevelés 12. sz.
- Magdiás Ignác.* Tiszta nemzedék. Kath. Nevelés 8—11., 25—29. l.
- Maillet, André.* Morális nevelés. (Manuel de l'Instructionból.) Ford. r—s. Tanítók Lapja 2—12. sz.
- Margócsy Emil.* Az ingyenes népoktatás és a mai állapotok. Nyírvidék 264. sz.
- Mázy Engelbert.** Erkölcsi nevelés. Budapest, 1922. Ker. Nemz. ny. (8-r. 131, XI l.)
- Mezey Mihály.* A nép iskolája. Pásztortűz II. 88—89. l.
- Mi értendő elemi és mi középiskolai oktatás alatt? Néptan. Lapja 12—15. sz. (Fisher angol közokt. miniszter nyilatkozatának kivonata.)
- Mily középiskolai végzettséghez kötött állások betöltésére jogosít a tanítói oklevél? Nemzetnevelés 7. sz.
- Milyen legyen a humanisztikus gimnázium? M. Művelődés 105. l.
- Miszticzi Z.* A nevelésügről. Gör. kath. Tudósító 20., 21. szám.
- Mit taníttatnak a magyar gyermekekkel a felvidéki iskolákban? Egri Népújs. 196. sz.
- Mitrovics Gyula.* Nevelésügyi feladataink a háború után. 1918. — Ism. Petrich Béla. M. Paedag. 22. l.
- A morálpedagógiai kongresszus. Népt. Lapja 32—33. sz. (Pauler Ákos nyilatkozata a kongresszusról.)
- A mozgófénykép pedagógiai értékelése kísérletek alapján. Népt. Lapja 18—20. sz. (Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- A munkaiskola. Néptan. Lapja 8., 9. sz. (Koerber cikke [Köln. Ztg.] nyomán.)
- A múzeumok nevelői feladatának fokozása. Népt. Lapja 21—24. sz. (Times educ. suppl. cikkének kivonata.)
- N. A szülők hibái a nevelésben. M. Paedag. 122. l.
- Nagy László.* Gyermekfejlődéstan és didaktika. — Ism. Domokos Lászlóné. Néptan. Lapja 12—15. sz. — Szózat 29. sz.
- Nánay Béláné.* Nevelés a családban. Tanítók Lapja 8—10. sz.
- Natorp.* Socialpädagogik. — Ism. Leyrer Mátyás. Néptan. Lapja 25—27. sz.
- Neményi Imre.* Vallásos és hazafias nevelés. Bethlen-naptár. 1922. 65—68. l.
- Nemesné M. Márta.* A lelki fejlődés útja. 1920. — Ism. Ranschburg Pál. M. Paedag. 170—173. l.
- A nevelésnek új szempontja. (Lélektani elemzés. Negativizmus.) Néptan. Lapja 47., 48. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- (O.) Tanügyi helyzetünk. Népnev. Közl. 7—8. sz.
- O—s. Iskolapolitikánk. Tanítók Lapja 2. sz.
- Oestreich, Paul.* Strafanstalt und Lebensschule. Karlsruhe, 1922. — Ism. Bittenbinder Miklós. Függetl. Szemle 215. l.
- Schöpferische Erziehung. Berlin, 1920. — Ism. Bittenbinder Miklós. Függetl. Szemle 190. l.
- Összhangzó műveltség. (Megnyitó az 1922 okt. 9-i közgyűlésen.) Magy. Középiskola 57. l.
- Öveges Kálmán.* A részletes tanmenetről. Nemzetnevelés 1. sz.
- Pálos István.* A magyar iskoláért! Pásztortűz II. 43—47., 74—76., 115—117., 148—149. l. (Az erdélyi egyházak nyilatkozatai.) — Nikodemusz Károly. U. o. 219. l. — Gyárfás Pál. U. o. 245—247. l. — Járai István. U. o. 312—315. l.
- A pályaválasztás irányítása. Néptan. Lapja 49—52. sz.
- Papp Ilona.* Kötelességtudás. Népnev. Közl. 9., 10. sz.

- Papp Ilona.* Népmvelők hivatása. Népnév. Közl. 3., 4. sz.
- Párkányi Aranka.* A fiatalokú bünösök megjavítása pszichológiai alapokon. Kath. Tanítónók Lapja 5—8. sz.
- Pártos Ferenc.* Az akarat és tettekrekszség nevelése. Népt. Lapja 16—17. sz.
- Pedagógiai állapotrajz készítése. (Kérdóív ismertetése.) Szabolcsi Tanító 2. sz.
- Pedagógiai tanfolyam a Ludovika Akadémián. M. Paedag. 186. l.
- Péter—Mezey—Tóth.* Erdélyi magyar iskolák olvasókönyve. 3—4. oszt. — Ism. Nemzetnevelés 2. sz.
- Pintér Jenő.* A középiskolai ifjúság legkedvesebb olvasmányai. M. Múvelődés 65. l.
- Pitroff Pál.* A centripetális nevelés kérdéséhez. M. Múvelődés 126—129. l.
- Quint József.* Nevelőértékek és pedagógiai irányok. Népt. Lapja 4—7. sz.
- Párkányi Aranka.* A fiatalokú bünösök megjavítása pszichológiai alapokon. Kath. Nevelés 120—122. l.
- Rabenseifer Alfréd.* Gyermektípusok. Kath. Nevelés 120—122. l.
- rab—.* Az iskola belső élete. A rend a magyar munkaiskolában. Hevesvm. Népmúvelés 2—5. sz.
- Radványi Sándor ifj.* A gyermek egyénisége írásában. Tanítók Lapja 6. sz.
- A jellemképzés. Tanítók Lapja 7. sz.
- A környezet hatása a gyermek fejlődésére. Tan. Lapja 11. sz.
- A lélek nemesebb csiszolása. Nemzetnevelés 2. sz.
- Ravaissou felfogása a nevelésről. Néptanítók Lapja 45—46. sz. (A Revue pédag. cikkének kivonata.)
- Relkovic Néda.* A szülői értekezletek fontosságáról. Kath. Tanítónók Lapja 7—8. sz.
- Rémán János.* A város és a falu. (Mintatanítás.) Néptan. Lapja 8—9. sz.
- Remes Alajos.* Szolidaritásra való nevelés. Nemzetnevelés 6. sz.
- A szülői értekezletről. Nemzetnevelés 8. sz.
- Réthy László.* Gondolatok vallásos nevelésünkről. Dunántúli Prot. Lap 27., 28. sz.
- S. b.* A nevelés és az ember. Egyh. Hiradó 2. sz.
- S. F.* A kultúra fokmérője. Népnév. Közl. 9., 10. sz.
- Sajó Sándor.* Középiskoláink és a magyar irredenta. M. Múvelődés 203—219. l.
- Sántha Pál.* A mozi etikája és hatósági ellenőrzése. Kath. Nevelés 79—83., 106—113. l.
- Schönbrunn, Walter.* Das Erlebnis der Dichtung in der Schule. Berlin, 1921. — Ism. Bittenbinder Miklós. Függetl. Szemle 237. l.
- Schüller, Josef.* Die Erziehung zur Rechtsfriedensgesinnung durch die Volksschule. 1921. — Ism. Kemény Ferenc. Magy. Paedag. 118—120. l.
- Sebes Ferenc.* Illemre nevelés a középiskolai vallástanítás keretében. Kath. Nevelés 137—141., 161—165. l.
- Skertan Gyula.* Új magyar olvasókönyvek. Néptan. Lapja 45—46. sz. (A „Kalász“ szövetség könyveiről.)
- Somogyi Géza.* A jövő nemzedék nevelése. 1921. — Ism. Néptan. Lapja 1—3. sz.
- Stolpa Károly.* Gyakorlati tanácsok a gyermeknevelésre. Nemzetnevelés 11., 12. sz.
- Strecke Ernő.* Az egyetemi ifjúság vallási és kulturális élete. Akadémia 4. sz.

- Sugár Vilmosné.* Az iskolai ünnepély. Néptan. Lapja 36—37. sz. A szabadság és fegyelem. Néptan. Lapja 10—11. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Szabó I. Andor.* A kis gentleman. 1922. — Ism. Sebes Ferenc. Kath. Nevelés 94. l.
- Székelly István.* A humanisztikus gimnázium. M. Művelődés 23—37. l.
- Szelényi Ödön. A neveléstan alapvonalai. (Szabadiskola V.)**
Budapest, 1922. Genius. (8-r. 104 l.) 120 K. — Ism. Világ 153. sz. A szemléltetés a modern nevelésben. Szózat 130. sz.
- Szociális munka gyakorlata a nevelésben. Népt. Lapja 12—15. sz. A szociológiáról. Néptan. Lapja 30—31. sz. (A Revue pédag. cikkének kivonata.)
- Szombattfalvy György.* Kisebbségek anyanyelve a népiskolában. Néptan. Lapja 38—39. sz.
- A szülők mint nevelők. Néptan. Lapja 16—17. sz. (The Schoolmaster cikkének kivonata.)
- A tanítás művészete. Néptan. Lapja 12—15. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- A tanító vezérszerepe a tanításban. Néptan. Lapja 21—24. sz. (Scott Walter [Times educat. suppl.] cikkének kivonata.)
- Tankó Béla.* A világnézet kérdése a középiskolában. (Kálvinista világnézet. Mezőtúr.)
- Tavaszy Sándor.* A szellemi szabadság tisztelete a kultúrpolitikában. Pásztortűz 557—559. l.
- A természetből vett példák és hasonlatok erkölcspedagógiai értékelése. Néptan. Lapja 4—7. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Tóth Sándor.* A gyermekek és ifjak vallásos nevelése. Dunántúli Prot. Lap 30—32. sz.
- Tóth Zoltán.* A cselekvő nevelés gondolata. Népt. Lapja 40—41. sz.
- Tővisi Géza.* Iskola-kongresszus Segesváron. Pásztortűz II. 186—188. l. (A magyar felekezeti oktatás biztosításáról.)
- Tower Vilmos.* A fegyelmezés természetes eszközei. Kath. Nevelés 165—171., 192—198. l.
- A mozi és a hitoktató. Kath. Nevelés 147—149. l.
- Truschel, Ludwig.* Die Frage des Moralunterrichts. 1920. — Ism. Fejér József. M. Középisk. 47. l.
- Udvarhelyi.* A társadalmi nevelés. Új Élet 14. sz.
- Új tanterv — új tankönyv. Nemzetnevelés 5. sz.
- Urhegyi Alajos.* Előadói jelentés a mintatanításra beérkezett pályamunkákról. Néptan. Lapja 8—9. sz.
- Vadász Lajos.* Az elemi oktatás és a szülők. M. Szó 249. sz.
- Váradi József.* Miért kell külön előkészülni az ifjúság gondozására és a népművelő munkára? Nemzetnevelés 8. sz.
- Szükség van-e a nemzetnevelésre? Nemzetnevelés 5. sz.
- A szülők jogai és kötelességei. Nemzetnevelés 9. sz.
- Varanics József.* Az ifjúság és a mozi. Híradó (Tata) 50., 51. sz.
- Varga Béla. Gondolatok a neveléstan értékelméleti megalapozásához. (Acta litterarum scient. r. universitatis Franco-Josephinae. I. 2.) Szeged, 1922. Városi ny. (8-r. 74 l.)**
- Kultúra és nevelés. Új Élet 30. sz.
- Miért van szükség a magyar egyetemre? Pásztortűz, 1921. II. 517—519. l.
- Váth János.* A gyermek a mester és tanítványainak műveiben. Néptan. Lapja 16—17. sz.

- Váth János.* Jellemző néprajzi vidékek iskolaépületei. Néptanítók Lapja 49—52. sz.
- A vetítógép előnyei és hátrányai. Néptan. Lapja 1—3. sz.
- Waldapfel János.* Petőfi és a pedagógia. M. Paedag. 77. l.
- Weszely Ödön.* Nemzeti hivatásunk és kulturális feladataink. M. Művelődés 189—203. l.
- Weszely Ödön.* Nevelés- és tanítástan. Tanító- és tanítónőképzőintézetek használatára, valamint a továbbképzés céljaira. 5. jav. kiad. Budapest, 1922. Lampel. (8-r. 239 l.) 200 K.
- A pályaválasztás és a tehetségvizsgálatok. Társadalomtud. II. 29—43. l.
- Z. E.* A laikus morál. Nemzetnevelés 7. sz.
- Zubriczky Aladár.* A benső apologetika előnyei és hiányai. Kath. Nevelés 53—57., 74—78. l.

2. Módszertan.

Beszéd- és értelemgyakorlat.

- Ligárt Mihály.* A város és a falu. (Mintatanítás.) Néptan. Lapja 10—11. sz.
- Buda.* Tanítási vázlatok. 1. Mi van a szívekben? — 2. Beszéljenek a rovatok! — 3. Ülj ide az én helyemre, Sándor! — 4. A libalegelő az iskolában. — 5. Szepesi Pista vágyai. — 6. Akiket Margit néni tanított. — 7. Az utazó zászló. Néptanítók Lapja 34—35. sz.
- Tanítási vázlatok. 1. Vegyétek elő a palatáblát! Egy!... (Beszéd- és értelemgyakorlat I., II. oszt.) — 2. Aki nyelvének is tudott parancsolni. (Beszéd- és értelemgyakorlat I., II. o.) Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Tanítási vázlatok. A fazekas. A szép beszédre való szoktatás olvasmánytárgyallással kapcsolatban a IV. osztályban. Néptan. Lapja 42—44. sz.
- Novy Ferenc.* A beszédművészet tanítása. M. Tanítóképző. 11—13. l.

Ének és zene.

- Berauer József.* Egyházi népének. Kath. Nevelés 187—192. l.
- Ggy.* Egyházi népének föllendítése. Nemzetnevelés 5. sz.
- Pap Ilona.* Magyar nóta-esték. Néptan. Lapja 8., 9. sz.
- Valkó Ferenc.* Az egyházi ének oktatása. Kalocsai Néplap 61. sz.
- A zenetörténet és a hangszerelés tanítása. Néptan. Lapja 4—7. sz. (A Schoolmaster cikkének kivonata.)

Földrajz.

- Buda.* Tanítási vázlatok. Hol fordult meg Petőfi Sándor? (Földrajzi óra IV—VI. oszt.) Néptan. Lapja 12—15. sz. — Magyarország ipara. (Földrajz V—VI. oszt.) U. o. 18—20. sz.
- Teleki Pál gróf.* Mi a földrajz, hogyan műveljük és mit használunk vele? Néptan. Lapja 21—24. sz.

Gazdaságtan.

- Buda.* Tanítási vázlatok. Az élvezhetetlen gyümöleshulladék értékesítése. (Gazdaságtan III—IV. oszt.) Népt. L. 18—20. sz.
- Geőcze Sarolta.* A közgazdaságtan és társadalomtan tanítása a képzőben. M. Tanítóképző 8—11. l.

- Jurassa Endre.* Mintatanítás. A takarásról. (Gazdaságtani óra szeptemberben V—VI. o.) Néptan. Lapja 32—33. sz.
- Olvasmánytárgyalás. 5. A szőlőművelés Tokaj-Hegyalján. — 6. A nemzet boldogulásának alapja, a munka. (Gazdaságtani óra V—VI. o.) — 7. A téli oltás. (V—VI. o.) — 8. István bácsi körtefát ültet. (Gazd. óra III—IV—V. o.) — 9. Hol termett Anna köténye? (Gazd. beszélgetés a leányiskola V—VI. o.) — 10. Lábtörlőfonás kukoricalevélből. (Gazd. kézimunka III—VI. o.) Néptan. Lapja 4—7. sz.

Írás és olvasás.

- Benda László.* A magyar tanügy legújabb diadala. Magy. Nyugat 126. sz. (A fonomimikai és a számolási módszer.)
- Buda.* Tanítási vázlatok. Az írott és nyomtatott z betű ismertetése. Néptan. Lapja 42—44. sz. — A c-ből származó betűk szépírása. U. o. 45—46. sz.
- Tanítási vázlatok. 1. A mosdás és fürdés. (Beszéd- és értelemgyakorlat I—II. o.) — A falu. (Olvasmány a IV. o.-ban.) — A tej. (Egészségtani olvasmánytárgyalás az V—VI. o.-ban.) — A magyar Alföld gazdasága. (Olvasmánytárgyalás az V—VI. o.-ban.) — Polgári jogok és kötelességek. (V—VI. o.) Néptan. Lapja 18—20. sz.
- Tanítási vázlatok. Sándor bácsi temetése. (Közös fogalmazás a IV. oszt.-ban.) — Kötelezvény. (Fogalmazás a VI. oszt.-ban.) — Az agyagosi erdő ősszel. (Természeti táj szemléltetése az V—VI. oszt.-ban.) Néptan. Lapja 45—46. sz.
- Tanítási vázlatok. Az új harang. Erkölcsi irányú olvasmány tárgyalása a III. oszt.-ban. (Gárdonyi Géza.) — Róka koma. Leíró olvasmány tárgyalása a IV. oszt.-ban. (Garádi Viktor.) — A „Mese“ c. vers tárgyalása a II. oszt.-ban. (Győry Vilmos.)
- Egy pesti tanító.* A fogalmazás tanítása az elemi iskolában. Nemzetnevelés 1. sz.
- Háros Antal.* A fogalmazás tanításáról. Néptan. Lapja 47—48. sz.
- Kecskés Ernő.* Az írástanítás reformja. Néptan. Lapja 36—37. sz.
- Kovács Alajos.** A szépírás tankönyve. Budapest, 1922. (8-r.) — Ism. v. f. Néptan. Lapja 30—31. sz.
- Leyrer Mátyás.* A harmincperces fogalmazvány a VI. évfolyamú tanítóképzőben. Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Sárközy Istvánné Bleszkányi Irén.** Az olvasás és írás tanítása az I. osztályban. Budapest, 1922. (8-r.) 20 K. — Ism. Urhegyi Alajos. M. Paedag. 174. l.
- Telky Róza.* A fogalmazás tanításáról. Tanítók Lapja 2—5. sz.

Kézimunka.

- Györgyi Kálmán.* Becsületes kézimunka. Népt. Lapja 25—27. sz. A kézügyesség tanítása falusi fiúiskolákban. Néptanítók Lapja 38—39. sz. (Gagneraud cikkének kivonata a Revue Pédag.-ból.)
- Kontraszty Dezső.* A sátorlajújhelyi diákszlöjdkiállítás. Orsz.-Világ 39. sz.
- Lábtörlőfonás kukoricalevélből. (Gazd. kézimunka III—VI. o. [olvasmánytárgyalás]). Néptan. Lapja 4—7. sz.
- Nacsády József.* A kézimunkatanítás anyaga. Nemzetnevelés 5. sz.

Pál István. A szlőjdntanítás az elemi népiskolában. Nemzetnevelés 8. sz.
Varrástanítás a népiskolában. Néptan. Lapja 28—29. sz. (Goby A. a Revue Pédag.-ban megjelent cikkének kivonata.)

Latin nyelv.

sz—ly. Klasszikus nyelvek. 8 Órai Újs. 178. sz.

Magyar nyelv.

Benkő István. A felső ipariskolai felvételi vizsgálat magyar nyelvű anyaga. (Magyar nyelvtan. — Helyesírási szabályok. — Stilisztika. — Polgári ügyiratok. Szeged, 1922. Mars-ny. (8-r. 39 l.)

Buda. Tanítási vázlatok. Anyám intése. (Pósa Lajos.) Költeménytárgyalás. 3. oszt. — A jó falusiak. Költeménytárgyalás. 4. oszt. — Zsákmányolás. Bartóky József „Őszi esték“ c. művéből. (Olvasás a 6. oszt. vagy ismétlőiskolában.) Néptanítók Lapja 12—15. sz.

Buda. Tanítási vázlatok. A tulajdonságjelző. 4. o. Néptan. Lapja 45—46. sz.

Kiss Ernő. Az iskola műhelyéből. Pásztortűz. 184—186., 245—247. l. (A magyar nyelv és irodalom tanításáról.)

Szabó Irma. Arany olvasása közben támadt gondolataim. Kath. Tanítónők Lapja 5—6. sz.

Mennyiségtan.

Buda. Tanítási vázlatok. (A község kiadásai. Számtan a 4—6. oszt.-ban.) Néptan. Lapja 18—20. sz.

G. J. Tanítási vázlat. (Számtan. A 7-es szám ismertetése. 1. oszt.) Nemzetnevelés 11. sz.

K. Sz. Algebrai feladatok a népiskolában. Néptan. Lapja 28—29. sz. (Zeyssig E. cikkének (Reisz Lexikonjában) kivonata.)

Kiss József. Római számok szemléltetése a népiskolában. Néptan. Lapja 38—39. sz.

Pethes János. Vezérkönyv a számtanításhoz. Tanítók és tanítónövendékek számára. Az Ambros-Kopetzky-féle „Példatár“-akhoz alkalmazva. 2. átdolg. kiadás. Nagykanizsa 1922. Fischel. (8-r 78. VI. 1. l.) 350 K. — Ism. b. k. Néptan. Lapja 25—27. sz.

Simon István. Matematikai és fizikai újdonságok. Tanítók Lapja 2. sz.

A számképekről. Néptan. Lapja 28—29. sz. (Gilles A. a Revue pédag.-ban megjelent cikkének kivonata.)

Modern nyelvek.

Kf. Az idegen nyelvek művelődési értékéről. M. Paedag. 184. l. *Sz—ly.* Idegen nyelvek—nemzeti nyelv. 8 órai Újs. 172. sz.

Művészeti nevelés.

Fisher H. A. L. A művészet a közéletben és iskolában. M. Iparművészet 73 l.

A művészet a közéletben és iskolában. Néptan. Lapja 16—17. sz. (Fisher angol miniszter cikkének [The Times educ. suppl.] kivonata.)

A művészet nevelő hatása. Néptan. Lapja 30—31. sz. (A Revue pédag. cikkének kivonata).

Philosophia.

Kf. Milyen filozófiával foglalkozzék a pedagógus? M. Paedag. 120. l. (A Vierteljahrsschrift f. philos. Pädag. cikkének ismertetése.)

Rajz.

Emlékezetből való rajzolás. Népt. Lapja 36—37. sz. (The Schoolmaster-ből.)

N. P. A rajztanárok és a grafika. M. Grafika. 81. l.

Öveges Kálmán. Az elemi iskolai rajz-, torna- és kézimunka-oktatásról. Nemzetnevelés 2., 4. sz.

Remes Alajos. Rajzolósi mintalecke. Nemzetnevelés 3. sz

Természettudományok.

Buda. Tanítási vázlatok. 1. A lámpa. (Természettan VI. o.) — 2. Hogyan segítettek magukon a tuskószedők? (Természettan VI. o.) — 3. Fészket váj a jégmadár. (Természettudományi beszélgetés a III—IV. o.) — 4. Halálmadár szállott a ház falára. (Természettudományi beszélgetés a III—IV. o.) Népt. Lapja 4—7. sz.

— Tanítási vázlatok. Bevezetés a természettudományba. IV—VI. oszt. Néptan. Lapja 34—35. sz.

— Tanítási vázlatok. Ne kínozd a növényt. (Természettudományi beszélgetés. I—VI. o.) Rend a mocsárban. (Természettudományi beszélgetés. V—VI. o.) Néptan. Lapja 12—15. sz. — A denevér. (Természettudományi beszélgetés. V—VI. o.) U. o. 18—20. sz.

Gelei József. Az iskola műhelyéből. A természettudományi oktatás reformja az új középiskolában. Pásztortűz 346—349. l.

Greguss Pál. Természettudományi tanításunk és a természet egysége. Polgárisk. Közl. 3—4. sz.

Történelem.

Baánné Seratoris Ilona. Magyarország ősi határai. Kath. Tanítónők Lapja 5—6. sz.

Balanyi György. A történettudomány mint a külpolitikai érzék fejlesztésének eszköze. Magy. Középiskola 58—67. l.

— Az egyháztörténelem tanítása. Kath. Nevelés 97—106. l.

Buda. Tanítási vázlatok. Az ipar és kereskedelem Nagy Lajos alatt. A becsületes munka boldogítja az egyént és a nemzetet. (Történelem V—VI. oszt.) Néptan. Lapja 12—15. sz. — Buda visszafoglalása. (Történelem V—VI. oszt.) U. o. 18—20. sz.

Helyi történelem az elemi iskolában. Néptan. Lapja 40—41. sz. (A Manuel général cikkének kivonata.)

R. A történelem tanítása. Sárosp. Ref. Lapok 7. sz.

Szlávik Mátyás. Egyháztörténet nevelő egyházas hivatása. Lelkészegetés 34., 35., 37. sz.

A történelem tanítása. Néptan. Lapja 38—39. sz. (A Manuel général cikkének kivonata.)

Vallás.

Bernstein Béla. Egyetemes részletes hittani tanterv. Nyiregyháza, 1922. Jóban-ny. (8-r. 14 l.)

Bricout J. A saint-sulpice-i módszer. Kath. Nevelés 141—147. l.

- Brückner József.* Néhány szó a szentképekről. Kath. Nevelés 31—34. l.
- Dr. C. Mese vagy történet?* Kath. Nevelés 15—19. l. (A bibliai történetek novellaszerű feldolgozásáról.)
- Az egri elemi katekizmus revíziójához. Kath. Nevelés 49—53. l.
- Egy Ward-kollegista.* Irányelveim a hitoktatásnál. Nemzetnevelés 3. sz.
- Elsasser Gyula.* Statisztikai adatok az 1921—22. tanévről. Kath. Nevelés 175—179. l. (A vallásoktatásról.)
- Gábrriel Antal.* Elhanyagolt szemléltető eszköz. Kath. Nevelés 172—175. l.
- Götzel, Gustav.* Religion und Leben. — Ism. Kath. Nevelés 160. l.
- H. E. Hogyan végezzék a gyermekek a szentáldozási imákat?* Kath. Nevelés 122—125. l.
- Szentbeszédvázlatok lelkigyakorlatokra leányiskolák számára. Kath. Nevelés 34—40. l.
- Hamvas Endre.* Légy bátor, öntudatos keresztény! (Hitoktatási előadás tanoncok számára.) Kath. Nevelés 204—209. l.
- Hanss, Joseph.* Kurze Katechismus-beispiele. 1921. — Ism. Brückner József. Kath. Nevelés 24. l.
- Hirsch A.* Az első áldozók aszketikus gyakorlatai. Kath. Nevelés 61—67. l.
- Kovács György.* Kátékritika a kegyelemeszközökről. Kath. Nevelés 58—61., 116—119., 200—204. l.
- Krywald Ottó.* Az ifjúsági lelkigyakorlatok. Kath. Nev. 5—8. l.
- Szakfelügyelői értekezéslet. (— jelentése az évvégi hittanári jelentésekről.) Kath. Nevelés 155—158. l.
- M. dr.* Tanítás és hittanítás. Nemzetnevelés 2. sz.
- Madaras Aurél.* Foghási hitoktatás. Kath. Nevelés 11—15. l.
- N. L.* Az állami hitoktatókról. Debrec. Prot. Lap. 22. sz.
- Orsolya nővér.* Példák. (A szentáldozási ruha.) Kath. Nev. 66. l.
- Problémák. Kath. Nevelés 2—4. l. (A hitoktatás módszeréről.)
- Szuvák József.* A vallásoktatás kérdéséhez. Gör. kath. Tudósító 1243. sz.
- Tomka Ágoston.* Hitoktatási vázlatok. Isten V. parancsolata. (13. óra.) Egyh. Lapok 13. sz. — Isten VII. és VIII. parancsolata. (14. óra.) U. o. 14. sz.
- Hitoktatás. Isten VI., IX. és X. parancsolata. Egyh. Lapok 15—16. sz. — Isten I. parancsolata. U. o. 17. sz. — A keresztség. U. o. 18. sz. — A gyónó gyermek. U. o. 19. sz. — A gyónás. (I., II., IV. oszt.) U. o. 19—20. sz.
- Török Mihály.* A vallásos öröm és színezetei. Kath. Nevelés 185—187. l.
- Vallástanítási tanterv. (A vallástanítási értekezéslet javaslatára.) Debrec. Prot. Lap. 39. sz.
- Vázlatok a tanonchitoktatás számára. (Stieglitz nyomán.) Kath. Nevelés 88., 151., 179. l.
- Veér Vilmos.* Az „Elemi katekizmus“-ról. Egyh. Lapok 18. sz.
- Weigl, Franz.* Religion und Leben. 1922. — Ism. H. E. Kath. Nevelés 183. l.
- Zsigovits Béla.* Biblia-tanítás az iskolában. Kath. Nev. 29—31. l.

3. Iskolai törvényhozás, szervezet, felügyelet.

Adatok a vallás- és közoktatásügyi minisztérium történetéhez. Néptan. Lapja 16—17. sz.

- Benisch Artúr.* A felsőmagyarországi középiskolák sorsa. Magy. Művelődés 38—53. l.
- Besztereczy Gábor.* A m. kir. gazdasági téli iskolák szervezetének ismertetése. Budapest, 1922. Pallas. (8-r. 21 l.)
- Breznay Lajos.* A nyolc osztályos polgáriskola. (Gondolatok.) Polgárisk. Közl. 1. s kv. sz.
- Buday László.* Iskolaügyünk az ország megcsönkítése után. M. Művelődés 147—154. l.
- Buday, Ladislas.* Schools of dismembered Hungary. The Hungarian Nation 8—9. sz.
- Eötvös Mihály.* A gazdasági irányú 8 osztályos polgári iskola. Polgárisk. Közl. 3—4. sz.
- Útban a cél felé... Polgárisk. Közl. 1—2. sz. (A polgáriskola átszervezéséről.)
- Fehér Gusztáv.* Egyetemeink és a katolikus érdekek. M. Kultúra 196—205. l.
- Ferdinándy László.* A numerus clausus a szegedi egyetemen. M. Kultúra 165—166. l.
- (G.) A beiskoláztatási törvény. Népnev. Közl. 13—14. sz.
- G. A polgári iskolák reformja. Baranyai Magyarság 4. sz.
- Harsányi István.* A ref. jogakadémiák sorsa. Sárosp. Hirl. 24. sz.
- Illés Gyula.* Az új magyar felekezeti középiskolák. Pásztortűz. 1921. II. 463—465. l.
- Iskolapolitikánk. Komárom és Vid. 9. sz.
- Kájel István.* Középfokú oktatásunk felügyelete és reformációja. Kálvin. Szemle 51. sz.
- A Katolikus Tanügyi Tanács újjászervezése. Nemzetnev. 1. sz.
- Keményffy Károly.* Státus-mozgalom. M. Siketnémaokt. 4—5. sz. kj. Szervezzünk iskolákat. Gör. kath. Tudósító 26. sz.
- Kornis Gyula.* Kultúrpolitikánk irányelvei. 1921. — Ism. Hajdu János. M. Paedag. 78—81. l.
- A középiskola a költségvetési vitában. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 14—16. l.
- Magyary Zoltán.* Az államtudományi oktatás reformjának kérdéséről. Néptan. Lapja 21—24. sz.
- Az elemi iskolai tanítók, tanítónők és óvónők illetményeinek új szabályozása. Néptan. Lapja 8—9. sz.
- Művelődési politika és közoktatásügyi közigazgatás. Társadalomtud. II. 61—76. l.
- Mezey Mihály.* A magyar népoktatási törvények szelleme. Pásztortűz II. 129—131. l.
- A mi jogakadémiánk. Debrec. Prot. Lap. 24. sz.
- L'organisation des écoles de langue française de Budapest. Les Pays du Danube 285. l.
- Perényi József.* Az erdélyi magyar iskolák ügye. M. Művelődés 87—91. l.
- Szabályzata, A budapesti kir. m. tud.-egyetemi közgazdaságtudományi kar szervezeti és tanulmányi —. Harmadik kiadás. Budapest, 1922. Egyet.-ny. (8-r. 89 l.)**
- Szánthó Gyula.* Néhány szó a protestáns jogakadémiákról. Sárospatak 2—3. sz.
- T. J. Szakfelügyelet. Tanítók Lapja 9. sz.
- Tóth Ferenc.* Tervezet a Berlini Magyar Iskola elemi tagozatához. Néptan. Lapja 40—41. sz.
- Vass József közokt. miniszter* nyilatkozata a polgári iskola reformjáról. Nemzetnevelés 1. sz.

4. Tanító- és tanárképzés.

a) Tanítóképzés.

- Barcsai Károly.* A magyar tanítóképzés újjászervezése. 1921. — Ism. Quint József. M. Paedag. 81—83. l. — Sz. Ö. Evang. Lapja 8. évf. 14. sz. — Koller István. Polgárisk. Közl. 26. évf. 1—2. sz. — Bud. Hirl. 1922. 43. sz.
- Fináczy Ernő.* A tanítóképzőintézetek új szervezete. M. Paedag. 14—19. l.
- A gazdasági szaktanítóképzés reformja. M. Paedag. 187. l. (Király Ferenc előadói beszédének kivonata.)
- Hodossy Béla.* Tanítóképzésünk egy hiánya. Sárosp. Ref. Lap. 2—4. sz.
- Király Ferenc.* A gazdasági szaktanítóképzés reformja. Néptan. Lapja 34—35. sz.
- Molnár Oszkár.* A tanítóképzés reformja a Magyar Paedagogiai Társaságban. M. Tanítóképző 13—18. l.
- O—s. Tanítóképzés. Tanítók Lapja 7. sz.
- Quint József.* Az egyes tantárgyak kedveltsége a tanítóképzőintézetekben. Néptan. Lapja 40—41. sz.
- Szombathy László.* Tanítóképzésünk egy hiánya. Sárosp. Ref. Lapok 18—19. sz.
- Szurmay Sándor (uzsoki) br.* A tanítóképzés reformja. Honvédelem 16., 19. sz.
- A tanítóképzőintézetek új szervezetének és tantervének megvitatása. (M. Paedag. Társ. vitaülései.) M. Paedag. 33—64. l.
- Varga Lajos.* Veszteségünk a lelkiekben. Nemzetmentés 4. sz. (A hadikurzust végzett növendékekről, hadi-oklevelet nyert tanítókról.)
- Veress István.* Az öt osztályú tanítóképzőintézet. Debrec. Prot. Lap 19. sz.
- Weszely Ödön.* A tanítóképzés reformja. — jelentése. — Ism. Ks. Honvédelem 14. sz.
- A tanítóképzőintézetek új tanterve. M. Paedag. 1—14. l.

b) Tanárképzés.

- Fináczy Ernő.* A középiskolai tanárképzésről. M. Paed. 65—72. l.
- Husztai József.* Tanárképzésünk reformja. M. Művelőd. 165—177. l.
- Istenes Károly.* Tanárképzőnk s annak szervezete. Magy. Siketnéma-okt. 11—12. sz.

5. Testi nevelés.

- B.* A testnevelés kérdése. Népnev. Közl. 5—6. sz.
- B. J.* Továbbképző tanfolyam. Isk. Testnevelés 44. l.
- Tornajáték. Hevesvm. Népművelés 3. sz.
- Berecz József.* A testnevelés az elemi iskolában. Hevesvm. Népművelés 6—7—9. sz.
- Bernáth János.* A magyar testnevelési főiskola. Isk. Testnevelés 17—23. l.
- Bn.* Egy felolvasás a magyar ifjúság testi neveléséről. Isk. Testnevelés 38. l. (Bernáth J. A magyar ifjúság testi neveléséről.)
- Demény Károly és Kmetykó János.* Az Országos Testnevelési Tanács I. iskolai szakosztályának tervezete a testnevelési főiskola tárgyában. Isk. Testnevelés 23—31. l.

- Dürmayer Gusztáv.* Torna. Óratervek. Levente 194—198. l.
- Gerentsér László.* Testnevelési főiskola. M. Élet. 81—83. l.
- Horváth Sándor.* Néhány szó vívásunkról. Isk. Testnevelés 36—38. l.
- Jélessy Dalma.* A soproni erdei iskoláról. Magy. Asszony 9. sz.
- Juba Adolf.* A világháború és a magyar ifjúság testi fejlődése. Levente 173—177. l.
- Klemm Gyula.* A testnevelési törvény végrehajtása. Levente 182—185. l.
- Kmetykó János.* A népiskolai testgyakorlás tanítása. Néptan. Lapja 12—20. sz.
- Lakatos István.* Testnevelésről. Szabolesi Tanító 1. sz.
- Téli foglalkoztatás. Szabolesi Tanító 3. sz.
- Magoss György.* Testnevelés. Egyetértés 35. sz.
- Maller Lajos.** Útmutatás az ifjúsági Levente- (testedző) egyesületek felállítására és működésére. Magyaróvár (1922), Mosonvm. ny. (8-r. 9 l.)
- Nagy Gusztáv.* A játékokról. Hevesvm. Népművelés 1. sz.
- Proff Kocsárdné b.** A svéd gimnasztika. Útmutatás a svéd torna tanítására és gyakorlására. Harmadik kiadás. Budapest, 1922. Singer és Wolfner. (8-r. 111 l.)
- Quint-Kmetykó.** A népiskolai testgyakorlás tanterve. 1923. (8-r. 56 l.)
- Ruszték Károly.* A testnevelési törvény végrehajtási utasításához. Hevesvm. Népművelés 10. sz.
- S—ó. Testgyakorlat és a svéd torna lényege. (Szabó Ferenc előadásának kivonata.) Egri Népujság 25. sz.
- A svéd torna rövid ismertetése. Hevesvm. Népművelés 2. sz.
- Szabályzata, Az Országos Testnevelési Tanács szervezeti — és ügyrendje.** Budapest, 1922. Apostol-ny. (8-r. 15 l.)
- A testnevelés ügyének állami igazgatása. Dunavidék 14. sz.
- A testnevelésről szóló törvényjavaslat. Néptan. Lapja 1—3. sz.
- Zsigovits Béla.* Néhány megjegyzés a sportmozgalomhoz. Kath. Nevelés 198—200. l.

6. Kisdnevelés.

- D.* A kisdnevelő intézetekről. Sárosp. Hirl. 21. sz.
- Doby Ida.* Svéd torna az óvodában. Néptan. Lapja 21—24. sz. — (Mese a szépen szóló aranyadarról.) U. o. 47—48. sz.
- Exner Leó.* Képek kisdnevelésünkről. Néptan. Lapja 25—27. sz.
- Forgách Julia.* A kötelező óvodabajáratás. Néptan. Lapja 4—7. sz.
- Kenyeres Elemér.* A kisdnevelés elméletének fejlődése. Néptan. Lapja (Eleje a multévi folyamban.) 1—46. sz.
- A kisdnevelő-intézetek társadalmi szerepéről. Néptan. Lapja 34—35. sz. (A Revue Pédagog.-ból.)
- Mennyire értsen az óvónő a kertészethez, hogy nevelői feladatoknak minél jobban megfelelhessen? Néptan. Lapja 1—3. sz. (Breymann a Kindergarten-ben megjelent cikkének kivonata.)
- A mesemondás művészete. Néptan. Lapja 45—46. sz. (A Schoolmaster cikkének kivonata.)
- Az óvónőképés reformja. (A Tanítónőképés-intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének XV. rendes közgyűlése.) Néptan. Lapja 16—17. sz.

- Pap Ilona.* Csonka-Biharmegye óvónőihez. Népnev. Közl. 1—2. sz.
Stelly Gizella. Rajzoló órák az óvodákban. Néptan. Lapja 1—3. sz.
Székely Gáborné. A kisdedóvók reformja. Néptan. Lapja 12—15. sz.
Végh József. A kisdedóvónőképzők reformja. Néptan. Lapja 8—9. sz.

7. Nőnevelés.

- Adorján Ferenc.* A nyíregyházi leánygimnázium elhelyezéséről. Nyírvidék 12. sz.
Böhm Dezső. Új irány a leánynevelésben. (Ág. h. ev. tanárok ...egyl. évkönyve 1917/8—1920/1.) — Ism. Lersch Ernő M. Paedag. 176. l.
Cserny Mária. Néhány szó a kis leányok erkölcsi neveléséről. Észak-Zala 26. sz.
Fallenbüchl Ferenc. A Szentszív-szerzetesnők a magyar középiskolai leánynevelés szolgálatában. Magy. Középisk. 20—24. l.
Hantos Ferenc. A leánygimnáziumok létjogosultsága. Egyh. Lapok 16. sz.
Koncz Aurélné. Évzáró beszéd a debreceni református leányközépiskolában. Debrec. Prot. Lap. 26—28. sz.
Krywald Ottó. Leányiskolai szakfelügyelői értekezés. Kath. Nevelés 42—44. l. (A nőoktatásban követendő irányelvekről.)
Lechner Károly. A női lélek és a feminizmus orvostermészet-tudományi megvilágításban. Term. Tud. Közl. 54. köt. 5—8. sz. (Ennek „A nőnevelés kérdései“ részlete Néptan. Lapja 18—20. sz.)

8. Szakoktatás.

- Bólyi István.* A selyemtenyésztés a felsőbb mezőgazdasági oktatásban. Magy. Szó 124. sz.
Bugyi Mihály szakiskolája. Új Élet 15. sz.
Czenk. A tanyai iskolák. M. Gazdák Szemléje 261—270. l.
Czike Gábor (Nemes). Ipari szakiskolák. Magy. Középisk. 24—27. l.
Frühwirth és Ernszt előadásai az inasoktatásról és munkáskérdésről. Kath. Nevelés 211—214. l.
Hakk Sándor. Gazdaságtan az elemi népiskolában. Nemzetnevelés 7. sz.
Havas István. Többtermelés és az iskola. Néptan. Lapja 49—52. sz. (Szakács János tankönyveinek ismertetése.)
Gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közokt. miniszter beköszöntője. Néptan. Lapja 25—27. (Az orvosképzésről, műszaki képzésről és a közigazdasági műveltség emeléséről.)
Kristóf. Iparostanonciskoláink. Népnev. Közl. 15—18. sz.
Laurentzy Vilmos. Egységes gazdasági oktatás. Magy. Gazdák Szemléje 529—541. l.
A magyar háziipar és a háziiparoktatás. (Szaktanácskozás a m. kir. vallás- és közokt. minisztériumban.) Néptan. Lapja 16—24. sz.
Megyer-Meyer Antal. A Képzőművészeti Főiskola iparművészeti oktatása. M. Iparművészet 14—17. l.

- A négyévfolyamú felsőkereskedelmi iskolák tanításterve, az új tantervnek megfelelő négyévfolyamú felsőkereskedelmi iskolai tankönyvek és az előírt kötelező olvasmányok jegyzékével. Budapest, 1922. Lampel R. (8-r. 18 l.) 50 K.
- Pisszer János. Az iparoktatás kérdéséről. Nyírvidék 17. sz.
- Ráthonyi Lajos. Iskolagazdaságok a tanyai iskolák mellett. Tanítók Lapja 3. sz.
- Schack Béla. Felsőkereskedelmi iskoláink tanítástervének fejlődése. 1918. — Ism. s—s. M. Paedag. 21. l.
- Schlesinger Lipót. Tanoncaink műhelyi oktatása. M. Nyomdászlat 8—10., 26. l.
- Szabályzat a kertésztanulók képzésére és a kertészegédi képzítésre vonatkozólag. (Kiadatott a m. kir. földmívelésügyi miniszter 1922. évi 20.800. számú rendeletével.) Budapest, 1922. Stephaneum. (8-r. 24 l.)
- Szegedi katonai népfőiskola 1922. évben előadott tananyaga. (Kérdések és feleletek.) Szeged, 1922. Mars-ny. (8-r. 64 l.)
- Tanoncoktatás. (Az 1884: XVII. t.-c.-be iktatott ipartörvény módosításáról szóló törvényjavaslat.) Néptan. Lapja 4—9. sz.
- Tanoncoktatás. 1922. évi XII. törvénycikkéből. Néptan. Lapja 10—11. sz.
- Tölgyes István. A Magyar Gazdaszövetség a gazdatársadalom oktatása érdekében. M. Gazdák Szemléje 283—289. l.
- Tudnivalók a téli mezőgazdasági háziipari tanfolyamokról. Hevesvm. Népművelés 2. sz.
- Zibolen Endre. A munkásifjak nevelése. Levente 212—214. l.

9. Gyógyító pedagógia.

- Az abnormis óvodásgyermek főlismerése. Néptan. Lapja 1—3. sz. (Zichen Th. a Kindergartenben megjelent cikkének kivonata.)
- Bárczi Gusztáv. A beszédhangok érzékeltetése. Magy. Siketnémaokt. 11—12. sz.
- Nagyothallók oktatása. M. Siketnémaokt. 1—2. sz.
- A beszédhibák gyógyítása a kisedővő-intézetekben. Néptan. Lapja 12—15. sz. (Carrie W. a Kindergartenben megjelent cikkének kivonata.)
- Deschenszky Ferenc. Ünnepi beszéd... Cházár András emlékünnepején Vácon. M. Siketnémaokt. 3. sz.
- Éltes Mátyás. Magyar Gyógypedagógiai Társaság. M. Paedag. 122. l.
- Gürtler, Reinhold. Triebgemässer Erlebnisunterricht. 1921. — Ism. Éltes Mátyás. M. Paedag. 136. l.
- Incze György. A vakok új olvasókészüléke. (Optophon.) A Műveltség 6. sz.
- Kellér Andor. Ahol a zsidó siketnéma gyermekek tanulnak. Remény 9. sz.
- Keményffy Károly. Siketnémák szabadoktatása. Magy. Siketnémaokt. 11—12. sz.
- A Magyar Gyógypedagógiai Társaság megalakulása. Néptan. Lapja 21—24. sz.
- A Magyar Gyógypedagógiai Társaság előadásai. Néptan. Lapja 28—29. sz.

- Nagy Péter.* Növendékeinknek különböző szempontok szerinti csoportosítása és elkülönített oktatása. *Magy. Siketnémaokt.* 11—12. sz.
- A siketnémák tanítási kötelezettségéről. *M. Siketnémaokt.* 1—2. sz.
- Radványi Sándor ifj.* A gyermek és az idegesség. *Tanítók Lapja* 9. sz.
- A szellemileg visszamaradt gyermekek. *Néptan. Lapja* 28—29. sz. (The Schoolmaster cikkének kivonata.)
- T. Z.* A Magyar Gyógypedagógiai Társaság továbbképző-tanfolyama. *M. Paedag.* 187. l.
- (*T. Z.*) A gyógypedagógia címe alá foglalt tudományágak művelése céljából tudományos társaság alakul. *M. Siketnémaokt.* 4—5. sz.
- Vértés O. József.** **Az ideges gyermek.** Budapest, 1922. **Kempfner S. (8-r. 144 l.) 140 K.** — *Ism. Révay József.* *Nyugat* 938. l. — sz. s. Népszava 133. sz.
- Völker József.* A siketnémák kiejtéstánításáról. *M. Siketnémaokt.* 1—5. sz.

10. Külföldi tanügy.

- Amerika hadat üzen az analfabétizmusnak. *Néptan. Lapja* 21—24. sz. (Manuel général de l'instruction primaire cikkének kivonata.)
- Angol különvélemény a tankötelezettségről. *Néptan. Lapja* 30—31. sz. (The Schoolmasterből.)
- Az angol nevelésügyi bizottság jelentése 1920—21. évről. *Néptan. Lapja* 36—37. sz. (The Schoolmasterből.)
- Az angolországi iskolai egészségügy 1920-ban. *Néptan. Lapja* 12—15. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Ausztria-Magyarország újabkori történeti fejlődése egy francia mintalecke keretében. *Néptan. Lapja* 18—20. sz. (Manuel général de l'instruction primaire cikkének kivonata.)
- Apróságok a német közoktatásügy köréből. *Néptan. Lapja* 32—33. sz. (A Pädag. Blätterből.)
- B.* Az olasz ifjúság katonai nevelése. *Honvédelem* 20—21. sz.
- B. H.* Németország nevelési eszményei. *Néptan. Lapja* 8—9. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Balz, André.* A francia falusi iskola válsága. *Ford. B. B. Néptan. Lapja* 36—37. sz.
- Baselstadt kanton új tanítóképző-törvénye. *Néptan. Lapja* 32—33. sz. (A Pädag. Blätterből.)
- Benisch Artúr.* A magyar iskolák sorsa az S. H. S. állam területén. *M. Művelődés* 154—163. l.
- Benkő Gábor.* A német ifjúsági szervezkedésről. *A Technikus* III. 6. sz.
- Bittenbinder Miklós.* Rabindranat Tagore nemzetközi főiskolája. *Népszava* 118. sz.
- Az iskolaügy Bulgáriában. *Független Szemle* 308. l.
- Bohn Ferenc.* A berlini társadalmi testnevelési főiskola tanulmányi rendje az 1920—21. évi téli félévben (nov. 1-től márc. 19-ig). *Isk. Testnevelés* 31—35. l.
- A bruxellesi nemzetközi egyetem. *Külügyi Szemle.* II. 113. l.
- C. E.* Reformiskola Finnországban. (A népiskola és a gyakorlati élet.) *Néptan. Lapja* 12—15. sz.)

- Camerlynck.* Pour les Petits. (Année préparatoire.) — France. (I. année de français. 1921.) — *Ism. K. F. M. Paedag.* 24. 1. Cseh iskolapolitika Ausztriában. Nemzetnevelés 2. sz.
- Czakó Ambró.* Woodbrooke. Független Szemle 220—223. 1.
- B. H. A Dalton-féle tanításmód.* Néptan. Lapja 1—3. sz.
- A londoni Dalton-egyesület. Néptan. Lapja 16—17. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Parkhurst Helén tervezete és a Dalton-féle tanítási módszer. Néptan. Lapja 30—31. sz. (Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Egy angol iskolai gyakorlat. (Szüleimről.) Néptan. Lapja 45—46. sz. (A Schoolmaster cikkének kivonata.)
- Egy angol óvodában. Néptan. Lapja 42—44. sz. (A Schoolmaster cikkének kivonata.)
- Az első finn-ugor tanügyi kongresszus és kiállítás. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 13. 1.
- Az építészet tanítása az elemi és középiskolákban. Néptan. Lapja 40—41. sz. (The Schoolmaster cikkének kivonata.)
- Falusi és városi elemi iskolák. Néptan. Lapja 10—15. sz. (Manuel général de l'instruction primaire cikkének kivonata.)
- A félidő-rendszer kiküszöbölése Angliában. (Fisher miniszter beszéde.) Néptan. Lapja 49—52. sz.
- Francia kisdévodák. Néptan. Lapja 28—29. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- A franciaországi középiskolai reform. Néptan. Lapja 16—17. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)
- Gerely Jolán.* A svéd iskolák. Néptan. Lapja 1—3. sz.
- H. J.* A francia középiskolák reformja. M. Művelődés 71. 1.
- A háborúban megcsonkultak újraoktatása Franciaországban. Néptan. Lapja 47—48. sz. (A Manuel général cikkének kivonata.)
- Hány évig tartson az iskoláztatás? Néptan. Lapja 42—44. sz. Lehmann R. cikkének [a Päd. Blätterben] kivonata.)
- A harmadik nemzetközi erkölcsnevelési kongresszus. Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Irányok a népnevelés terén. (Az Egyesült-Államok biztosának 1920—21. évi jelentéséből.) Néptan. Lapja 38—39. sz.
- Játékos-munka. Néptan. Lapja 8—9. sz. (Barralough cikkének [The Schoolmaster] kivonata.)
- A jóság szövetsége. Néptan. Lapja 16—17. sz. (Papillon a Revue pédag.-ban megjelent cikkének kivonata.)
- K. F.* Újabb nemzetközi mozgalmak. M. Paedag. 179—183. 1.
- Kf.* Harmadik nemzetközi morálpedagógiai kongresszus. M. Paedag. 64., 85., 123. 1.
- Szünidei tanfolyamok. M. Paedag. 123. 1.
- Nemzetközi diákesere. U. o. 183. 1.
- Az amerikai egyetemekről. U. o. 185. 1. (Schoenemann értekezésének kivonata.)
- A külföldi kulturális kapcsolatok intézményei. Külügyi Szemle II. 118—120. 1.
- Lélektan és neveléstan a német szociális nőiskolákban. Néptan. Lapja 30—31. sz. (Spranger cikkének [Kindergarten] kivonata.)
- Micsoda szerepet tölthet be a német tanítóképző főiskola a humanisztikus gimnázium mellett? Néptan. Lapja 34—35. sz. (A Pädag. Blätterből.)

Montessori-módszer az elemi iskolában. Néptan. Lapja 36—37. sz. (Douz cikkének kivonata a Manuel généralból.)

Német törvény a gyermekek vallásos neveléséről. M. Középisk. 49. l.

Nevelésügy Mexikóban. Néptan. Lapja 42—44. sz. (A Schoolmaster cikkének kivonata.)

Nevelésügyi reformok Németországban. Népt. Lapja 16—17. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

Olasz kisedővoda. Néptan. Lapja 28—29. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

Olaszország közoktatásügyi problémái. Néptan. Lapja 16—17. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

Az osztályok létszámának csökkentése feltétlenül szükséges-e? Néptan. Lapja 4—7. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

Pogány Gusztáv. Az Északamerikai Egyesült Államok népoktatásügyének problémái. Néptan. Lapja 18—20. sz.

Prévost Marcel a tanulás módjáról. Néptan. Lapja 21—24. sz. (Manuel général de l'instruction primaire cikkének kivonata.)

Quint József. A tanügyi közigazgatás Finnországban. Néptan. Lapja 1—3. sz.

A rajz- és zenetanárok új képzése Poroszországban. Népt. Lapja 49—52. sz. (A Pädag. Blätter cikkének kivonata.)

Schmidt, Martin. Englische Schulreform. P. Lloyd 92. reg. sz.
Schöning, Paulinus. Unsere Mädchenerziehung. — Ism. H. E. Kath. Nevelés 135. l.

Siketnémaoktatás Oroszországban. M. Siketnémaokt. 6. s kv. sz. A sivatag és a tehén. Néptan. Lapja 32—33. sz. (Manuel général cikkének kivonata.)

Somogyi Géza. A tanyai iskolák az Egyesült-Államokban. Néptan. Lapja 4—7. sz.

— Újságírói fakultás. M. Paedag. 166. l. (Amerika.)

Szelényi Ödön. A német „vándormadár”-mozgalom. (Ág. ev. tanárok . . . egyl. évkönyve. 1917/18—1920/21.) — Ism. Lersch Ernő. M. Paedag. 170. l.

Szervezkedés a népek nevelésére. Néptanítók Lapja 34—35. sz. (Manuel général cikkének kivonata.)

A tanítóképzés Angliában. Néptan. Lapja 10—11. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

A tanítóképzés Németországban. Néptanítók Lapja 42—44. sz. (Mellmann P. cikkének [a Päd. Blätterben] kivonata.)

A tanoncoktatás Franciaországban. Néptan. Lapja 18—20. sz. (A Manuel général de l'instruction primaire cikkének kivonata.)

A thüringiai tanítóképzés törvénye. Néptan. Lapja 45—46. sz.

Tiefenthaler József. Kultúrhare a bécsi iskolákban. Kath. Nevelés 57. l.

Tomcsányi János. Lengyelország közoktatása 1921. évben. Néptan. Lapja 4—7. sz.

— Lengyelország közoktatása. Néptan. Lapja 38—39. sz.

Túlterhelés. M. Művelődés 140. l. (Franciaországban.)

A túlterhelés és a francia orvosi akadémia. Néptan. Lapja 18—20. sz. (A Revue pédag. cikkének kivonata.)

Új tanfolyamok szervezésének szüksége tanítók részére. Néptan. Lapja 16—17. sz. (The Times educat. suppl. cikkének kivonata.)

11. Neveléstörténet.

- Antal Géza.* Egy magyar diák naplója 1714—16. — Ism. Tóth Endre. Dunántúli Prot. Lap 52. sz.
- Barcsai Károly.* A reformáció szelleme. Evang. Lapja 8. évf. 44. sz. (A reformáció nevelésügyéről is.)
- Benkő András.* Szabolcs vármegye népoktatásáról általában. Szabolcsi Tanító 1. sz.
- Bernáth, Stephen.* Bolshevism in Hungary and land tenure. The Oxford-Hungarian Review 115—125. l.
- Boll, Franz.* Sinn u. Wert der humanistischen Bildung in der Gegenwart. 1921. — Ism. Lajti István. M. Művelődés 267. l.
- Borch, Rudolf.* Bilderatlas zur Geschichte der Pädagogik. 1920. — Ism. F. M. Paedag. 118. l.
- Bruckner Győző.** A késmárki ág. hitv. ev. kerületi liceum pártfogóságának története. Egyházi és művelődéstörténeti tanulmány. Sárospatak, 1922. Ref. főisk. ny. (8-r. 108, 1 l.)
- Buday László.* A megeseonkított Magyarország. 1921. — Ism. Benisch Artúr. M. Paedag. 19—21. l.
- Csaba Jenő.** A piaristák vezetése alatt álló szegedi városi főgimnázium kétszázados jubileumának emlékkönyve. Szeged, 1922. Juhász I. ny. (8-r. 184, 1 l.)
- Egynémely feljegyzések, melyek a nemes sárospataki helvét hitv. főiskola történetére vonatkoznak, az 1783. évből s a következőkből. Sárosp. Hirl. 30—33., 35. sz.
- Fináczy Ernő.** Az ókori nevelés története. Vezérfonal egyetemi előadásokhoz. 2. bőv. kiad. Budapest, 1922. Hornyánszky. (8-r. VII, 325 l.) 240 K. — Ism. Huszti József. M. Paed. 169. l.
- elnöki megnyitója Beöthy Zoltárról. M. Paed. 127. l., Gárdonyi Gézaról és Heinrich Gusztávról. M. Paed. 189—191. l. — Petz Gedeon Heinrich Gusztávról. Egy Phil. Közl. 1—5. l.
- Frank Antal.** A testi nevelés a filantrópistáknál. Forrástanulmány. Budapest, 1922. Pesti könyv. rt. (16-r. 95 l.) Különnyomat az Orsz.-Világ 35—42. sz.-ből. — Ism. Néptan. Lapja 36—37. sz.
- Tanuljunk az ókortól. (Fináczy E. neveléstörténete nyomán.) Néptan. Lapja 28—29. sz.
- Fröbel és Tagore. Néptan. Lapja 36—37. sz. (Kunze Mária cikkének kivonata a Kindergartenből.)
- (G.) Félszázados jubileum. Népv. Közl. 9—10. sz. (Biharmegy. Ált. Tanító-egyl.) — A jubileumi nap. U. o. 11—12. sz.
- Gaggi Jenő.* A padovai egyetem jubileuma. Magyarság 120. sz.
- Galla Endre.* Máthé József †. Néptan. Lapja 21—24. sz.
- Geréb József.* Klasszikus világ és modern műveltség. 1918. — Ism. Teveli Mihály. M. Paedag. 116. l.
- Gerencsér István, Scherer Sándor.* Farkas Sándor emlékezete. M. Tanítóképző 2—4. l. — *Keszler Károly.* Farkas Sándor élete és működése. M. Tanítóképző 5—8. l.
- Gopcsa László.* Egy doktorráavatás Debrecenben. (1918 okt. 24.) Kép. Krón. 43. sz.
- Trefort Ágoston. Néptan. Lapja 42—44. sz.
- Harsányi István.* A sárospataki református főiskola. Bethlen-naptár. 1922. 42—50. l.
- Jámborné Székely Lilla. 1863—1921. Tanítók Lapja 5—6. sz.
- k. h. M. Prévost pedagógiája. Néptan. Lapja 1—3. sz.
- Kanszky Károly.* A debreceni piarista gimnázium 200 éves jubileuma. Fehér Ujs. 1921. 21—23. sz.

- Kemény Gábor.* Tompa Árpád. 1859—1921. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 27. l.
- Kerer, Franz X.* Don Bosco. Regensburg, 1921. — *Ism. Magyar Középiskola* 81. l.
- Kisparti János.** A váci Theresianum története. Közoktatástörténeti tanulmány. (Váci könyvek 8.) Vác, 1922. Múz. Egyes. (8-r. 68, LII l.) 200 K. — *Ism. B. L. Irodalomtört.* 115. l.
- (Kolozsvári egyetem.) Geschichte der im Jahre 1872 in Kolozsvár gegründeten und im Jahre 1921. in Szeged neuerdings eröffneten kön. ung. Franz Josef Universität. Herausgegeben anlässlich des Jubiläums des fünfzigjährigen Bestandes der Universität. Szeged, den 29. Juni 1922. Budapest, Druck d. Franklin-Ver. (4-r. 19 l.)
- L'histoire de l'université hongroise François Joseph, fondée à Kolozsvár en 1872, et restaurée à Szeged en 1921. Publiée en souvenir du 50ième anniversaire de sa fondation. Szeged, le 29 Juin 1922. Budapest, Impr. Franklin. (4-r. 19 l.)
- History of the Royal Hungarian Francis Joseph university of Sciences, founded at Kolozsvár in 1872, and re-opened at Szeged in 1921. Published on the occasion of the fiftieth anniversary of the foundation of the University. Szeged, June 29, 1922. Budapest, Franklin soc. Press. (4-r. 19 l.)
- Író Deák.* A kolozsvári egyetem ötven év előtt. 8 Órai Ujs. 148. sz.
- A Kolozsvárt 1872-ben alapított és Szegeden 1921-ben újra megnyitott M. kir. Ferenc József Tudományegyetem története.** Kiadatott az egyetem 50 éves fennállásának jubileuma alkalmából Szegeden, 1922 június hó 29-én. Budapest, Franklin-ny. (4-r. 19 l.)
- Márki Sándor.** A m. kir. Ferenc József-tudományegyetem története. 1872—1922. Szeged, 1922. Városi ny. (8-r. 177 l.)
- Storia dell' università Francesco Giuseppe. Fondata a Kolozsvár nel 1872 e riaperta a Szeged nel 1921. Pubblicata il 29 Giugno 1922 in occasione del 50° anniversario della fondazione dell' università. Budapest, Stamp. soc. Franklin. (4-r. 16 l.)
- A kultuszminisztérium működése 1921-ben. Népt. Lapja 1—3. sz. *Láczér István.* Antalffy Artúr és Erdélyi J. Jenő. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 28. l.
- Lehel István.* Megemlékezés Király Györgyről, a tanárról. Nyugat 636. l.
- Lehmann, Rudolf.* Die pädagogische Bewegung der Gegenwart. München, 1922. — *Ism. Balogh Albin.* Magyar Középiskola 81. l.
- A lelki válság és Kant nevelési irányeszméi. Néptan. Lapja 28—29. sz. (A Kölnische Ztg. cikke.)
- Liszt Nándor.* Piaristák jubileuma. Ünnepi emlékezések a debreceni kegyesrendi főgimnázium fennállásának 200 esztendő évfordulóján. Fehér Ujs. 1921. 4. sz.
- Madzsar Imre.* A magyar közoktatás az abszolutizmus korában. M. Paedag. 72—77. l.
- Első tankerületi beosztásunk keletkezése. M. Paed. 97—108. l.
- Budapest legrégebb iskolái. M. Művelődés 247—253. l. (Kivonata: Világ 243. sz.)
- Magyary Zoltán.** A vallás- és közoktatásügyi központi igazgatás 1867 előtti történetének vázlata. Budapest, 1922. Lampel. (8-r. 16 l.) 70 K. (Különnyomat a Népt. Lapja 40—41. sz.-ből.) — *Ism. i. s. M. Paedag.* 173. l.

- Magyary-Kossa Gyula.** Orvosi szakoktatás és egyetemi élet a régi Magyarországon. 1921. — *Ism. Ákos I. M. Nyelv* 46. l.
 — A régi magyar orvosnövendék. Népegészségügy 716—719., 752—754., 780—784. l.
- Márki Sándor. Dugonics András, Szeged első egyetemi tanára. Szeged, 1922. Városi ny. (8-r. 12 l.)**
- Mitrovics Gyula.** Egyetemek jubileuma. Hajdúföld 126. sz.
(Műgyetem.) Ilosvay Lajos. A Műgyetem egykori nagyjairól. A Technikus III. 9—10. sz.
 A József-ipartanodától a Műgyetemig. Világ 88. sz.
 The Joseph Technical University of Budapest. The Hungarian Nation 7. sz.
- A Műgyetem tanárai 1857—1922-ig. A Technikus III. 9—10. sz.
Szily Kálmán ifj. A jubiláló Műgyetem. A Technikus III. 9—10. sz.
- Zelovich Kornél.** A m. kir. József-műgyetem és a hazai technikai felső oktatás története. Budapest, 1922. *Németh.* (8-r. XI. 371 l., 26 tábla.) 320 K. — *Ism. Kisparti János. M. Művelődés* 259. l.
 — A kir. József-műgyetem félszázados jubiláris esztendeje. A Technikus III. 1. sz.
 — A hazai technikai felső oktatás fejlődése. A Technikus III. 9—10. sz.
- N. A neveléstudomány a magyar egyetemeken. M. Paedag. 30., 185. l.
- (Nagyenyedi kollégium.)** A 300 éves Bethlen-kollégium. Pásztor-tűz II. 412—415. l. — *Jancsó Béla.* A Bethlen-kollégium 300 éves jubileuma. U. o. II. 477—479. l.
- Kiss Ernő.** A nagyenyedi ref. kollégium háromszáz éve. Dunántúli Prot. Lap 45. sz.
- Koch Nándor.** A háromszáz éves nagyenyedi kollégium. Bud. Hirl. 91. sz.
- Kristóf György.** Az enyedi harangszó. Pásztor-tűz II. 385—388. l. (A nagyenyedi Bethlen-kollégium jubileumára.)
 Nagyenyed és a Bethlen-kollégium. (Képekkel.) Kép. Krón. 43. sz.
- Neményi Imre.** A nagyenyedi Bethlen-kollégium. Bud. Hirl. 228. sz.
- A nevelés-oktatásügy a kurzus alatt.* Dénes Lajos. A mai középiskola. Függetl. Szemle. Rendkívüli sz. 5—7. l. — Révay József. Három esztendő. Adalék a bdp. egyetem bölcsészeti karának történetéhez. U. o. 6. l. — Néhány szó az orvostudományi fakultás hároméves multjáról. U. o. 9—11. l. — A debreceni egyetem a kurzus alatt. U. o. 12—14. l. — Révay József. Magyar közoktatásügy. A kurzus mérlege. U. o. 14. l. — Supka Géza. Gyűjteményegyetem-begyetem. U. o. 16. l. — Czakó Ambró. Szocialista kultúrmunka. U. o. 17. l.
- Ósz Béla.** Felső-Magyarország iskolaügye a cseh megszállás alatt. 1922. (8-r. 78 l.) — *Ism. Néptan. Lapja* 42—44. sz.
- Palásthy Kálmán.** Sopron vármegye tanügyi vesztesége. Néptan. Lapja 10—11. sz.
- Péterfy Tamás.** Régi székely deákok. (Visszaemlékezés a mult század 80-as éveire.) Új Élet 22. sz.
- A budapesti tankerület 3. számú értesítője az 1921/22. tanévben. Közzétette Pintér Jenő. — *Ism. L. D. Néptan. Lapja* 34—35. sz. — H. S. Kath Nevelés 158. l. — i—s. M. Művelődés 228. l. N. M. Paedag. 174. l. — Révay József. Függetl. Szemle 273. l.

- Radványi Sándor ifj.* Báró Eötvös József pedagógiája. Tanítók Lapja 12. sz.
- Rákos István.* Máthé József. Tanítók Lapja 7. sz.
- Ráthonyi Lujza.* Csongor Dániel. Tanítók Lapja dec. 23-i sz.
- A régi és az új nevelési rendszer. Néptan. Lapja 34—35. sz. (A „The Schoolmaster“-ből.)
- Sebestyén Jenő.* A gyönki református algimnázium sorsa. Kálvin. Szemle 46. sz.
- Sólyom János.* Pallós Albert. (1855—1922.) Polgárisk. Közl. 3—4. sz. La suppression définitive de l'université de Pozsony. Les Pays du Danube 89—90. l.
- Székely István.* Ertesítők szemléje. 1920/21. Tanáregyl. Közl. 55. évf. 2—12. l.
- Szentiványi Róbert.* Az ábécé keletkezése. M. Kultúra 327—331.
- Szlávik Mátvás.* Az eperjesi kollégium elmaradt 250 éves jubileuma. Órálló 45. sz.
- Szombathi János.** Egynémely feljegyzések, melyek a nemes sárospataki helvét hitv. főiskola történetére vonatkoznak, az 1783. és a következő évekből. Latinul írta — Magyarra fordította Gulyás József. (A sárospataki Hírlap füzetei 11. sz.) Sárospatak, 1922. Ref. főisk. ny. (8-r. 55 l.)
- Tolsztoj, a pedagógus. Néptan. Lapja 25—27. sz. (A Revue pédag. cikkének kivonata.)
- Tóth Endre.* Újabb adat a pápai főiskola történetéhez. Dunántúli prot. Lap 42. sz.
- Adalékok a magyar prot. egyház történetéhez. Losonczy István utrechti disputatioja. Dunántúli Prot. Lap 51. sz.
- Uray Gyula.* Dobó Sándor. Tanítók Lapja 13. sz. Bakóczy Endre. U. o. 13. sz. — Simon Lajos. U. o. 13. sz. — Földes Ferenc Dobó Sándor életrajza. U. o. 13. sz. — r—s. Dobó Sándor jubileumán. U. o. 14. sz.
- Vargha Zoltán.** A budapesti V. ker. m. kir. áll. Bolyai-főreáliskola első félszázada. (1872—1922.) Léway Ede előszavával. Budapest, 1922. Madai és Lengyel-ny. (8-r. 32 l.)
- Vasady nap. Népnév. Közl. 15—18. sz.
- Waldapfel János.* Basedow Elementarwerkjének magyar előfizetője. M. Paedag. 108. l.
- Kármán és az idealizmus. M. Paedag. 130—132. l. — Weszely Ödön. Válasz W. J. cikkére. U. o. 132—134 l.
- Weigl Géza.* Kassai Gusztáv. Világ 292. sz.

12. Iskolánkívüli oktatás.

- Bene Lajos.* A nép gondozása. Eger, 1921. — Ism. Deptner Tibor. M. Paedag. 83. l.
- Bodnár János.* Sürgős cselekvésre van szükség a népnevelés mezején. Gör. kath. Tudósító 28. sz.
- Bräutigam Ferenc.* Szabadoktatás a faluban. Tolnamegy. Ujs. 46. sz.
- Deptner Tibor.* Népművelési tanfolyamok. Nemzetnevelés 6. sz. Felhívás az intelligens közönséghez a nép- és önművelés érdekében. Levente 202—208. l.
- G. L.* Népfőiskolai tanfolyamok befejezése. Népnév. Közl. 5—6. sz.
- Imre Lajos.** A falu művelődése. Vezérfonal a nép nevelői számára. Budapest, 1922. Studium. (8-r. 142 l.)

- Közkatoná.* Szabadoktatás népszerűsítése. Népnév. Közl. 4—5. sz.
Máthé József és Simon Lajos. Az analfabéták oktatása. (Felhívás a magyar tanítókhöz.) Néptan. Lapja 4—7. sz.
Méhes Endre. Erkölcstelen lejtőn. Nemzetnevelés 7. sz. (A fel-
 nőtték oktatásának kötelezővé tételéről.)
Népművelési tanfolyamok. Hevesvm. Népművelés 6—7. sz.
A népművelési tanfolyamok programja. Néptanítók Lapja
 21—24. sz.
(nt.) Tanítsuk meg a falusi népet olvasni! Néptanítók Lapja
 18—20. sz. (Weigert plébánosnak a Pharusban megjelent cik-
 kéből kivonat.)
Nyireő István. Az iskolánkívüli népművelés és eszközei. Tár-
 sadalomtud. II. 90—111 l.
Pécsi Ferenc. A beiskolázásról szóló 1921. XXX. t.-c. első éve.
 Nemzetnevelés 6. sz.
Petró János. Falusi népfőiskolák. Görög. kath. Tudósító 3—5. sz.
Piller József. Szabadoktatás. Szabolcsi Tanító 1. s köv. sz.
Radák Olga. Újabb törekvések a hazai szabadoktatás terén. M.
 Paedag. 108—111. l.
Rákóczy István. Műkedvelés — népművelés. Hevesvm. Népmű-
 velés 2. sz.
S. F. Népművelési törekvések. Népnév. Közl. 7—8. sz.
 — Vármegyénk szabadoktatói. Népnév. Közl. 1—2. sz.
A szabadoktatás mérlege. (Az „Orsz. Szabadoktatási Tanács“
 beszámolója (1916/17—1920/21). Néptan. Lapja 1—3. sz.
Tanítóegyesületi kölcsönkönyvtárak. Nemzetnevelés 7. sz.
Úrmösi József. Népművelés. Kolozsvár. (8-r.)
Váradi József. Nemzetnevelési kísérletek. Nemzetnevelés 1. sz.
 — Népfőiskolai tanmenetek. Nemzetnevelés 2—4—7.
 — A népművelési tanfolyamok tanulságai. Hevesvm. Népmű-
 velés 8. sz.

13. Vegyes.

- Bardócz Pál.* Gyermekrendőrség. Néptan. Lapja 4—7. sz.
Bené Lajos. Tanítóegyleteink munkássága. Hevesvm. Népmű-
 velés 4. sz.
Bódis Sándor. A Középiszkolai Tankönyvírók Szövetsége. M.
 Művelődés 229. l.
Dóczi Imre. Tanáregyesületi közgyűlést megnyitó beszéd. Deb-
 receni Prot. Lap 33—35. sz.
Évkönyve. Az ág. h. ev. tanárok... Orsz. Egyesületének —
 1917/18—1920/21. — Ism. Lersch Ernő. M. Paedag. 176—178. l.
Gyulai Agost. 1921. évi titkári jelentés. (M. Paed. Társ.) Magy.
Gyulai Agost. 1921. évi titkári jelentés. (M. Paed. Társ.) M.
 Paedag. 87—91. l.
Hellebrant Árpád. A magyar pedagógiai irodalom 1921-ben.
 M. Paedag. 138—160. l.
K. H. A társadalom kitagadottjai. Néptan. Lapja 32—33. sz.
 (A gyermekmenhely gyermekeiről.)
K. V. Gyermeknevelési problémák a gyermekvédelemben. Néptan-
 itók Lapja 36—37. sz.
Kőrösi Henrik. Tanítói gyűlések. Néptan. Lapja 28—29. sz.
 — Tanítók napja. Bud. Hirl. 88. sz. (A Tanítók Háza sorsáról.)
A kultúra válsága. (A magyarországi tanítók Eötvös-alapjá-
 nak emlékkünnepe az Akadémián.) Néptan. Lapja 4—7. sz.

- Magyar Művelődés. Szerk. Kisparti János I. 1—5. — Ism. Nagy J. Béla. M. Paedag. 115. l.
- Mészáros János. A patronage-munka és a katolikus tanítóság. Kath. Tanítónók Lapja 7—8. sz.
- Mézes János. A magyar pedagógiai irodalom. Nemzetnev. 1. sz. A népiskolai könyvtárakról. Néptan. Lapja 42—44. sz. (A Manuel général cikkének kivonata.)
- Ravasz Árpád. A magyar cserkészmozgalom célja és jelentősége. Bethlen-naptár 1922. 105—117. l.
- Schirilla Achill. A tanítók patronázsmunkája. Néptan. Lapja 10—11. sz.
- Sik Sándor. Magyar Cserkészvezetők Könyve. — Ism. Ravasz Árpád. M. Művelődés 224—226. l.
- Székely Károly. Az Eötvös-alapról. (Tanítónap.) Néptan. Lapja 12—15. sz.
- Új magyar könyvek és füzetek. M. Paedag. 24., 85., 137., 138. l.
- Uray Gyula. Mult és Jövő. Tanítók Lapja 1. sz. (A „Tanítók Lapja” újrakiadásáról.)

Összeállította: *Hellebrant Árpád.*

MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG.

Felolvasó ülés 1924 február 16-án.

Fináczy Ernő elnökle alatt jelen voltak: Benisch Artúr, Boretzky Elemér, Dezső István, Eltes Mátyás jegyző, Endrei Gerzson, Frank Antal, Gyulai Ágost, Haberstroh József, Kemény Ferenc, Kenyeres Elemér, Lengyel Gyula, Máday István, Mester János, Moravcsik E. Emil, Mosdóssy Imre, Nagy J. Béla, Scherer Sándor, Schneller István, Székely Károly és mások.

I. Az *elnök* üdvözlí a megjelenteket és a napirend előtt hálás köszönetet mond Endrei Gerzson r. tagnak, aki Ehrlich Samuné úrnő gyűjtése fejében 50 hollandi forintot juttatott a Társaságnak, amelyet a nevezett úrnő Jáva szigetéről küldött el hozzá.

II. *Dr. Máday István*, a debreceni egyetem ideg- és elmekórtani klinikájának tanársegéde felolvassa *Az osztrák iskola-reform* című előadását, melynek gondolatmenete a következő: Ausztriát a háború, a forradalom s a kedvezőtlen béke következtében előállott súlyos anyagi helyzet kényszeríti minden téren a legnagyobb erőfeszítésre; e törekvésből két feladat hárul az iskolára: egyrészt az ifjúságot jobban elő kell készítenie a gazdasági pályákra, mint eddig, másrészt az elveszett politikai és gazdasági fölény pótlására és visszaszerzésére a műveltségbeli fölényt kell jobban megalapoznia. Előmozdította a reformot: az államforma megváltoztatása, a szociáldemokrata párt térfoglalása, a keresztény pártnak a szocialistákkal való versengése, a németországi példa, a katonaiskolák épületeinek felszabadulása, az iskolás gyermekek megfogása, Bécs nagyszabású gyermekjóléti akciója. A közoktatásügyi minisz-

tériumban reformosztályt állítottak fel. Az elemi iskolában külön tantervet készítettek a városi és falusi iskolák számára. A kézimunka tanítását erősen kiterjesztették. A középiskola alsó négy osztálya egységes lesz, a III. osztálytól kezdve francia vagy latin nyelv szabad választásával. A kísérleti iskolákban, melyeknek eredményei felől csak öt év múlva fognak dönteni, különválasztották a tehetségesebb tanulókat a lassabban dolgozóktól; ezenkívül tantárgyak szerint is lehet a bővebb és a szűkebb tananyag között választani. A felső négy osztály mint külön *Oberschule* négy típusú lesz: a latin-görög, a francia-angol, a matematika-természettudomány és a német-kézimunka hangsúlyozásával. A nagyszámú internátusokba a tanítók által kiválasztott tehetséges vagyuntalan gyermekeket veszik fel. A testi nevelésre, sportra, kirándulásokra nagy gondot fordítanak.

III. Az *elnök* köszönetet mond az előadónak előadásáért és az ülést berekeszti.

Felolvasó ülés 1924 március 15-én.

Fináczy Ernő elnökle mellett jelen voltak: Almásy Géza, Benedek Abrahám, Benedek Pál, Berényi Ferenc, Bertók I. Andor, Cicutti Lajos, Drávay Aladár, Dudás István, Éppinger Artúr, Eppinger Artúrné, Erdős Sándor, Éltes Emilia, Éltes Mátyás jegyző, Éltes Mátyásné, Faragó Géza, Fazekas János, Frank Antal, Funkel Géza, Gulyás Mihály, Gyulai Ágost, Haberstroh József, Hajdu Lajos, Hajós Elemér, Halász László, Halenkovics Fanni, Imre Sándor, Istók Kálmán, Juba Adolf, Karnay Árpád, Kemény Ferenc, Kenyeres Elemér, özv. Kósa Zsigmondné, Kovács István, Lengyel Gyula, Losonczy Győző, Lurcz Béla, Mandl Kálmán, Maurer Mária, Maurer Mihály, Málnai Mihály, Merszich Géza, Molnár István, Molnár József, Mosdóssy Imre, Nagy J. Béla, Orosz László, Pánczél Imre, Perger Viktor, Quint József, Quint Józsefné, Schreiner Ferenc, Stangl László, Szabó Béla, Sziójártó Károly, Szvoboda Kornél, Tillmann László, Ungermann József, Urbán István, Virga Lajos, Zsenaty Dezső és mások.

I. Az *elnök* megnyitja az ülést és felkéri Éltes Mátyás r. tagot előadásának megtartására.

II. *Éltes Mátyás* megtartja bemutatással kísért előadását, melynek címe: *A nehézfejúek olvasástanítása. (Új irányok az olvasás és írás tanításában.)*

A gyenge képességű gyermekek olvasástanítása (de egyéb tanításuk is) azon fordul meg, tudunk-e olyan módszereket, amelyek segítségével a 3, 4, 5 éves normális gyermekeket az olvasásra megtaníthatjuk, mert ezek a módszerek lesznek alkalmasak a gyengék tanítására. Újabbán Montessori Mária dr. bebizonyította, hogy ilyen módszer lehetséges; az ő törekvéseit dr. Decroly tökéletesítette. Ez a módszer elüt a hangzó vagy fonomimikai stb. módszertől. Az eltérés már ott mutatkozik, hogy az olvasás tanítását rendszeresen felépített érzékszervi és figyelem-felkeltő gyakorlatok előzik meg. Az érzékek közül különösen a látást, a hallást, a tapintást és az izomérzést fejlesztik. Magában az olvasás tanításában az eltérés főleg

abban nyilvánul meg, hogy az utóbbi módszerek mind a hallási benyomásokra (hangfelfogás, hangfelismerés, hangkitalálás stb.) építik fel az olvasás tanítását s hanghoz fűzik a betűalakokat. Pedig bebizonyított tény, hogy a kis gyermekben korábban fejlődnek ki és biztosabbak a látási benyomások, képzetek s könnyebben is asszociálhatók és reprodukálhatók. Az újabb pedagógiai irány tehát erre építi fel az olvasás tanítását. Előbb a betűknek, majd később a szóknak látási képeit adják a gyermeknek; lássa, hasonlítsa össze, válogassa ki azokat a gyermek és csak azután tanítják meg a betűk hangjára is, ha ezeket a betűképeket már biztosan felismeri. Az egész módszer így a lottójátékhoz hasonlatos foglalkoztatássá lesz s még a 3, 4, 5 éves gyermek értelmét is leköti. A betűismertetés részletes tárgyalása után az előadó áttér az olvasásra, ami a fentihez hasonló, elmés játéknál nem egyéb. Gyufadobozokba a gyermek előtt is ismert tárgyakat vagy rajzokat helyeznek el s kívül ráírják, mi van benne; például az egyikben ló, a másikban tű, fa, pénz, kő, vas, réz, ág, ablak, ajtó stb. A gyermeknek az a feladata, hogy a felírást elolvassa; ha nem tudja elolvasni, megnézi a doboz tartalmát s már ki is mondta a szót. Erre a másik, majd a harmadik stb. dobozt veszi elő s mindaddig folytatja ezt, míg valamennyi doboz tartalmát kinyitás nélkül el tudja olvasni. Az egytagu szók után áttérünk a két- és többtagú szókra. A gyermek nem betű-, hanem *szóképeket olvas* s így feleslegessé válik az eddigi kínos betűztetés és számgyarazat. Az olvasással párhuzamosan halad az írás tanítása, de attól függetlenül, mert az írás izommozgás és más előgyakorlatokat kíván, mint az olvasás.

III. Az *elnök* köszönetet mond az előadónak s a közönség üdvözlésével az ülést berekeszti.

Felolvasó ülés 1924 április 12-én.

Fináczy Ernő elnöklete alatt jelen voltak: Bogsch Aladár, Bogsch Árpádné, Boór Akos, Bozóky Endre, Böngérfi János, Dékány István, Dongó Orbán, Éltés Mátyás jegyző, Farkas József, Fekete József, Frank Antal, Funk Márton, Geőcze Sarolta, özv. lovag Gretmann Lajosné, Grosz Elemér, Gyulai Ágost, Imre Sándor, Jász Dezső, Jász Géza, Kemény Ferenc, Kenyeres Elemér, Klug Lipót, Kovács Ferencné, Lechnitzky Gyula, Loisch János, Manninger Vilmos, Manninger Vilmosné, Molnár Oszkár, Nagy J. Béla, Nagy Zsigmond, b. Prónay Irma, b. Prónay Róza, Quint József, Quint Józsefné, Radák Olga, Répay Dániel, Schneller István, Schneller Károly, Schneller Vilmos, Sebestyén Gyuláné, Sólyom János, Sólyom Jenő, Szélényi Ödön, Tátrai Károly, Tolnai Vilmos, Wilde Margit, Zelenka Frigyes és több vendég.

I. *Fináczy Ernő* a következő szavakkal nyitotta meg az ülést:

Tisztelt Társaság! Ünnepet ülni jöttünk össze a mai napon. Emlékét akarjuk felújítani az emberiség egyik legnagyobb gondolkodójának, aki új medret ásott a megismerésnek, s ezzel

mérhetetlen hatást gyakorolt szellemi életünk egész területére; akinek korszakos eszméi tudatosan és öntudatlanul mindnyájunk lelkében élnek, akik ma itt összejöttünk. Hogy e nagy elme miképen gondolkodott a nevelésről, az lesz annak az előadásnak a tárgya, amelyre Schneller István, társaságunk alelnöke és tiszteleti tagja, az elnökség felkérésének engedve szíves volt lekötelező készséggel vállalkozni. Felkérem, hogy előadását megtartani szíveskedjék.

II. *Schneller István* alelnök és tiszteleti tag felolvasta *Kant mint pedagógus* című, nagy érdeklődéssel hallgatott tanulmányát. (I. részét l. ebben a füzetben, a 7—13. lapon, II. része a Protestáns Szemlében jelent meg.)

III. Az *elnök* az alábbi szavakkal rekesztette be az ülést: A megtartott előadáshoz csak hálás köszönetünk nyilvánítását fűzhetem. Tisztelt tagtársunk, mint mindig, most is lekötelezett bennünket tárgyába elmélyedő fejtegetéseinek közlésével, melyben hogy mennyire otthonos volt, bebizonyította már évekkal ezelőtt az *Athenaeum* hasábjain megjelent s Kant pedagógiájának egész filozófiai rendszerével való összefüggését nyomról-nyomra kimutató tanulmányával. Kívánjuk, hogy tisztelt tagtársunk, aki ma is fiatalos munkakedvvel és energiával műveli a pedagógia elméletét, még igen soká megörvendtessen bennünket elmélkedése gyümölcseivel, melyekért a Magyar Paedagogiai Társaság mindenkor hálás lesz.

HIVATALOS NYUGTÁZÁS.

(A kültagsági díjak és előfizetések nyugtázásának közléséről a helyvel való takarékoskodás miatt le kellett mondanunk.)

Alapító tagok befizetései: Borsos K. Mezőtúr 10.000, Dékány I. 50.000, Geszti L. 10.000, Hegedűs I. 10.000, Horváth I. Győr 10.000, Horváth L. Felsőörs 10.000, Kovách G. 10.000, Kresznerits K. 10.000, Morvay Gy. 10.000, Perhács S. Szeged 10.000, Pogátsa J. Győr 10.000, Stoll E. Nyíregyháza 10.000, Szombathy I. 20.000, Szombathy Lászlóné 20.000, Schmidt M. 10.000, Török J. Csepel 10.000 K.

Adományok: Endrei G. útján egy singaporei gyűjtésből 50 holl. frt., Müller B. Kevevára 100 dinár, Ambrózy P. Bpest 900, Béres J. Nagykanizsa 1000, Bleyer J. Bpest 1000, Bittenbinder M. Bpest 1000, Balogh P. Bpest 1000, Balázs Piri L. Bpest 950, Bonkáló S. Bpest 4000, Berkes O. Keszthely 4000, Balogh J. Nagylózs 1300, Bruckner J. Bpest 1000, Baltazár G. Kecskemét 500, Binder L. Bpest 420, Bartalus A. Bpest 2000, Barcsai K. Győr 200, Brauner L. Nagykanizsa 300, Brunowszky R. Csurgó 150, Barankay L. Pécs 950, Bizzler J. Mór 2000, Bíró I. Bpest 900, Bartos I. Bpest 1000, Barcza S. Pápa 450, Balogh L. Kiskúnhalas 2000, Baros Gy. Bpest 1000, Bauer N. Sopron 950, Bartha B. Erzsébetfalva 2000, Balassagyarmati áll. főgimn. 350, Budapesti II. ker. Toldy-főreálisk. 500, Csetri K. Bpest 150, Csáthy F. Debrecen 350, Császár A. Nagybózsva 200, Csősz L. Debrecen

AZ ISKOLAKÖTELEZETTSÉG KITERJESZTÉSE.

Három fontos ok követeli ezt. Az első az, hogy amelyik társadalom a gyermekmunkát igénybe veszi, az saját jövőjét uzsorázza ki. Nemesak a gyermeknek, hanem a társadalomnak is leghasznosabb a gyermekkor végéig kiterjedő rendszeres, komoly nevelő iskolázás. Ez az időhatár ott, ahol a kiterjesztés már megtörtént, a 14. év betöltése; ugyanezt tűzik ki azok, akik nálunk a kiterjesztésre törekszenek. Ezt el lehet fogadni átlagértékül. Eszerint a kiterjesztés jelenen a ma törvényes 6 évvel szemben a 8 éves rendszeres iskolázást.

A második ok az általános választójog. Ez, mint az idők követelménye, már nálunk is megvan; visszaeserni még akkor sem lehetne, ha akadna is rá vállalkozó. A választónak nem elég műveltség az írni-olvasni tudás. Alkalmat kell neki adni, hogy a társadalom és a természet megértését lehetségessé tevő alapvető ismeretekben tájékozódást szerezhessen. Az általános iskola adja meg ezt az alapvető műveltséget, amelyre azután tovább épül — kinek-kinek foglalkozása szerint (a gazdaság, ipar, kereskedelem különböző ágaiban) — a szakbeli műveltségnek először az eltanulása, azután a gyakorlása. Így számíthatunk olyan nemzedékre, amely a saját társadalmát illető kérdésekben ítélni képes értelemmel adja le szavazatát.

A harmadik ok végül nemzetünk szupremáciája. A szupremácia mennyiségi és minőségi tényezőkből tevődik össze. Mennyiségi tényezőnk megfogyott. Pótlására a minőségit kell emelni annyira, hogy a kettőnek együttes eredőjeként nemzetünk legalább is megtartsa eddigi súlyát, sőt — amennyire lehet — fokozza is, mert nemzeti feladataink megnövekedtek. A minőségi tényezőnek főrészt a nemzet kultúrája teszi ki; a másik résznek, a vagyoni erőnek előfeltétele szintén a fejlett kultúra. Igaz, hogy a nemzeti kultúrának legmutatósbab, legmesszebbre ellátzó része a legfelső réteg műveltsége, de ami idehaza legjobban melegít, legtöbbet termel, az az egész nemzet kultúrájának tömegessége s ebből eredő átlagos színvonala. Ápolni kell a legfelsőt, de a legalsót is, ápolni az egészet. Nem is lehet *egésről*, egyetemes nemzeti kultúráról beszélni, amíg a legfelső és a legalsó kulturális fokozatok között olyan óriási, az egységet megszakító hézag tátong. Ezt szűkíteni, közelebb juttatni az áthidaltságához csak a legalsó fokozat színvonalának emelésével lehet.

Ezek a nagyfontosságú okok engem meggyőztek a kiterjesztés szükségességéről. Nem kételkedem benne, hogy komoly mérlegelésük a nemzet és társadalom fejlődését szíven viselő minden más szakembert is ugyanerre a meggyőződésre fog bírni. A kiterjesztés szükséges voltát tovább nem fejtegetem, mert e cikkel főként arra óhajtok rámutatni, *miképpen lehet a kiterjesztést a legrövidebb idő alatt a legbiztosabb és a legnagyobb sikert ígérő módon megvalósítani.*

Természetes és magától értetődő dolognak látszik, hogy a 8 évfolyamra kiterjedő kötelező iskolázás megoldási szervezetül a 8 osztályú népiskolát követeli meg. Ezzel a természetesnek látszó dologgal szemben rámutatok arra, hogy ma, a 6 évfolyamos iskolázásnak több mint félszázados fordulóján csak annyira vittünk, hogy népiskoláinknak többségében még most is nagyon el vagyunk maradva attól az eredménytől, amelyet 6 évfolyamos rendszeres iskolázástól várni lehet és kell. A 6 osztályra kiadott tanterv végrehajtásáról csak a kis számban levő teljesen osztott (6 vagy több tanítós) iskolákban lehet beszélni. Az iskoláinknak többségét tevő teljesen osztatlan (egy tanítós) iskolákban ezt várni sem lehet. Láttam ugyan példát (egy gyakorlóiskolában), hol a válogatott tanító szintén kiválogatott kevésszámú gyereket osztatlan 4 osztályú iskolában csodálatos módon tudott rendszeres iskolai foglalkozásban vezetni. De csodákra nem lehet egy országos szervezetet fölépíteni. Egyes kivételek nem döntik meg azt a szabályt, hogy egy embertől lehetetlen hatnak a munkáját követelni, még kevésbé nyole emberét. Inkább arra tanít az emberi lélek ismerete, hogy akitől lehetetlent kívánnak, az még a leheletesen sem erőlteti magát.

Tegyük fel ezzel szemben a legjobbat, hogy t. i. a 8 osztályos iskolával megindul a tanítók számának növelése annyira, hogy minden iskolában legalább nyole tanító legyen. Az elmúlt félszázad tapasztalatai alapján rábízhatom mindenkire, hogy megcsinálja a maga valószínűségi számítását arról, mikor fog megvalósulni ez az állapot. Azért enyhítek is a föltevésemen: megengedem, hogy a 4 alsó osztály osztatlan maradjon (egy tanítóval), és csak a 4 felsőben tételezek fel osztályonként egy-egy tanítót, a 8 osztályban összesen ötöt.

Akkor is azt állítom, hogy a tanítóképzésnek mai rendszere nem teszi lehetővé azt, hogy a tanítás a 4 felső osztályban eredményes legyen. Ez a rendszer ugyanis abban áll, hogy szakszerű pedagógiai képzés mellett az összes szaktudományokra kiterjedő általános képzést ad. A tanító a pedagógián kívül az egyik tudományban vagy tudománycsoportban sem képeztetik szakemberré úgy, amint azzá képeztetik a középiskolai vagy polgáriskolai tanárjelölt. Amde a 10 éven felüli tanulók iskoláinak tantervei már szaktárgyak szerint tagozódnak. Hogy ennek így is kell lennie, annak igazolására pedagógusok előtt nem fogok szót vesztegetni. Hiszen csak nem fogunk 8 évre, a 14 éves korig kiterjesztett beszéd- és értelemgyakorlatokkal betöltött

iskolát szervezni! Már pedig szaktárgyak tanítására szakemberek kellenek s a tanítóképzésnek mai rendszere ilyeneket nem ad. Nemrég került a Paedagogiai Társaság elé és itt tárgyalatott az az indítvány, hogy a tanítóképzés fejlesztése érdekében a tanítóképzők tanfolyama 4 évről 6 évre bővítettessék. Az indítványozók nem tervezték a képzésnek szakcsoportok szerinti beosztását, hanem megmaradva a mostani rendszer alapján, az általános képzést akarták mélyebbé tenni. Ámde annyira elmélyíteni lehetetlen, hogy a jelölt valamennyi tárgyból szakemberré képeztessék. Ehhez sem 6, sem 8, de még 20–30 év sem volna elegendő. A polyhistorok kora már lejárt. Valamennyi tudományág — éppen a szakemberek működése folytán — olyan óriási mértékben fejlődött, hogy összefogásukra egyetlen ember agyveleje képtelen. Hogy pedig olyan szaktudás, amely nem terjed túl a tankönyv tartalmán, a lecke tudásán, milyen vizszásságokat hozhat létre, arra nem szükség bővebben kiterjeszkednem. Csupán arra mutatok rá, hogy az ilyen szakembert minden élénkebb érdeklődésű gyermek kérdése zavarba hozhatja. Pedig a 10–14 éves gyermekben már megvan az ilyen érdeklődés.

Mindezek alapján a következő eredményre jutottam: Hogy a 14 éves korig kiterjedő 8 évfolyamos kötelező iskolázás elérhesse az ehhez a korhoz és időtartamhoz illő eredményt, szükséges, hogy legalább 4 felső évfolyamán teljesen osztott iskola legyen (legalább négy tanítóval) és hogy ebben a tagozatában szakcsoportok szerint képzett és képesített tanítók tanítsanak. Az e követelménynek eleget tevő iskolák létesülését nem kell a messze jövőnek bizonytalan eshetőségeitől várnunk. Ezek megvannak készen középfokú iskoláinkban: a polgáriskolákban és a középiskolák alsó tagozatában.

Fejtegetéseimnek végső következtetése tehát az, hogy a 8 évfolyamra kiterjedő kötelező iskolázásnak végrehajtó szerve legyen a 4 alsó évfolyamban az elemi iskola, a 4 felsőben középfokú iskoláinknak alsó tagozata.

Ejtsük el azt a fikciót, hogy népiskoláink 6, vagy akár 8 osztállyal is többek legyenek, mint elemi iskolák. Az elemi iskolázáshoz pedig — amint az évszázados tapasztalás mutatja — bőven elég a 4 éves tanfolyam. Elejtettük már az 1868. évi XXXVIII. t.-e.-nek más fikcióját is: a 6 osztályú polgáriskolát (magam csak fájdalommal és hosszú küzdés után), mert a közönség megtanított rá, hogy a gyakorlati életpályákon a 14 éves koron túl már a szakszerű kiképzésnek kell kezdődnie. A fikcióktól való megszabadulás első feltétele a világos látásnak. Ez a világos látás a mainál egyszerűbb, de akcióra képesebb iskolaszervezetet állít előnkbe. Ennek első tagozata a 4 osztályos elemi iskola; második a középfokú iskoláknak 4 osztályos alsó tagozata; idáig kötelező és innen megy az ifjú a gyakorlati életpályákra előkészítő iskolákba, műhelyekbe, gazdaságba stb. Harmadik tagozat a középiskoláknak 4 osztályos felső tagozata, amely a tudományos szakpályákra vezet.

A kötelező iskolázást befejező második tagozatként leg-

inkább a polgáriskolákra lehetne gondolni, tantervük befejezettsége miatt. Igaz, hogy a tanterv kérdése fontos kérdés, de döntő fontossága annak van, hogy az iskolázás rendszeres és fegyelmezett legyen. Ennek mindenik középfokú iskolánk megfelel. Előre látható azonban, hogy a végrehajtás főképen a polgáriskolák számát fogná szaporítani.

Nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy a végrehajtás azonnal megkezdhető. Jól tudom, hogy a teljes végrehajtáshoz a legerősebb akarat és a legbővebb anyagi eszközök mellett is jelentékeny idő kell. De maga a kezdet is nagyjelentőségű. Kimondanám, hogy a kezdésnek megfelelő idő eltelte után *ipari szakpályákra* csak az így iskolázott tanulók legyenek fölvehetők; továbbá, hogy hazánk földjének, e közös nemzeti kincsünknek egy darabját akár mint tulajdonosok, akár mint bérlők önállóan csak az így iskolázottak kezelhessék.

Célom a kérdés fölvetése volt. Ezért is, de helyszűke miatt is mellőzöm a sok hozzákapcsolódó kérdés fejtegetését. Csak arra mutatok még rá, hogy a társadalmi osztályoknak a mai iskolaszervezetben még lappangó elkülönítése jelentékenyen enyhülne. A *népiskola* elnevezés kiesnék a nomenklaturából (mindannyian *nép* vagyuk!); magyar a magyarral egy iskolába járna, ott ugyanazt a közös magyar lelket szívná magába, s legalább erre a közös lélekre vonatkozó kérdésekben megértené magyar a magyart.

KOVÁCS JÁNOS.

AZ ÚJ KÖZÉPISKOLAI TÖRVÉNY.

Anélkül, hogy a nép-, szak- és főiskolák jelentőségét legkevésbé is csorbítani akarnók, megállapíthatjuk, hogy az egész nemzet értelmiségére a középiskolának van döntő befolyása. Ez a meggyőződés ma már valamennyi kultúrállamban általánossá vált s egyben érthetővé teszi azt a különös érdeklődést, amelyet a közvélemény tanusít, valahányszor ezen iskolanem újjászervezése napirendre kerül. A világháborúnak mindent felforgató hatása alatt ilyen reformtörekvésekkel ma már világszerte találkozunk.

Középoktatásügyünknek fejlődésében mi is új mérföldjelzőhöz értünk. Erről a fontos eseményről ezen a helyen érdeme szerint behatóan kellene megemlékezni, ámde a szűkös térviszonyok ezt, sajnos, nem teszik lehetővé. Ezúttal kényszerűségből csak arra szorítkozhatunk, hogy lehetőleg sűrített alakban, krónikaszerűen ismertessük a törvény keletkezését, tárgyalását a nemzetgyűlésen s lényeges tartalmát.

1. Klebelsberg K. gr. miniszter már a nemzetgyűlés 1924 jan. 29-i ülésén a költségvetési vita során részletesen ismertette a

középiszkolai oktatásügy újjászervezésére irányuló tervezetét, majd a febr. 26-i ülésen beterjesztette a „törvényjavaslatot a középiskoláról“. Ennek a 389. sz. nyomtatványnak első része 19 §-ban magában foglalja a törvényt, amelyet 6½ n.-r. lapon részletes „Indokolás“ egészít ki. A nemzetgyűlés közoktatásügyi bizottsága (elnök Lukács Gy., előadó Vasadi Balogh Gy.) márc. első felében behatóan tárgyalta a javaslatot s erről 406. sz. Jelen-tésében számol be a nemzetgyűlésnek. A bizottság az eredeti javaslaton több apró változtatást végzett, Bozsik P. különvéle-ménye a reálgimnázium törlését kívánja.

A nemzetgyűlés 1924 márc. 26-tól ápr. 3-ig hét ülésben foglalkozott a törvénnyel. A tárgyalások rövid áttekintését a következőkben adjuk.*

1924 márc. 26. *Vasadi Balogh Gy.* előadó ismerteti a javaslatot s elfogadásra ajánlja. *Klebelsberg K. gr.* miniszter: Még a nyári szünet előtt beterjeszti a tanárképzés reformjára vonatkozó javaslatot. A most tárgyalásra kerülő javaslat teljesen apolitikus. Két kérdés: szervezet és tanterv. Nem híve az egységes iskolának, hanem az egységes minősítésnek, amellyel a pályaválasztási határidőt is ki lehet tolni. Megmenti a humanisztikus gimnáziumot és megtartja a reáliskolát. Csonka-Magyarországon 120 középiskola lesz; ebből mintegy 20 megmarad hum. gimnáziumnak, 71 általában reálgimnáziummá, 15 reáliskola lesz.¹ Megokolja a reálgimnázium létjogosultságát. A reform két alapelven épül fel: a középiskolák differenciálásán és a minősítés egységesítésén. A javaslat szerkesztésében segítőtársai voltak: Fináczy E., Pauler Á. és Kornis Gy.² *Kéthly A.*: A közoktatást demokratikus alapra kell fektetni, a reformot a népiskolákon kezdeni. Nincs szó a tanárképzésről és tantervmódosításról. Az egész javaslat régebbi terv alapján készült. A 14. évig terjedő iskolakötelezettséget, 8-osztályos ingyenes népiskolát, négyszeresen tagolt középiskolát kíván, továbbá az érettségi eltörlését és a tanárok javadalmazásának javítását. A javaslatot nem fogadja el. *Márc. 27. Lukács Gy.*: Történelmi visszapillantást vet az iskolai nevelésre. Részletesen ismerteti Eötvös tanügyi újításait, majd Trefort reformjait. Sürgeti a tanári fizetés rendezését. A középiskolái tehermentesítése érdekében szükségesnek tartja a szakiskolák felállítását. Helyesli a vizsgák eltörlését és az évvégi összefoglalási rendszer bevezetését. Fel kellene karolni a művelődés és a szépművészetek történetét, ismertetni a közgazdaságtan és szociálpolitika elemeit és kötelezően tanítani az egészségtant. A javaslatot elfogadja. *Eöri-Szabó D.*: A középiskolai nevelési ügy fontos, de a népnevelés kérdését sem szabad elhanyagolni. Egységes világnézeti szellemet kell bevinni a közoktatásba. A valláserkölesi alap igen fontos a nép-

* Időközben ilyen összefoglalás megjelent az Orsz. Középiskolai Tanár-egyesületi Közlönyben. (1924-i évf., 105—112. l.)

¹ Ezek a számok az időközben tett lépések folytán, sajnos, a régi állapot javára módosultak.

² A miniszternek az általános vitát bevezető beszédét egész terjedelmében közölte a Néptanítók Lapja (LVII. évf., 13—14. szám, 1924 ápr. 1., 8—17. l.).

nevelés kérdésében. Híve az egységes középiskolának 4-osztályú közös alsó tagozattal. *Márc. 28. Östör J.:* A népiskola, tanító- és tanárképzés fontossága. Jó iskola — jó tanárok — jó javadalmazás szervesen összefügg; az utóbbiról határozati javaslatot terjeszt be. A törvényjavaslatot, amelynek indokolásában 71 idegen szó fordul elő, elfogadja. *Rothenstein M.:* A numerus clausus ellen, 8-osztályú népiskolát, holt nyelvek helyett világnyelvek (francia), a tanterv hiányát kifogásolja. Két határozati javaslat: középisk. tanárok szolg. pragmatikája, a fegyelmi úton elbocsátottak ügyének revíziója. A javaslatot nem fogadja el. *Petrovác Gy.:* A nemzetgyűlés és a sajtó nem tanusít kellő érdeklődést közművelődési kérdések iránt; a szocialistáknak csak a numerus clausus és az elbocsátottak fájnak. A javaslatot elfogadja. *Hegymegi Kiss P.:* A népiskolákon, tanító- és tanárképzésen kellett volna kezdeni: a földrajzi és történelmi tanítással az ifjúság eszmeköre oda tereleendő, hogy Nagy-Magyarország visszaállítása egész Európára kulturális és gazdasági szükséglet. A tantervekbe még felvétetni kívánja a zenét, éneket, mértani rajzot, egészségtant, továbbá az államjog, közgazdaság és képzőművészetek alapelveit. A javaslatot nem fogadja el. *Farkas T.* külön középiskolákat kíván a kiváló tehetségek részére, egy szláv nyelv bevezetését ajánlja. *Zsirkay J.:* A népoktatás előbbre való s mégis négy egyetem; határozati javaslat a tanárok jobb javadalmazására és a kötelező énektanításra. A javaslatot nem fogadja el, mert rossz, a miniszter vonja vissza. *Márc. 31. Bozsik P.:* A hum. gimnázium megváltoztatása ellen szól; az új tanterv (?) nem mutat előnyt a régivel szemben. A miniszter tiltakozik az ellen, mintha a kath. felekezetnek érdemeit a közoktatásügy körül nem ismerte volna el. *Drozdy Gy.* ingyenes középoktatást kíván, Haller rendeletei ellen tiltakozik, a görög kötelező tanítását ellenzi. *Alföldi B.:* Az érettségi eltörleendő, a leányközépiskolák tantervén könnyíteni kell; a testi kultúra és egészségtan fontossága, az utóbbi nőorvosok adják elő a leányoknak. A javaslatot elfogadja. *Apr. 1. Várnai D.:* A hum. gimnázium, num. clausus és felvételi vizsga ellen; a két utóbbi eltörlése s a tanítók és tanárok fizetésrendezése ügyében határozati javaslatokat nyújt be; a törvényjavaslatot nem fogadja el. *Illés I.:* A módszer fontossága, a tanítás gyakorlati legyen és kevesebb a tantárgy; a tanító- és tanárképzés fontossága; ötórás egyhuzamban való tanítás sok, testgyakorlat és játék mint ellenszer. A javaslatot elfogadja. *Meskó Z.:* Az élő nyelvek fontosabbak a holtaknál; télen 9-kor kezdjék a tanítást. *Maday Gy.:* A tanárképzés és fizetés; az 5. oszt.-ban Petőfi költszete legyen a nemzeti tantárgyak tengelye. A javaslatot elfogadja. *Szilágyi L.:* Először tanárképzés, tankönyvek titkos pályázat útján, műhelynevelés, kötelező gyorsírás és gyakorlati egészségtan. A javaslatot nem fogadja el. *Kiss M.:* Modern nyelvtanítás, szociológia hazafias szellemében. *Apr. 2. Homonnay T.:* Csak szigorúan vallásos és hazafias tanárok alkalmazandók, a felvételi vizsga fenntartandó, a javaslatot helyesli. *Pakots J.:* A reformot alulról kellett volna kezdeni, a tanárképzés válsága, a tankönyvek

rosszak; a javaslatot, amely figyelmen kívül hagyja a gyakorlati életet, nem fogadja el. *Rupert R.*: Az egész közoktatásügy reformálandó, a népoktatásügyön kell kezdeni; a num. clausus eltör- lendő; a görög helyett modern nyelvek; új fegyelmi eljárást sürget. *Csik J.*: A népiskola, mezőgazdaság és javadalmasítás fon- tossága; a javaslatot nem fogadja el. Ezzel véget ért az általá- nos vita.

Ápr. 3-án az előadó megjegyzései után felszólalt *Klebsberg K. gr.* miniszter: Megköszöni a magas nivójú vitát, amelyben alig érvényesült a pártpolitika. A javaslatot két okból támadták. Azért, ami nincs benne és azért, ami benne van. Hibáztatják, hogy a népoktatás ügyét elmellőztem. Ez tévedés. Az, hogy előbb a középiskola reformját hoztam a Ház elé, csak annyit jelent, hogy a népoktatás reformja még nincs egészen olyan stádiumban, hogy a nemzetgyűlés elé hozhattam volna. Magyarország 7 millió 900 ezer lakosságából 1 millió 90 ezer 7 éven felüli analfabéta van. Erről azonban én nem tehetek. Mindent megtettem a népoktatás fejlesztése érdekében. Az utolsó két évben 1262 tanítói állást szer- veztem és ez a szám is elegendő bizonyíték arra nézve, hogy lelkiismeretesen kezelem a kérdést. Kéri a nemzetgyűlést, hogy méltányosan nézze a kultusz-kormány munkáját, mert annak sza- bad működését megakadályozza gazdasági helyzetünk. A nőneve- lés problémájára megjegyzi, hogy azt nemsokára szakemberek segítségével rendezni fogja. Ezután részletesen válaszol a javas- lattal szemben elhangzott kifogásokra.³ A Ház a törvényjavas- latot általánosságban elfogadta. Ezután fölolvassák az általános vita folyamán beterjesztett határozati javaslatokat, amelyeket a Ház többsége elvet Meskó Zoltán javaslatának kivételével, amely azt indítványozza, hogy a téli hónapokban 9 órákor kezdődjék a tanítás.

A részletes vita első szónoka, *Bozsik P.*, nem tartja helyesnek a gimnázium mai rendszerének lényeges megváltoztatását. *Klebs- berg K. gr.* miniszter teljesen elegendőnek tartja, ha a reálgimnáz- iumokban nemkötelező tárggyá teszik a görögöt. Igéri, hogy az iskolatípusok engedélyezésénél különös tekintettel lesz a felekeze- tek érdekeire. A Ház az 1. §-t változatlanul elfogadja. A 3. és 4. §-hoz *Kéthly A.* módosítást nyújt be, amelyet a Ház elvet, az 5. és 7. §-nál *Szabóky J.* indítványát, amelynek értelmében huma- nisztikus gimnáziumok csak olyan helyen állíthatók vagy tarthatók fenn, ahol más középiskola is van, elfogadják. A 9. §-nál *Petrovác Gy.* új bekezdést indítványoz, amely szerint attól a tanulótól, aki négy vagy több tárgyból kapott elégtelent, a kultuszminiszter a tanártestület előter- jesztése alapján megvonhatja az osztályisméltetés kedvezményét. Az indítványt elfogadják. *Maday Gy.* indítványozza, hogy új 17. szakaszként iktassák törvénybe azt, hogy a középiskolákban leg- feljebb 60 lehessen a tanulók száma egy osztályban, de ezt a lét-

³ A felszólalás teljes egészében megjelent a Néptanítók Lapjában. (LVII. évf., 15—16. sz., 1924 ápr. 15., 10—18. l.)

számot tíz éven belül negyvenre csökkenték. A Ház az új 17. szakaszt elfogadja. Ezzel a középiskolai reformról szóló törvénytervezetet részleteiben is letárgyalták.

2. Az 1924 máj. 10-én kihirdetett, immár végleges 1924. évi XI. törvényeikk főbb intézkedései lehetőleg az eredeti szövegezés szerint a következők: 1. §. A középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye. 2—4. §. A középiskola mindhárom fájának közös tantárgyai: hit- és erkölestan, magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, Magyarország történelme, világtörténelem, földrajz, természetrajz, természettan, mennyiségtan, filozófia, rajz, testgyakorlás (12). Ehhez járul még a gimn.-ban: latin nyelv és irodalom; görög nyelv és irodalom; a reálgimn.-ban: latin nyelv és irodalom; angol, francia v. olasz nyelv; kémia; a reáliskolában: angol, francia v. olasz nyelv, kémia, rajzoló és ábr. mértan. Az 5. § a középiskolák szervezéséről, illetőleg átszervezésük jogáról szól. „Gimnázium lehetőleg csak oly községben (városban) maradhat meg vagy állítható fel, ahol másfajta középiskola is van.“ 6. §. A németen kívül felsorolt három idegen nyelvnek csak egyike lehet rendes tantárgy. 8. §. A rendes tantárgyak tanulása alól felmentésnek nincsen helye, kivéve a testgyakorlást és a rajz technikai részét. 9. §. Javítóvizsgálatok. Aki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben bocsítható javító vizsgálatra. Attól a tanulótól, aki 4-nél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az osztály ismétlésének kedvezményét a tanártestület javaslatára a v. és k. miniszter, illetőleg az iskola főhatósága megvonhatja. 10. §. Pótló vizsgálatok. 11. §. Egyik középiskolából egy más tantervű középiskolába való átlépés a különbözeti felvételi vizsgálat sikerétől függ. Ugyanez áll a polgári- és szakiskolákból átlépőkre nézve. 13. §. Teljes középiskolákban a tanárok száma, a hittanárokon és tornatanárokon kívül, de az igazgatót beleértve, legalább 13. Az igazgatók legalább 3 és legfeljebb heti 8, a tanárok heti 18 óránál többre nem kötelezhetők. A többletért külön díjazás jár. Az igazgatók heti 10, a tanárok 24 óránál többre nem vállalkozhatnak. 14. §. Minden iskolai év végén osztályonként nyilvános összefoglalások tartandók. 16. §. Egységes jogosítás, előismeretek pótlása. A középiskolai érettségi vizsgálatok sikeres letétele valamennyi főiskolába rendes hallgatóként való belépés feltétele. A vizsgálatokon és szigorlatokon megkívánt előismeretek esetleges pótlására szükséges főiskolai intézkedésekről a v. és k. miniszter gondoskodik. 17. §. A tanulók osztálylétszáma 60-nál nem lehet több. Az iskolafenntartók azonban ezt a számot fokozatosan csökkenteni kötelesek úgy, hogy a törvény életbe léptetésétől számított 10 évi előkészületi idő elteltével az osztálylétszám nem haladhatja meg a 40-et. 18. §. A középiskolai tanárok képesítéséről, úgyszintén a leányközépiskolák szervezetéről és tanulmányi rendjéről külön törvény fog intézkedni. 19. §. Az 1883. évi

XXX. t.-c. 1—5., 11—12., 16., 21., 26. és 32. §-ai, valamint az 1890. évi XXX. t.-c. egész terjedelmében hatályon kívül helyeztetnek.

A tantervekhez mellékelt óratervekből a következőket közöljük. A középiskoláknak mindhárom fájában a heti óraszámok összege a két alsó osztályban egyenként 28, a többi osztályokban 30. A tanterv mindenütt nagyjában 2 négyosztályú tagozatra oszlik. A latinra a g.-ban (I—VIII) 46, a rg.-ban (I—VIII) 41 óra jut; a görögre (III. v. IV—VIII) 23 óra; a magyarra a g.-ban 27, a rg.-ban 27, r.-ban 28; a németre a g.-ban (II—VIII) 19, a rg.-ban (II—VIII) 21, a r.-ban (I—VIII) 27; a másik élő nyelvre a rg.-ban (V—VIII) 18, a r.-ban (III—VIII) 24 óra. A g.-ban a humaniórákra 145, a reáliákra 59 óra esik; a rg.-ban 138, illetőleg 66, a r.-ban 110, illetőleg 94, az azonosan szereplő hittan és testgyakorlás kivételével. A g. tantervében Kornis szerint is aggodalmasnak látszik az alsó osztálybeli nyelvtorlódás: I. latin, II. német, III. görög. Ennek elkerülése végett a végleges megoldás valószínűleg az lesz, hogy a görögöt a g. IV. osztályában fogják megkezdeni némileg növekedő óraszámmal.

3. A reform kritikai méltatását a következő szerény észrevételekkel kíséreljük meg. Tény az, hogy középiskoláink újjászervezése már régóta esedékes volt, de többszörös buzgó kezdeményezés ellenére politikai vagy egyéb okokból kátyúba jutott. Hogy végre egy elszánt lépéssel, de mégis a történeti folytonosság szemmel tartásával valóra vált, azt önmagában érdemnek tudjuk be. Minden újítás az iskolák terén csak ideiglenes lehet, időbelileg magában hordja a romlás vagy legalább az elavulás esiráját, ami újabb — újítást tesz szükségessé. Olyan reform nem volt még s nem is lesz, amely a szélsőségeket a túlzásba vitt konzervativizmust⁴ vagy radikalizmust is kielégítené. A mostani újjászervezésnek első szembeszökő, mondhatnók praktikus eredménye: a humanisztikus gimnáziumok számának lényeges csökkentése. E sorok írója már több évtized óta rámutatott arra a kulturális, gazdasági és társadalmi visszásságra, amelynél fogva e tekintetben még a nyugati kultúrállamokkal szemben is Magyarország „vezetett”. Hiába figyelmeztetett és óvott ettől már Trefort is, a baj a szállóigévé vált *febris gymnasialis stupida* ellenére tovább burjánzott. Ha tehát ilyen volt a helyzet a háború előtt, mennyivel jogosultabbá és sürgősebbé vált a gimnáziumi láz megfékezése Csonka-Magyarországon. Elsőrendű és a nemzet életébe vágó újítás az igazi reálgimnázium megteremtése, amely nem éri be a görög kiküszöbölésével, hanem helyébe iktat egy második élő nyelvet. Hogy ez mennyire megfelel a közhangulatnak és a szükségletnek, bizonyítja az a versengés, amely ezen iskolatípus körül nyomban jelentkezett. Ezentúl tehát háromféle középiskolánk lesz: ez a differenciálás megfelel a kor és az ország követelményeinek. Ám ha figyelembe vesszük, hogy aránylag csak kevés helyen fog mindhárom középiskola fennállni (l. a tör-

⁴ V. ö. A Magyar Humanisztikus Gimnázium Híveinek Egyesülete részéről 1924 jún. 25-én a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett nyomtatott felterjesztést, amely négy pontba foglalja össze kívánásaikat.

vény fent idézett 5. §-át), a szülőknek és tanulóknak „szabad választása“ lényegesen korlátozódik. Haladásnak tekintjük azt is, hogy az egyedül uralkodó francia mellett a jövőben az angol és az olasz is szóhoz jut. Mellőzve a tanár- és tankönyvkérdést, a gyakorlatban sajnos itt is dugába dől a „szabad választás“ joga és előnye, mert hisz mindegyik középiskola (egyelőre?) csak az egyik nyelvet fogja tanítani (l. a törvény 6. §-át), ami egyik intézetből a másikba való átlépésnél súlyos bonyodalmakat, esetleg leküzdhetetlen akadályokat fog teremteni. Pótló intézkedésekre lesz szükség az egységes jogosítás gyakorlati keresztülvitélésében is (l. törvény 16. §), amelynek elméleti jelentőségét egyébként készséggel elismerjük. Kornis joggal utal arra az előnyre, hogy a g. és a rg. két alsó osztályának tanterve teljesen azonos, „ami lehetővé teszi, hogy az a gimnáziumi tanuló, aki a II. osztályban nem tanusít kellő fogékonyságot a klasszikus nyelvek iránt, átléphet a rg. III. osztályába, másrészt megkönnyíti a következő esztendőben az iskolareform átmeneti nehézségeit, mert az egyes iskolák típusának végleges eldöntése némileg elodázható“. Mármost elfogadva a hivatalos Indokolásnak azt a kijelentését, hogy mi nem léphettünk az úttörő szervezkedésnek arra az útjára, amely akár az egészen latinmentes tagozatra helyezkednék, akár a franciák módjára a latinos alsó tagozatra vállalkoznék, önként felmerül az a megoldási lehetőség, amely mindhárom középiskolára egy latinmentes s a két alsó osztályt felölelő tagozatot állapítana meg. Ennek előnyei kézzelfoghatók: a népiskolából rendszerint hiányos általános ismeretekkel átlépők ezeket jobban elmélyíthetnék; könnyebben hozzászoknának a középiskoláknak sajátos szelleméhez és tanítási rendjéhez, végül ami a gyakorlatban a legfontosabb: az iskolatípusnak és életpályának végleges megválasztása két évvel kitolódna s az átlépés egyik iskolafajból a másikba minden nehézség nélkül megtörténhetnék. Vajjon igazán lehetetlen volna a klasszikus nyelvek kultúráját hat (érettebb) évben sikerrel elvégezni?

KEMÉNY FERENC.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Új társadalmi pedagógia.¹

A forradalom utáni Németország új utakat kereső, lázas törekvéseiből nőtt ki, de a szerző saját vallomása szerint sokkal régibb multra visszanéző állásfoglalás eredményeként jelent meg nemrég egy olyan könyv, mely a magukat „elszánt iskolai reformereknek“ nevező körnek pedagógiai programját szeretné tudományosan megalapozni, zárt rendszerbe foglalni, de voltaképp szoros értelemben vett pártpedagógia, mely a szociáldemokrata elvek szerint szervezett társadalom leendő nevelése érdekében száll síkra s próbál hangulatot ébreszteni. Az óhajok és a javasolt reformok ezért nem meglepők, csak a talaj és a légkör most kedvezőbb s talán a lélek mohóbb az új „evangélium“ befogadására. A könyv három részre tagozódik: a szerző, mint a marxista történetfelfogás híve, elsősorban vizsgálat alá veszi a társadalom gazdasági tényezőktől függő szerkezetét, mint a régi és a leendő nevelés szociológiai alapját, majd a régi és az új társadalom „ideológiáját“, amint a vallásban, egyházban és államban, erkölcsben, művészetben és tudományban nyilvánul, végül ez ideológiának az oktatásban hivatott szerepét, miközben a bíráló és az utópisztikus szempontok szinte egymást kergetik. Müller-Lyer szociológiai terminológiájának felhasználásával rajzolja a szerző a régi és az új társadalom harcát, melynek hátterében sötétlik, szerinte, a mai ifjúság elretentő lelki tusája a szülői házzal, a vallással, a szexualitással, az iskolával és a hivatás problémájával s mindezek során kegyetlen ítéletet gyakorol azokkal szemben, akiknek kezében van ma az ifjúság nevelése. Hogy az iskola elfojtja az egyéniséget, hogy nevelésünk túlzottan intellektuális, erkölcsi képzésünket csak balsiker kíséri, hogy a klaszszikus nyelvek nem alkalmasak többé nevelői hatások keltésére stb., erről az utóbbi évtized irodalmi termeléséből a legkülönbözőbb irányok képviselői részéről bőven volt már alkalmunk tudomást szerezni. Kawerau is csak a régi szólamokat ismétli. Radikális álláspontja természetesen meggátolja abban, hogy méltányolja azokat a törekvéseket, melyek manap már széles köröket foglalkoztatnak a tényleg fennálló bajok orvoslásával, de nem fogy ki megdöbbenő példák felsorakoztatásából, hogy lesújtó bírálatát igazolja. Ha e tények, melyeket teljesen ellenőrizhetetlen forrásokból (önvallomások, naplók, levelek, versek) merít, csakugyan oly tipikusak, aminőknek állítja, akkor valamennyi iskolánk örültek háza volna, ahol csupa hisztériás

¹ Dr. Siegfried Kawerau: *Soziologische Pädagogik*. Leipzig, Quelle & Meyer. 1921. (VII+277 l.) — Erről a műről a Magyar Paedagogia már közreadott egy egészen rövid ismertetést (XXX. évf., 169. l.), amelyet célszerűen kiegészít a könyvet behatóbban elemző fentebbi közlemény. *A szerk.*

növendék jár, de akkor annak bizonyára nem az eddigi nevelés s nem is a mostani társadalmi szervezet az oka, s ezen az új társadalom sem fog segíteni. A szerző e tekintetben is a szocializmus pszichológiátlan felfogásában osztozik s a fennálló gazdasági rendszer folyamányának tulajdonítja az említett lelki válságokat, amelyek örök emberiek, de egyben anynyira egyéniek és hozzáférhetetlenek, hogy megoldásukra semilyen szervezet, de még kiváló nevelő egyéniség sem fog soha közvetlenül befolyást gyakorolni.

A szerző azonban a legvérmesebb reményeket fúzi az új iskolához, amelynek terve nagyjából megegyezik azzal, amelyet az „elszánt reformerek“ csoportjának feje, Oestreich Pál az 1920-ban tartott német birodalmi iskolai konferencián bemutatott. A társadalmi osztályrendszeren alapuló nevelés, mely a kapitalizmus mindenkori szükségleteihez alkalmazkodott, megszűnik. Ezzel megszűnik a különböző iskolatípusok szükségese is. Csak egy iskola lesz (*Gesamtschule*), mely a bevégzett 7. életévtől mindkét nemű ifjúságot felveszi s melynek szervezete éppúgy, mint tanterve, a legszabadabb s a növendékekhez alkalmazkodó. Lesznek *tempo* tanulók, akik 3 nap alatt végzik el azt az anyagot, amit a lassúbbak 5 nap alatt. Ezek részére a törzsoktatással (*Minimalunterricht*) párhuzamosan az 5. tanévtől kezdve külön tanfolyamok redszeresítendők, ahol mindenki az érdeklődésének megfelelő tárgyakkal foglalkozhat s tanulmányait elmélyítheti (*Interessenkurse*). Ez utóbbiakban a 7. tanévtől a lassúbb tanulók is résztvesznek. A 16. életévben azután, aszerint, hogy valaki gyakorlati vagy tudományos hivatást érez magában, műszaki vagy pedig magasabbfokú iskolába megy, anélkül azonban, hogy ezáltal az átlépés az egyikből a másikba lehetetlen volna. A kézi és a szellemi munkának manap dívó értékelése végleg megszűnik, nemcsak a társadalomban, hanem az iskolában is, melynek könyviskolából munkaiskolává kell átvedlenie, ahol az egyedüli norma a munkaközösség elve (*Werkgemeinschaft*). Ezért a legalkalmasabb iskola a műhely s az itt folyó oktatás legközelebb áll az alkalmoszerűhöz. Az anyagkiszemeléshben, amelyre nézve a szerző — a nevelőoktatás elvének teljes félreismerésével — azt állítja, hogy eddigelé kizárólag osztályérdekek kielégítésére történt, ezentúl szociológiai szempontok lesznek irányadók. Az oktatásnak az életközösség megismerését s az ebbe való beilleszkedést kell előmozdítania, ezért az oktatás anyaga adjon áttekintést ez életközösség jelenlegi állapotáról s vezessen be kialakulási folyamatába. Ezt a folyamatot kell a növendékkel utánéltetni, ami elérhető, ha a kéz- és fejmunka egymást ter-
mékenyíti meg. Az ebből fejlődő szolidaritás érzése egyszerűsmind az erkölcsi nevelésnek is szinte egyedüli eszköze. Az erkölcs a szociális ösztönök tudatosává válása; a szociális cselekvés egyértelmű a morális cselekvéssel, ezért az erkölcsi nevelés célja a növendékben a közösségért való felelősségérzet felkeltése. Külön erkölcsi oktatás felesleges, mert káros, éppúgy,

mint a külön vallásoktatás. Minden gazdasági állapotnak megvan a maga ideológiája, mely ez állapot túlhaladásával elvesztvén természetes alapját, ideológizmussá válik. A szocializmus ideológiája a közösség és annak munkája iránt való tiszteleten (*Ehrfurcht*) alapszik s ez a tisztelet — amelynek kifejtésében a szerző úgy véli, Goethe-re támaszkodik — az alapja a vallásnak is. „Vallás és szocializmus koncentrikus körök, amelyek középpontjában tudatunk áll”. (180. l.) A régi társadalom merev ideológizmusától távol álló, szociális ideológiának eleven élménnyé alakítása a nevelés végső feladata, amely e célból támaszkodik az ösztönéltre, főként pedig az új erotikára. Így fog kialakulni a modern „personalis epocha” egyénisége, aki éppen, mert szociális, azaz a közösség organizmusában gyökeres, egyben autonóm.

Kawerau könyvének annyiban kétségkívül van némi érdekessége, hogy a nevelés elméletét a szocializmus álláspontjáról próbálja rendszerbe önteni. Ami eddig e téren napvilágot látott, alkalmoszerű és népszerű fejtegetéseken kívül kizárólag pártpolitikai agitáció céljából történt. Mégis a könyv — szerintünk — távol áll attól, amit pedagógiai rendszernek nevezhetünk. Nemesak agresszív és elfogult okfejtéseire gondolunk itt, hanem elsősorban kusza és minden rendszernek híjával levő felépítésére. A szerző álláspontja a szélső relativizmus. Relativisztikus az az egész filozófia (Müller-Lyer), amelyet rendszerének alapjává tesz. A szociáldemokrata álláspont relativisztikus tarthatatlanságát manap ennek az iránynak kiválóbb képviselői is érzik s próbálják foldozni Kanttal és Hegellel. A szerző azonban még csak idáig sem jut el. Ő még a biológiai-evolucionisztikus éránál tart. A nevelés célját is ilyen biológiai értelemben határozza meg (*wahrhafte Menschlichkeit, Harmonie aller Kräfte, Selbstentfaltung im Rahmen der Lebensgemeinschaft*), s óhajai derültnek látszó egészen mindig ott kering a szocializmusra oly jellemző eudaimonisztikus felhő. Nem kevésbé súlyos kifogás alá eshet, hogy a szerző híjával van minden történeti érzéknek. Racionalisztikus álláspontjából ez érthető, de nem menti meg attól, hogy ennek folytán iskolaszervezetének egész felépítése úgyszólván levegőben lógó. Természetesen itt döntőleg befolyásolja az emberre és a jövő társadalmára vonatkozó optimizmusa, amely annyira naiv, hogy semmi esetre sem tudományos. Ezért könyvében kevés olyan van, ami pozitívnek nevezhető; inkább ábrándokban él, de annál orgiasztikusabb a negativum: a mai nevelés lesújtó bírálata. Végül nem hagyható említés nélkül az a hamis pszichológia sem, amely a szerzőnél főleg az ösztönéletnek egyoldalú felfogásában nyilvánul s amely forrása a kultúra helytelen értékelésének is. Ennélfogva a könyvnek — tudományos szempontból — csak kortörténeti érdekességet tulajdoníthatunk. A szocializmusnak, úgy látszik, tragikus sorsa, hogy noha modern, sőt túlságosan modern irányzatnak vállalkozik, amikor föllép, már túléli magát. *Prohászka Lajos.*

IRODALOM.

Frank Antal: A testi nevelés a filantropistáknál. Forrástanulmány. Bp. 1922. (93 l.)

A „pedagógiai“ század felvillanyozott eszmeköréből tömegesen, szinte túltengve pattannak ki a reformgondolatok, melyeknek jó része, éppen bőségük miatt, a kortól meg nem emésztve feledésbe merül s később új eszmeként bukkan föl a nevelésügy látóhatárán. Joggal állapítja meg ezt Frank Antal a filantropisták testnevelési rendszeréről is, melynek elvei beleíródtak a gyakorlatba, anélkül, hogy számos esetben csak gondolnánk is eredetükre.

Az alapos, forrásokból merítő tanulmány mindenekelőtt a filantropinizmus elméleti álláspontját ismerteti a testi nevelés kérdéseiben (Gutsmuths, Villaume, Basedow, Salzmann, Campe alapján). Főelvük általában: a test és szellem harmóniája (Gutsmuths). Ez a vezéreszme hatja át a részleteket: érzékek fejlesztése, játék, kézimunka (gimnasztika); táplálkozás, mozgás, üdülés (diétetika). Következik a filantropisták testnevelési gyakorlatának bemutatása (dessau-i filantropinum, Schnepfental; Salzmann). A filantropisták jelentősége voltkép itt, a kivitelben csúcsosodik ki, azért e pontnak még bővebb kifejtését szívesen vettük volna. E két fejezet alapján összegezi a szerző a filantropinizmus testnevelési érdemeit saját koruk, valamint a mai pedagógia álláspontjáról. Bizonyos, hogy a filantropisták, Locke és Rousseau nyomán, nem egy tekintetben újítok voltak, számos modern eszmének és mozgalomnak előfutárai. Amit a testnevelés céljáról és jelentőségéről (kalokagathia!), a mozgás, játék, munka, öntevékenység fontosságáról mondanak: jelentős érdemük marad.

A formás dolgozat, melynek tárgya, a testi nevelés kérdései felé ma ismét fokozott érdeklődés irányul, a budapesti egyetem immár egész gárdává bővült pedagógiai doktorainak köréből való; reméljük, csak bevezetés a szerzőnek további munkásságához.

h.j.

Stelly Gizella: Mit játsszunk, gyerekek? Számos képpel, dallal, rajz- és játékmintával. Budapest, 1921. Fővárosi Könyvkiadó Rt. (168 l.)

Mindenekelőtt szomorúan kell megállapítanunk azt, hogy a megváltozott rettenetes idők a magyar kisednevelésre is ólomsúllyal neheztedtek rá. Irodalma alig-alig léleklizik. Örömmel kell köszönteni tehát minden önálló vállalkozást, különösen ha olyan célt szolgál, mint ez a maga nemében elég jól sikerült művecske.

Nem tudom, hol olvastam, hogy az élet könyvében azok a leggyönyörűbb lapok, ahol a gyermek mellett ott látható szerető gondjával az édesanya, a legszomorúbb lapok pedig azok, ahol gyermeke mellől hiányzik az örökös édesanya. Mi következik ebből? Az, hogy aki az élet könyvének csak egyetlen szomorú lapját is átváltoztatja vidámmá, az az ember már nem

élt hiába a földön. Ha pedig a mai kort a gyermekek századának nevezik, akkor még hozzátehetjük, hogy ennek a kornak éltető, áldást adó napja csak a szeretet lehet, amelyből annál több, annál melegebb sugárra van szükségünk, minél kisebbek a gondjainkra bízott kis gyermekek.

Stelly Gizella könyvét a gyermekek szeretete hozta létre, s mert munkaszerű foglalkozásokra akarja reánevelni őket, életük vidámságát is biztosítani óhajtja. A könyvhöz Gaal Mózes tankerületi főigazgató, kiváló ifjúsági írónk írt ajánlólevelet. Az okos, melegszívű magyar anyák figyelmét hívja fel aranytanácsokkal e műre, amelynek bevezetésében a szerző a gyakorlati óvónő kitünő érzékével mondja el célját, nemes szándékát. Nem oktatja a szülőket és a nevelőket, hanem emlékezetükbe idézi azt az időt, amikor ők is játszó gyermekek voltak. Elmondja gyermekkori játékaikat olyan sorrendben, amely a gyermek fejlődését gondos figyelembe veszi. A testi és lelki nevelés szolgálatában álló játékoknak, munkaszerű foglalkozásoknak, daloknak stb. értékes gyűjteményét adja, hogy a szülők kiválogathassák a gyermekek korának megfelelőket és az ártatlan gyermekek életét színessé tehessék.

A könyv két részből áll. Az első részben 3—4½ éves gyermekek számára közöl szabadjátékokat, eszközjátékokat, utánzó, testedző és ügyesítő, kedélyvilágot és érzékeket fejlesztő játékokat, meséket, kézügyesítő foglalkozásokat, főképen agyag- és cirokbélmunkákból, kavicskirakásokat és a rajzolás kezdőgyakorlatait képekkel is illusztrálva. Majd mondókák, versek, dalok, körjátékok következnek. A második rész a 4½—6 éves gyermekek foglalkoztatására ad megfelelő anyagot. A könyv tehát felöleli a kisdidnevelésnek minden ágát. Főérdeme, hogy szülők is nehézség nélkül alkalmazhatják, utánozhatják. A gyermeket arra akarja ránevelni, hogy „idejét foglalja le, hogy találjon gyönyörűséget a munkában“.

A szerző a könyv használatára is útmutatást nyújt bevezetésében. A játékcsoportok címe a céljukat is megadja. A testgyakorlásnál mérsékletre int, a homokjátéknál a nap fertőtlenítő hatásával ismerteti meg a szülőket. Az érzékfejlesztő játékok céljánál azonban a tudományos módszerek eljárásait nem szabad az unalmasság vádjával illetni, mert hiszen rövid ideig tartanak. Általában ezt a részt erősebb kritikával kellett volna összeállítani. A látásnál pl. először a három főszín szerepeljen. A nagyobbak hallásfejlesztő gyakorlatai között koraiak is vannak, hiányzik a legfontosabb, a csend értékelése. A mesék átalakításával csínján kell bánni, ezt valamelyes cenzurához kellene kötni, hogy főképen a népmeséket megvédjük az átalakító merényletektől. A nagyobbak testgyakorlatánál a bevezető gyakorlatokat kár volt elhagyni, a többi és a befejező (levezető) gyakorlatok pedig a fővárosi kisdidóvók kétperces gyakorlatai. A forrásra több helyen rámutathatott volna a szerző.

Mindezekről eltekintve megállapíthatjuk, hogy az író eltalálta azt a hangot, mely a gyermek korához, fejlődéséhez van

mérve és szívéhez férközik, csak minden felesleges szót mellőznie kellene. Azzal az óhajjal fejezem be ismertetésemet, hogy a könyv érjen mielőbb második kiadást és akkor az említetteket, néhány germanizmust és a gyakran előforduló „nyiharász” stb. kifejezéseket is kijavításra ajánlom. *Bardócz Pál.*

Juba Adolf dr.: Érettségiző fiainak a nemi életéről és életfeladatairól. Apáknak és fiaiknak. Bp. 1924. Mai H. (70 l.)

A gyakorlati szexualpedagógia a neveléstudomány legkényesebb területei közé tartozik. Az a körülmény, hogy irodalma a század fordulója körül annyira túltengett, ne téveszsen meg senkit. Ahhoz, hogy ezen a téren valóban értékeset adhassunk, szükséges, hogy a nevelő az orvossal mintegy egybeforrjon. Ha ehhez harmadik értelmi tényezőül az apa is hozzájárul, annál jobb. Szerzőnkben ezek az előfeltételek megvannak. Vitatkozni lehetne azon, vajjon ezen kérdés tárgyalásában a pedagógiai vagy az orvosi szempont előbbrevaló-e — mi természetesen amannak elsőbbségét valljuk —, de az már alig lehet kétséges, hogy az orvosi elemeknek túltengése a pedagógiai tényezők rovására nem helyeselhető. Juba dr. könyvecskéje voltaképen két különböző kérdést tárgyal, amelyeket egy közös erkölcsi cél: az ifjúság jövőjének eszméje kapcsol össze. Egy igen hangulatos bevezető ajánlás után az első rész: *A nemi élet veszélyei* (5—37. l.) szerintünk túlságosan részletes leírását adja a különböző nemi betegségeknek. Itt helyénvaló lenne a kellő megrostálás és a kétféle, pedagógiai és orvosi elemeknek szigorúbb rendszerbe való foglalása. Az önmegtartóztatás és önferdtetés dolgában szerzőnknek enyhébb felfogása eltér a miénktől. Azt tartjuk továbbá, hogy az érzékiség elleni küzdelemben a vallás-erkölcsi tényezőket sem volna szabad teljesen mellőzni. A második rész: *A jövő megalapozása* (38—69. l.) az érettségi vizsgáról, pályaválasztásról és a közéleti szereplésről mond el nagyobbára közismert, de azért közérdekű dolgokat. A jóra való könyvecskére mai alakjában is üdvös hivatás vár, amelyet bizonyára még fokozna az, ha a szerző egy remélhető második kiadásban figyelmére méltatná tárgyilagos megjegyzéseinket és a szöveget is elvégezné a nyelvtisztaság és az elengedhetetlen komolyság szempontjából kívánatos simításokat. *Kemény F.*

Dr. Pándy Kálmán: Virágnylás. Orvosi tanácsok a nemi betegségekről, az élvezetekről és a mámorokról a 18 év körüli ifjúságnak. Budapest, Keresztyén Könyvesház. 1924.

A háború óta nagy mértékben növekedett nálunk a nemi betegek száma, ezért nagyon helyes, ha mentől többen szólalnak fel e kérdésben és tanácsot adnak a szülőknek és fiatalembereknek egyaránt. Pándy Kálmán egyetemi magántanár, a külföldön is jól ismert ideg orvosunk egy füzetben fordul a fiatal emberekhez és lelkükre köti az önmegtartóztatást. Arra hivatkozik, hogy az állattenyésztők már régi időktől fogva tudják azt, hogy az az állat, amelyik idő előtt használja a szaporó-

dásra szolgáló szerveit, hitvány és satnya lesz, csont- és izomrendszere nem fejlődik. Azután áttér az egyes nemű betegségek ismertetésére. Nekünk az a véleményünk, hogy a tudós szerző egy kissé erős színekkel festi a nemű betegségeket. Hiszen oly betegségekről van szó, amelyek az eseteknek túlnyomó számában gyógyíthatók; éppen ezért nem szükséges az olvasót túlságosan megijeszteni. A szerző munkájának utolsó fejezetében a szeszes italok káros hatását tárgyalja. *Sch—y.*

Theodor Litt: Pädagogik. Die Kultur der Gegenwart. Herausgegeben von *Paul Hinneberg*. Teil I. Abteilung VI. (Systematische Philosophie). Dritte durchgesehene Auflage. 1921. p. 276—310.

A *Kultur der Gegenwart* című, nálunk is sokat forgatott gyűjteményes munkának a rendszeres filozófiát tárgyaló kötetében a pedagógiáról szóló cikk szerzője az első két kiadásban Wilhelm Münch, a berlini egyetem ismert nevű tanára volt. Münch időközben meghalt, és midőn a kiadó, illetőleg szerkesztő az újabb kiadás számára revízió alá vette a kötetet, több más cikkel együtt a pedagógiáról szólót is új szerzőre bízta, vagyis az eredeti dolgozatot egészen újjal helyettesítette. Ez új szerző *Theodor Litt*, aki néhány év óta a lipesei egyetem tanára. Litt dolgozata merőben más természetű, mint amilyen Münché volt. Egészben véve mélyebben jár, mint emez, sokkal eredetibb és egyénibb a problémák felvetésében és az alapvető fogalmak konstrukciójában és ezért elmemozdítóbb is elődjénél. Mégis azt kell mondanom, hogy ilyen encyclopaediaszerű vállalatokhoz a Münch cikke inkább illett, mint a Litté. Ilyen dolgozatba felfogásom szerint nem annyira új, úttörő, programmatikus kijelentések valók, mint inkább a mai tudomány közkeletű vagy legalább is a szakember előtt jól ismert megállapításainak rövid, élesen körvonalazott foglalata. Hogy némi képet adjak Litt egyébként igen értékes cikkének tartalmáról, ideiktatom egyes szakaszainak címét: 1. A pedagógia módszerei. 2. Nevelés és kultúrákapesolat (Erziehung und Kulturzusammenhang). 3. Pedagógia és kultúrfilozófia. 4. Kultúra és kultúrterületek. 5. Kultúrjavak és művelődési folyamat (Kulturgut und Bildungsvorgang). 6. Növendék, nevelő és kultúrközösség. 7. A művelődési munka szervezése (Organisation der Bildungsarbeit). 8. Befejezés. — Litt dolgozata, mint maga mondja az irodalomról beszámoló kis záradékban, elsősorban Dilthey, Rickert, Simmel, Tröltzsch és Spranger kultúrfilozófiai írásain alapul. A benne kifejtett gondolatok különösen az egyéniség nevelésének és a közösség művelődési javainak kellő viszonya körül mozognak, vagyis világot vetnek a pedagógiának néhány legjelentősebb principiális kérdésére, de magának a nevelő munkának mikéntjével alig foglalkoznak és a szűkebb értelemben vett pedagógiai irodalom hagyományos anyagára nagyrészt nem is reflektálnak. *Waldapfel János.*

The Call of Education. (L'appel de l'éducation. La Chiamata dell'Educazione.) Psycho-pedagogical journal international. Organ of the Montessori movement. Edited by Dr. Maria Montessori, with the coöperation of Prof. Dr. Géza Révész and Dr. J. C. L. Godefroy. Vol. I. No. 1. 1924. Publisher: H. J. Paris, Amsterdam. (A nevelés szövege. Nemzetközi pszicho-pedagógiai folyóirat a Montessori-mozgalom támogatására. Dr. Révész Géza és Dr. Godefroy J. C. L. közreműködésével szerkeszti: Dr. Montessori Mária. I. köt. 1. szám. 1924. Paris H. J. kiadása, Amsterdam.)

A Montessori Mária nevéhez fűződő új nevelési irányzatnak immár külön folyóirata is van, mely három (angol, francia és olasz) nyelven hirdeti eszméit: a gyermek felszabadítását. Ennek az új irányzatnak legfőbb elve: a gyermek egyéniségének megfigyelése, egyéni sajátosságainak szabad fejlődése. A rendes fejlődésű gyermeknél nincs szükség arra, hogy a szülő, tanító vagy nevelő a gyermekre ráerőszakolja saját elveit, saját világnézetét és kedélyhangulatát. Nem is szabad kényszeríteni a gyermeket, hogy a nevelő eljárásaihoz alkalmazkodjék, ellenkezőleg, ezeknek kell a gyermek lelki berendezéséhez alkalmazkodniok. Pajkos, játékos a gyermek? Nem baj! Ilyenekből lesznek életünk felderítői. Avagy talán komolynak, elgondolkodónak találjuk a gyermeket? Ne bántsátok, így van jól! Az ilyenekből lesznek a filozófusok, az emberiség nagy gondolkodói. Minden nevelői elnyomás csak kárt tesz benne, elferdülésre ad okot. A szigorú nevelői ráhatás csak a rendellenes fejlődést mutató (abnormis) gyermekeknél helyénvaló. Ezek Montessori Máriának legfőbb elvei, ebből indulnak ki és erre irányulnak nevelői eljárásai. *L'appel* c. vezető cikkében kifejti, hogy össze akarja gyűjteni azoknak a munkáját, akik az ő nevelő módszerét követik. A gyermekről sok téves felfogás kapott lábra. A mai gyermek belső nagy erőfeszítései az őt meg nem értő környezet ellen való küzdelemben merülnek ki. Természetes és normális az önzés, a hazudozás, az engedetlenség stb., mert a gyermek ezzel akarja magáról elhárítani a neki nem való környezet elnyomását. De ezek a gyermekléleknek csak felszínes sajátosságai és eltűnnek, mihelyt megfelelő környezetbe helyezük a gyermeket. Montessori Mária tanulmányain kívül mások is írtak a füzetbe (Godefroy és Révész Géza is).

Különös örömünkre szolgál, hogy ma, mikor az új folyóirat megjelenését tudomásul adjuk, egyben bejelenthetjük, hogy az a nagyjelentőségű mozgalom, mely Montessori Mária nevével kapcsolatos és az egész művelt világ nevelőit méltán foglalkoztatja, hazánkban is méltó képviselőre talált. Most jelent meg Bardócz Pálnak *Montessori nevelési rendszere* c. munkája, Fináczy Ernő előszavával. Hazánkban ez az első önálló munka, mely Montessori Mária rendszerével behatóbban foglalkozik.

Éltes Mátyás.

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK ÉS FÜZETEK.

Bodnár László: Az örök béke előfeltétele az egyetemes nép-műveltség! Bp. 1924. Neuwald Illés utódai könyvny. A szerző kiadása. (N. 8-r., 32 l.)

Dr. Erdey Ferenc: A cserkészpedagógia alapelve Aquinói Sz. Tamás elméletének világánál. Kalocsa, 1924. Árpád-rt. könyvny. (8-r., 24 l.)

Dr. Frank Antal: Lelki megújulás. Voluntarisztikus idealizmust hirdető pedagógia néhány alapvonala. Bp. 1924. Békéssy Sándor kiadása. (Lex. 8-r., 188 l.)

Kornis Gyula: Az új középiskolai tanterv. (Különlenyomat a *Néptanítók Lapja* 1924-i évfolyamának 27–28. számából.) Bp. 1924. M. Tud. Társ. Sajtóvállalata rt. (K. 8-r., 37 l.) — Alapára 1-50 K.

Kornis Gyula: Nők az egyetemen. Bp. 1925. Eggenberger. (Lex. 8-r., 48 l.) — Alapára 4 K.

Dr. Marczell Mihály: A katolikus nevelés szelleme. (Szent István-könyvek, 23. szám.) Bp. 1925. A Szent István-Társulat kiadása. (8-r., 190 l.)

Mázy Engelbert dr.: Erkölcsi nevelés. Pápa, 1922. Ker. nemzeti nyomdavállalat rt. (N. 8-r., 132 + XI l.)

Nemesné M[üller] Márta: Nyelvtanmesék és vig nyelvtan-órák. Az elemi nyelvtanítás új módszertana. Bp. (1924.) Mentor kiad. (N. 8-r., 94 l.)

Pauler Ákos: Logika. Az igazság elméletének alapvonalai. Bp. 1924. Eggenberger. (N. 8-r., VIII+248 l.) — Alapára 15 K.

Dr. Pándy Kálmán: Virágnylás. Orvosi tanácsok a nemi betegségekről, az élvezetekről és a mámorokról a 18 év körüli ifjúságnak. Kiadja a Keresztyén Könyvesház Bp., Felső erdő-sor-u. 5. (K. 8-r., 52 l.) — Alapára 0.55 K.

Sipos Károly: Nemzeterősítés kultúrával, neveléssel, előkelőséggel. Bp. 1924. Stephaneum nyomda és könyvkiadó rt. (N. 8-r., 295 l.)

Szentiványi Károly: Népakadémia, mint az általános és gazdasági népművelés országos intézménye. Veszprém, 1924. Egyházmegyei könyvny. (K. 8-r. VIII+120 l.) Alapára 3 K.

Tower Vilmos: A fegyelmezés természetes eszközei. *Dr. Weiszely Ödön* előszavával. Bp. 1924. A Szent István-Társulat biz. (K. 8-r., 60 l.)

Dr. Tóth Tihamér: A jellemes ifjú. (Levelek diákjaimhoz. — V.) Bp. [Évszám nélkül.] A szerző kiadása. (Bp. IV., Papnövelde-u. 7.) — (8-r., 242 l.) — Alapára füzve 7 K, amatőrkötésben 8 K.

Vueskits Jenő: A stílus alapkérdései, a magyar fogalmazás-tanítás tervezete. (Vázlat.) Eger, 1924. Egri nyomda rt. (N. 8-r., 40 l.) — Ára 40.000 K. Kapható a szerzőnél (Eger, főreáliskola).

VEGYES.

Az új középiskolai törvény a napi sajtóban is számos hozzászólásra adott alkalmat. Tanulmány kedvéért néhány lapnyilatkozatot ismertetünk röviden s időrendben. *Die Mittelschulreform* (Pester Lloyd, 1923 dec. 29. v.-c.): a reformjavaslattal szemben két aggodalma van: a három típus, melynek tanterve mellőzi a közgazdaság, szociológia és jogi ismeretek elemeit, kielégítheti-e a mai kor követelményeit és mit ér a középiskolák egyenlő jogosítása a középiskolai tanulók egyenlő jogosítása nélkül (értsd a numerus clausust)? A reálgimnázium életképességét kétségessé teszi az, hogy (a németen kívül) mindegyikben csak *egy* világnyelvet tanítanak s ezekre nézve nem rendelkezünk megfelelő tantervekkel. A művelődés differenciálásánál fontosabb annak mélyítése. A latinak, de még inkább a görögnek tanítása elégtelen eredménnyel jár. A reformot nem tartja kielégítőnek. Erre a cikkre Klebelsberg gróf miniszter részletesen válaszol ugyanannak a lapnak január 4-i számában (e. l.): a numerus clausust politikai okokból mellőzte és azért, mert nem a középiskolákra, hanem a főiskolákra tartozik. Részletesen ismerteti azokat az intézkedéseket, amelyekkel sikerülni fog az élő nyelvek tanárainak létszámát biztosítani. Ha a reálgimnáziumok még egy élő nyelvet tanítanak, az mindenesetre jobb, mintha egyet sem tanítanak. A tantárgyak szaporítása épp a tanítás mélyítésének rovására menne, avagy meg nem engedhető óraszámfelemeléssel járna. A lap a miniszter felvilágosításait megnyugvással fogadja. — *Fremde Sprachen in der Mittelschule* Radó Antaltól: (Pester Lloyd, jan. 8.): a két előbbi cikkbe kapcsolódik és hibáztatja a nyelvtanításnak nálunk követett módszerét. Az élő nyelvek tanítását illetőleg emlékeztet Jankovich Béla kezdeményezésére. Kímélet nélkül megállapítja, hogy az élő nyelvek tanítása vajmi gyenge eredménnyel járt és az illető tanerők kiképzése is felette hiányos. Ez utóbbit illetőleg a külföld támogatására szorulunk. Radó ezután igen élesen polemizál a miniszterrel a numerus claususról tett nyilatkozata ötletéből. — *Zur Frage der Mittelschulreform* Berzeviczy Albertől (Pester Lloyd, jan. 27.): a javaslat inkább keret és sikere attól függ, miként alakul a tartalom: a tanterv, módszer és tanárképzés. A javaslat alapelveit helyesli s legmelegebben üdvözi a tiszta humanisztikus gimnázium visszaállítását, amely immár a szellemi kiváltszítottak iskolájává lesz. Az indokolásnak a főiskolai póttanfolyamokra vonatkozó kitétele kissé homályos. Az osztályvizsgálatok helyébe lépő összefoglalások alkalmával arra is kell törekedni, hogy a középiskolába nem való elemeket már az alsó osztályokban eltávolítsuk. — *Kulturprobleme* Gratz Gusztávtól (Pester Lloyd, márc. 20.): csakis kultúrfölényünk fenntartása biztosíthatja az ország jövőjét. A középiskolák újjászervezése ma már közügy, amelyet nem lehet tovább halogatni. A közművelődés szintáját emelni kell s kapcsolatba hozni a nyugati kultúrákkal. — *A középiskola* Dénes Lajostól (Világ, márc.): az egész iskolarendszer újjászervezésre szorul; a gyermek természetes fejlődésének hármas tagozat felel meg; egységes alsó tagozat kell, a felső tagozat, amely csak a 14–15. életévben kezdődjék, legalább négyféle elágazást mutasson; ez a reform pénzügyi nehézségek miatt sem időszerű; az iskola szellemét a tanárság adja meg, minden iskolareformnak a tanárképzésen kell kezdődnie. — *A korszellem és az új középiskola* Nagy Józseftől (Új Nemzedék, ápr. 2.): a javaslatot túlságos óvatosság és szokatlan hagyománytiszteltet jellemzi; a klasszikus gimnázium megbukott a pozitivizmus áramlatában, mert a kontemplatív világnézet iskolája, míg a modern világ a tett és az akarat világa; ez a hivatás vár a művelt középosztály túlnyomó többségére, ezért a tisztán humanisztikus gimnáziumok számát a lehető leg-

kevesebbre kell korlátozni; a reálgimnázium és a reáliskola következetes kiépítése örvendetes, mert ezáltal közoktatásügyünk közelebb jön korunk szelleméhez; a javaslat kereteit igazi tartalommal kell még megtölteni: tananyag és megfelelő tanárok; a mostani reformnál talán még nagyobb szükség lett volna a tanárképzés és a tanári pálya reformjára. — *Nyolc esztendőös börtön* (Világ, aug. 10. v.-c.): a középiskolai tantervet teszi szóvá, amellyel szemben szervezni kell az ellenállást. „Az új tanterv nem progresszív és nem konzervatív, hanem egész egyszerűen — rossz.“ A görög nyelvnek hat évrő kiterjesztett tanítása a régi módszerrel éppoly meddő lesz, mint az eddigi négyéves tanítás. Ehelyett célszerű lett volna hat esztendőre korlátozni a latin nyelvoktatást. Jó tanterv híján az átlagos tanár sem boldogul. — *Die neue Schule* (Pester Lloyd, aug. 12. v.-c.): általában elismeri a tantervek szigorú tárgyilagosságát, amelybe azonban csak az utasítások fognak életet önteni. Kifogásolja az alsófokú magyar olvasmányokat, továbbá a görögnek megkezdését a harmadik osztályban, ahol a tanulóknak négy nyelvvel kell megküzdeniök. A felső osztályokban a latinból túlzott követeléseket támasztanak. Több kifogásolni valót talál az élő nyelvek tantervében, viszont örvendetes haladást lát a mennyiségtannak és természettudományoknak mélyített tanításában. Az új tanterv egységességre törekvő lelkiismeretes munka, amely a tanulókkal és tanárokkal szemben az eddiginél nagyobb követelményeket támaszt. — *Die neue Schule* (Pester Lloyd, aug. 13.): egy fajvédelmi lap cikkével foglalkozik, amely hibáztatja, hogy az új tanterv nem öleli fel a fajvédelmet és nincs tekintettel a magyar lélekre. — *Die neue Schule* Klebelsberg Kunó gróftól (Pester Lloyd, aug. 17. v.-c.): nem vitatkozik, csupán tájékoztatni óhajt. Az újjászervezést nagyon megnehezítette, de egyben sürgőssé tette az 1890-i reform elhibázott volta. Azzal, hogy ő a görög nyelvet egy idegen élő nyelvvel pótolta, megteremtette nálunk is az igazi reálgimnáziumot. A német mellett egy második idegen nyelv elsajátítása életkérdés a magyar értelmiség számára. Behatóbban foglalkozik ezen nyelveknek iskolai tanításával és a szükséges tantervek előteremtésével. A középiskola kérdése lényegileg a tanárképzésen fordul meg, amelyről külön törvény gondskodik és amely ma már kielégítő módon folyik a bölcsészeti karon. — *Az új iskola* Klebelsberg Kunó gróftól (1. közlemény Nemzeti Ujság, aug. 23.) — *Az új középiskolai tanterv* Kornis Gyulától (Néptanítók Lapja, 1924, 27—28. sz., megjelent különlenyomatban is): részletes, hiteles és áttekinthető képet ad a tantervi munkálatokról a következő sorrendben: 1. A tantervek külső története. 2. A tantervek irányelvei és szerkezete. 3. Az egyes tárgyak külön-külön mindhárom iskolanemben. 4. Kritika a kritikákról. A szerző fejtegetései mindvégig tárgyilagosaak, meggyőzők és nagyban hozzá fognak járulni a végzett munka elfogulatlan, igazságos méltánylásához. kf.

A középiskolák újjászervezése Cseh-Szlovákiában. Az osztrák *Organisationsentwurf für Gymnasien und Realschulen* alapjaiban ugyan túlélte a világháborút is, de 70 évi fennállása után immár az is roskadozni kezd. Csehországban egy külön reform-bizottság évek óta foglalkozik a középiskolák újjászervezésével, amelyre nézve a következő érdekes tervezetben állapodtak meg. Az eddigi 4 iskolafaj (gimnázium, reáliskola, reálgimnázium, reformreálgimnázium) helyett ezentúl csak 3 lesz, m. p. a *normális*, a *klasszikus* és a *szláv* típus. A normális típus egy 4-osztályú, egységes alsó és egy 3-, esetleg 4-osztályú szétágazó, felső tagozatból áll. A klasszikus és szláv típus ugyan szintén alsó és felső tagozatra oszlik, de elágazás nélkül. (A közös alsó tagozatot illetőleg tanulságos annak felemlítése, hogy annak gondolata és üdvös volta már az *Organisationsentwurf*-ot megelőző *Vorbemerkungen*-ben világosan kifejezésre jut és a jövő fejlődés szempontjából megfontolásul ajánljatik.) Ezen alsó tagozatban nem tanítanak holt nyelveket, hanem csak egy élő nyelvet (franciát vagy angolt). A többi kötelező tantárgyak ugyan-

azok, mint az eddigi 4 alsó osztályban, továbbá polgári ismeretek és állam-polgári nevelés, mértani rajz, testgyakorlatok (torna mellett); egyes osztályokban még kötelező kézimunka és ének. A normális típus felső tagozata, (5—7. oszt.) két (gimnáziumi és reális) ágra szakad. A közös tantárgyak sorából kiemelendő, hogy a tanítás nyelve és az államban lakó egyik nemzetiség nyelvet mellett még egy szláv nyelvet is tanulnak. A földrajzhoz kapcsolódik egy bevezetés a közgazdaságtanba, a mennyiségtanhoz az ábrázoló mértan alapjai. Latint csak a gimnáziumi ágba tanítanak, ábrázoló mértant és rajzot csak a reáliskolaiban. Amazok tehát öt nyelvet kénytelenek tanulni, az utóbbiak csak (!) négyet. A felső tagozat számos rendkívüli tárgya között a mintázás és gépírás is szerepel. A vallásos nevelést felekezeti alapon az illető egyház vagy vallástársaság gondozására bízzák. A normális típus 7. osztályával befejeződik az általános kiképzés. A végzett hallgatók részesei mindazoknak a kedvezményeknek és jogoknak, amelyek az eddigi középiskolák végzett tanulóit megillették, kivéve azt, hogy a főiskolákra rendes hallgatókú beiratkozhasanak. Ezen jogosítás megszerzése egy 8. osztály elvégzéséhez van kötve, amely 3 csoportban készítt elő a főiskolai tanulmányokra: a) ú. n. szellemi tudományok (*Geisteswissenschaften*), b) természettudományok, c) mennyiségtan-műszaki tudományok csoportja. A második, vagyis klasszikus típusú középiskola nagyjában utódja a mai humanisztikus gimnáziumnak, azzal a különbséggel, hogy a latin tanítása csak a 2., a görögé az 5. osztályban kezdődik. A mértani rajz és a 7. osztályra eső szláv nyelv kivételével a kötelező rendes tantárgyak ugyanazok, mint a normális típusban. Végre a harmadik, vagyis szláv típus alsó tagozatában megegyezik a normális típusával, az 5—7. osztályban ennek gimnáziumi ágát követi, a 8. osztályban pedig az ú. n. szellemi tudományokat öleli fel azzal a különbséggel, hogy a latin nyelvet az orosz helyettesíti.

A tanulók felvétele rendszerint a népiskola 5. osztályának sikeres elvégzéséhez van kötve. Aki „igen alkalmas“ minősítéssel végezte az 5. osztályt, azt vizsga nélkül veszik fel, máskülönben a középiskolának jogában áll a jelentkezők alkalmasságáról vizsga útján meggyőződni. (Régebben a felvételi vizsga általánosan kötelező volt.) A népiskola 4. osztályát „igen alkalmas“ minősítéssel végzett tanulók is felvehetők a középiskola 1. osztályába, ha a tanítás nyelvének és a számtannak az öt népiskolai osztálynak megfelelő tananyagából sikerrel vizsgáznak. Az átlépés polgári iskolából középiskolába, úgyszintén ennek egyik típusából egy másikba különbözeti vizsgákhoz van kötve. A középiskola felső tagozatába és a 8. osztályba való átlépést a selejtezés érdekében szigorúan szabályozták. A 4. osztályból a jövőben csak az léphet az 5.-be, akinek évvégi bizonyítványában az illető ágazat rendes tantárgyainak legfeljebb feléből van elégséges érdemjegye; minden további „elégségest“, egy „igen jó“ érdemjeggyel kell kompenzálni. A 7. osztály végén a tanulók záróvizsgát tesznek, amelynek sikerétől függ egyrészt az, hogy a hivatalnoki pályára való képesítést elnyerjék, másrészt a 8. osztályba való fellépés. A 7. osztály sikeres elvégzése különben is biztosítja az eddigi teljes középiskolai végzettséggel járó jogosításokat, a főiskolák rendes látogatásának kivételével. Ez utóbbit csak egy újabb, a 8. osztály elvégzése után leteendő záróvizsga sikere biztosítja, amely eszerint az eddigi érettségit pótolja. Mindkét záróvizsga tárgyai az elérendő célhoz és a 8. osztály tagozataihoz alkalmazkodnak. Ez az egymásra következő kettős, sőt összesen hármas selejtezés kétségkívül lényeges szigorítást jelent az eddigi rendszerrel szemben. k.

A neveléstudomány a magyar egyetemeken. Egyetemeink tanrendjében az 1924—25. tanévnek első felére a következő pedagógiai vagy pedagógiai érdekű előadások voltak hirdetve:

A budapesti Pázmány Péter-tudományegyetemen: A) A bölcsészettudományi karon: Dr. Fináczy Ernő ny. r. tanár: 1. Eméleti pedagógia.

Hetenként 3 óra. 2. Neveléstörténet. (XV—XVI. század.) Hetenként 2 óra. 3. A középiskolák rendtartása. Hetenként 1 óra. (Elsősorban a tanárképző-intézet tagjai részére.) — *Dr. Weszely Ödön* magántanár: A tanítás módszere és technikája. Hetenként 2 óra. — *Dr. Domanovszky Sándor* ny. r. tanár: Az oktatásügy fejlődése Magyarországon. Hetenként 4 óra. — *Dr. Madzsar Imre* magántanár: A közoktatás története fővárosunkban. — *Dr. Méhely Lajos* ny. r. tanár: Az állattan tanításának módszere. (Tanárképző-intézeti előadás.) — *Dr. Gombocz Endre* magántanár: Fejezetek a botanika történetéből. (Tekintettel a tanítástörténetre.) Tanárképzői előadás. Hetenként 2 óra. — *Dr. Juba Adolf* megbízott előadó: Iskolaegészségtan. (II. éveseknek.) A tanítás higiénéje. Hetenként 2 óra. — Tanárképző-intézeti előadás: *Dr. Lobmayer Géza*: Iskola- és közegészségtan. — *B*) A hittudományi karon: A helyettesítéssel megbízandó tanár: 1. Általános neveléstudomány. (I. rész.) 2. Tanítás- és módszertan. Hetenként 2—2 óra. — *C*) Az orvostudományi karon: *Dr. Juba Adolf* magántanár: 1. Iskolaegészségtan, különös tekintettel a tanköteles kor betegségeire. 2. Iskolaegészségtani kirándulások. Hetenként 2—2 óra.

A Ferenc József-tudományegyetemen: *Dr. Bartók György* ny. r. tanár, mint helyettes: 1. Pedagógia filozófiai alapon. II. rész. Heti 3 óra. 2. Pedagógiai reformkérdések. Heti 2 óra. 3. Pedagógiai gyakorlatok. (Tanárképző.) Heti 2 óra. — *Dr. Batta István* magántanár: A nevelés-oktatás elmélete és gyakorlata. — *Dr. Csengery János* ny. r. tanár: Horatius ódáinak methodikus tárgyalása a gimnáziumban. (Tanárképző.) Heti 2 óra.

A Erzsébet-tudományegyetemen: *A*) A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karon: *Dr. Weszely Ödön* ny. r. tanár: 1. A szellemi fejlődés tényezői. Heti 3 óra. 2. A nevelés története a XIX. században. 3. Pedagógiai és pszichotechnikai gyakorlatok. 4. A magyar nyelvi oktatás módszere. (Tanárképző előadás.) Heti 2—2 óra. — *Dr. Zolnai Gyula* ny. r. tanár: Nyelvészeti gyakorlatok a magyar nyelvtudomány és nyelvtanítás köréből. (Tanárképző.) Heti 2 óra. — *B*) Az evangélikus hittudományi karon: A kinevezendő tanár: Keresztyén neveléstudomány. Heti 2 óra.

A debreceni Tisza István-tudományegyetemen: *A*) A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karon: *Dr. Mitrovics Gyula* ny. r. tanár: 1. Az iskolás-gyermek lélektana. Heti 3 óra. 2. Az újkori nevelés története. 3. Szemináriumi gyakorlatok. 4. A magyar nyelvtanítás módszere a középiskolában. (Tanárképző előadás.) Heti 2—2 óra. — *Dr. Milleker Rezső* ny. r. tanár: A földrajz-tanítás methodikája. IV. éveseknek. — *Dr. Bodnár János* ny. r. tanár: A kémia tanítása a középiskolában. (Tanárképző előadás.) Heti 1 óra. — *B*) A református hittudományi karon: *Kiss Ferenc* ny. r. tanár: Iskolai szervezetünk. (Spec. coll.) Heti 1 óra. — *Csikész Sándor* ny. r. tanár: Népiskolai vallásoktatás. (Spec. coll.) Heti 2 óra. — Pályátétel a pedagógiából: *Az értelmi képességek megállapítására vonatkozó kísérletek.*

Adalékok a magyar szexualpedagógiai irodalomhoz. Juba Adolfnak ebbe a tárgykörbe tartozó könyvecskéjével kapcsolatban (ismertetését l. a 80. l.) a fontos kérdés iránt érdeklődő kartársaink figyelmét még a következő idevágó újabb hazai írásokra szeretnők terelni. Budapesten immár 32 év óta csendben és áldásosan működik a *Teleia* nevű egyesület, amely e betegségek ingyenes gyógyításán kívül azoknak népszerű irodalmát is felkarolja. Kiadásában jelent meg 1920-ban *Schuschny Henrik dr.-nak Az ifjúságnak a nemi betegségekről* c. 15 oldalas füzetét, amely céljának kitűnően megfelel. Még ennél is tömörebb *Emődi Aladár dr.* négyoldalas talpraesett beszéde *A magyar ifjakhoz. Utavalónak az érettségi vizsgák után* (megj. a *Magyar Orvos* 1920. évf.-ban). Ugyancsak az ő szerkesztésében (V. Lipót-körű 17.) jelenik meg a *Teleia* népies felvilágosító és intő folyóirat, amely tartalmánál és hivatásánál fogva máris rászolgált több minisztérium ajánlására. k.

MAGYAR PAEDAGOGIAI TÁRSASÁG.

XXXII. nagygyűlés 1924 május 17-én.

Fináczy Ernő elnöklete alatt jelen vannak: Angyal János, Barkáts Mária, Benisch Artúr, Berwaldszky Kálmán, Biró Imre, Bittenbinder Miklós, Bozóky Endre, Böngérfi János, Böngérfi Kálmán, Buday Gergely, Buza-Kiss Irma, Endrei Gerzson, Erényi Elemér, Éltés Mátyás jegyző, Fekete József, Fináczy Ernőné, Föhrécz József, Frank Antal, Freund Rezső, Friml Aladár, Fros Gizella, M. Gerzso M. Ilona, Gorzó Dénes, Gyárfás Károly, Gyulai Ágost, Gyurjács András, Hidasi Sándor, Hofbauer Aladár, M. Horváth Jolán, Imre Sándor, Katonáné Thuránszky Irén, Kenyeres Elemér, Kornis Gyula, Kovács János, Kovács Rezső, Kruspér István, Laurentzy Vilmos, Lechnitzky Gyula, Lux Gyula, Madzsar Imre, Málnai Mihály, Mártonffy Károly, Mészáros Jenő, Mócsy László, Mosdóssy Imre, Nagy Gabriella, Nagy J. Béla, Nagy Miklós, Nagy Zsigmond, Nagy Zsigmondné, Paulovics Milica, Padányi Andor, Pályi Sándor, Prohászka Lajos, Radák Olga, Schmidt János, Schuschny Henrik, Sebestyén Gyuláné, Slajchó Mihály, Sólyom János, Szelényi Ödön, Székely György, Székely Károly, Szombatfalvy György, Sztankó Béla, Sztankó Katinka, Szuppán Vilmos, Tátrai Károly, Teveli Mihály, Waldapfel János, Zelenka Frigyes és mások.

I. *Az elnök* üdvözli a megjelenteket s *Az iskola egyéniségéről* szóló, nagy érdeklődéssel hallgatott tanulmányának előadásával a Magyar Paedagógiai Társaságnak XXXII. nagygyűlését megnyitottnak jelenti ki. (Az elnöki megnyitót folyóiratunknak előbbi számában közöltük, a 1—7. lapon.)

II. *Az elnök* felkérésére *Gyulai Ágost* titkár felolvassa a Társaságnak 1923. évi működéséről szóló következő jelentését:

Bármily szokatlanul hosszú idő választja el mai XXXII. nagygyűlésünket legutóbbi, 1923. évi ünnepi ülésünktől, nagy fájdalunkra Társaságunk életének kevesebb eseményéről lehet beszámolnom, mint más alkalommal, előző években. A nyomasztó, leverő érzés, mely nyomon kíséri az utóbbi esztendőök gazdasági és sajnos, ennélfogva kulturális életét is, nem szünetel tudományos társulataink legtöbbszörénél s így a mi Társaságunknál sem. A könyvnyomtatás megdrágulása bizonyos fokig megbénítja minden tudományos társulatnak, magának a legmódosabbnak, a Magy. Tud. Akadémiának működését is; még inkább megérzik ezt a kisebb, speciális tárgykörű társulatok, melyeknek folyóiratai sorvadoznak, tagjaiknak sorai nem igen gyarapodnak s melyek nagyrészt csupán az állam, az áldozathozatal súlya alatt roskadozó állam jóvoltából tengődnek valahogyan.

Ezek azok a külső, sajnos, elhatározó jelentőségű körülmények, melyek között Társaságunk élete az 1923. évben lefolyt s melyeknek súlyát ma, 1924-ben is érezzük és szenvedjük. Hogy Társaságunk e súlyos helyzetben a még rendelkezésre álló, megmaradt eszközökkel mégis törekedett megtenni kötelességét a magyar tudomány és művelődés szolgálatában, arra a mult hagyományainak hű ápolásából s a jobb magyar jövőbe vetett hitből származó bizalom és remény adta meg a szükséges erőt.

Ha nem is tudtuk kiadványaink sorát az elmúlt esztendőben gyarapítani s a régi terjedelemben fönntartani, amit lehetett, megtettük e téren is, s a Társaság működését legalább kereteiben nem engedték elhanyagolni. Üléseinknek lehető rendes sorozata, folyóiratunknak — bár szűkebb terjedelemben való — fönntartása a bizonyosság törekvéseink nem teljes sikertelensége mellett.

Társaságunk 1923-ban 8 ülést tartott: 1 évi közgyűlést, a XXXI. nagygyűlést fennállása óta, 1 elnökségi és 6 fölolvásó ülést. Ez üléseken 2 elnöki megnyitó és 8 felolvasás szerepelt, 2 Waldapfel Jánostól, 1—1 Fináczy Ernőtől, Geőcze Saroltától, Szelényi Ödöntől, Imre Sándortól, Juba Adolftól és Prohászka Lajostól; köztük 4 felolvasásban a magyar nemzet s az emberiség egy-egy nevelői szempontból is nagy egyéniségének emlékezete előtt: Petőfi, Madách, Beöthy Zsolt és a francia gondolkodó, Pascal előtt tettük le Társaságunk megemlékezésének koszorúját. Egy ülésünk tárgysorán szerepelt továbbá Juba Adolf tagtársunk *A középiskolai tornatanárok képzése* c. előadásának megvitatása is.

Üléseinket az elmúlt esztendőben a szokottnál is szorgalmasabban látogatták a tudományszakunk kérdései iránt érdeklődők.

Folyóiratunk sorsában neveztes változás állott be az elmúlt esztendőben. Miként legutóbbi, 1923. évi nagygyűlésünkön előre jeleztem volt, 30 évi kapcsolat után, melyre most is hálásan gondol vissza Társaságunk, meg kellett válnunk folyóiratunk eddigi kiadójától, a Franklin-Társulattól. A kiadócég a mostoha gazdasági helyzetben nem győzte tovább áldozatokkal, hogy fönntartsa a Társaságunkra nézve kedvező régi szerződést, mely részünkről úgyszólván teljesen gondtalan léteet biztosított folyóiratunknak. Magunk kenyerére kellett áttérnünk az 1923. esztendőben s magunknak adni ki a Magyar Paedagogiát. Szerenesére segítségünkre jött az éppen akkoriban alakuló Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata. Ennek kötelékei közé lépett be bizonyos módon Társaságunk is, ami lehetővé teszi, hogy saját kiadásunkban — ami manapság óriási erőmegfeszítést jelent — mégis megjelenjen folyóiratunk a réginél nem alábbvaló köntösben, igaz hogy megfogyatkozott terjedelemben. A mostoha helyzet, melyet más tudományos társaságok folyóiratai már évek óta súlyosan megéreztek részint egész évfolyamok elmaradásában, sőt gyakran a folyóirat megszűnésében, rendesen azonban több évfolyamnak egy-egy szűkös füzetbe való összevonásában, a Magyar Paedagogiánál ezúttal először éreztette hatását, mert soha olyan kicsiny ívszámban nem jelent meg folyóiratunk, mint 1923-ban. Adja Isten, hogy először s utoljára történt legyen ez s hogy régi erőinkhez ismét hozzásegítsen bennünket is a folyamatban levő nemzeti újjáépítési akció, mely gazdasági életünkre vonatkozik ugyan, de amely remélhetőleg szükségképen maga után fogja vonni kultúránknak újra talpraállítását is.

Régi, 40—50 ívnyi terjedelméhez képest most már valóban csekély, mintegy nyolcadrésnyi terjedelemben, összesen 5 ívre összezsugorodott folyóiratunk erejéhez képest azért mégis meg-

tette kötelességét, melyet mint e tudomány szak terén magyar őrszem, egy emberöltővel ezelőtt magára vállalt. Már e helyütt köszönet illeti meg a vallás- és közoktatásügyi kormányt anyagi áldozatkészségeért, mellyel e kötelesség teljesítését lehetővé tette Társaságunkra nézve. E kötelességhez híven folyóiratunk tovább is közös munkára egyesíteni törekedett a neveléstudomány magyar művelőit, miről 1923-i évfolyamunk 23 munkatársának névsora tanuskodik. A réginél kisebb, de nem kevésbé lelkes és hivatott csoportja ez a magyar tudomány e területén dolgozóknak.

Két nagyobb tanulmány, 21 hazai és 6 külföldi könyvismeretetés, továbbá az összes egyéb e tárgykörből való új magyar könyvek és füzetek rövid jellemzésekből való regisztrálása, ezenkívül az újabb amerikai iskolaügyi irodalmat áttekintő s összefoglaló közlemény, egy külön szemle cikk a Magyar Gyógypaedagogiai Társaság első országos értekezletéről, 6 kisebb vegyes cikk s a Társaságnak 13 hivatalos közleménye teszik a XXXII. évfolyam tartalmát. Rövidség és tömörség lesz jellemzőjévé a magyar folyóiratoknak, ami éppenséggel nem baj, csak kiterjeszkedhesnek minden jelenségre, mely egy-egy tudomány szak terén mutatkozik. Ilyen körülmények között nekünk leginkább a nagyobb önálló dolgozatok kiadásának nehézségeit s főleg az előző évi pedagógiai irodalom repertoriumának elmaradását kell fájlnunk.

Társaságunk szellemi életéről szóló beszámolómat követnie kell ezúttal is a személyi változásokról való rövid megemlékezésnek is. Legutóbbi nagygyűlésünkön, akkor először a Társaság főnállása óta, megállapítottuk, hogy az előző 1922. esztendőben száz rendes tagjának soraiban nem szenvedett veszteséget Társaságunk. Ennek megfelelően az 1923. évi nagygyűlésnek nem állott módjában e tekintetben új erővel gyarapítani sorainkat. Az azóta elfolyt 1923. esztendőben s a f. év első 4 hónapjában már nem volt oly kegyelmes hozzánk a sors, s a testi elmúlás annál sűrűbben szedte közülünk áldozatait, midőn 1923-ban három, 1924-ben pedig már négy, összesen 7 rendes tagtársunkat szolgáltatta el az élők közül. 1923-ban hunytak el: *Lázárné Kasztnér Janka*, az Erzsébet-nőiskola nyugalmazott igazgatója, a magyar nőnevelés szolgálatában a nagy Zirzen Jankának nemcsak utóda, hanem eszményeinek örököse is, Társaságunknak alapításától kezdve rendes tagja; *Pirchala Imre*, pozsonyi volt tankerületi főigazgató, kit Társaságunk 1893-ban választott rendes tagjai sorába, ki mint jeles gyakorlati tanügyi férfiú, régebben kiváló és szeretett középiskolai tanár, évtizedeken át használt kiváló és népszerű latin nyelvi tankönyvek szerzője, mint a középiskolai adminisztráció kódexének Klamarik János után újabb egybeállítója szerzett érdemeket a magyar iskolaügy történetében, s ki a hazája testéről letépett régi királykoronázó városban bizonyára honfíjdalommal zárta le örök álomra szemeit; elhunyt *Szitnyai Elek* főgimnáziumi c. igazgató, Társaságunknak 1911 óta rendes tagja, népszerű filozófus és pedagógus író, kinek iskolai és népszerűítő könyvei e két tudomány szak köréből sok nemes érdeklődést váltottak ki és ápoltak annak idején. Az 1924. év halottait — bár a

róluk való megemlékezés voltaképen már jövő nagygyűlésünk tárgyai közé tartoznék — kegyelettel említem meg mégis már ez alkalommal, annál inkább, mert 3 közülök legrégebb tagjaink sorából való volt, azok közül, kik egy emberöltővel ezelőtt a Társaság megalapításában is lelkesen részt vettek. Ezek közül való *Dr. Zsengeri Samu*, polgáriskolai igazgató, Pestalozzi magyar fordítója, a magyar pedagógusok derék nesztora, Társaságunk anyagi ügyeinek évtizedeken át számvizsgálója, a magyar oktatásügynek úgyszólván halála órájáig, 87. életévében bekövetkezett elhúnytáig gyakorlati munkása; *Vajdai Gyusztáv*, székesfővárosi nyug. elemi iskolai igazgató, a főváros elemi iskolai oktatásügyének egyik legrégebb harcosa; és *Váró Ferenc*, nagyenyedi ref. kollégiumi igazgató, az erdélyi középiskolai oktatásnak tevékeny, derék munkása a keleti végeken. Mindhárman megérdemelnek egy-egy meleg Isten hozzádot Társaságunktól és a magyar művelődés történetének krónikásától. Egészen friss még a sírhantja korán elhunyt derék és kiváló társunknak, *Dr. Vida Sándor* zalaegerszegi főgimnáziumi tanárnak, ki 1918 óta volt rendes tagja Társaságunknak, s ki jeles filozófiai képzettségével és mély pedagógiai érdeklődésével, e téren kiadott kiváló dolgozataival szép reményeket keltett a jövőre nézve is; ezek most mindnyájunk őszinte sajnálatára oly korán sírba szállottak elhunyt kartársunkkal.

Mindezen elhunyt rendes tagtársaink emlékét kegyelettel újítom fel ez alkalommal közöttünk, s indítványozom, hogy tisztelő megemlékezésünk jegyzőkönyvünkbe is beiktattassék.

Anyagi ügyeinkről pénztárosunk fog beszámolni, úgy az 1923. év anyagi eredményeiről, mint a jövőre vonatkozó tervekről és indítványokról, s én ezekkel kapcsolatban csak arra nézve ragadom meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjak Társaságunk nevében jótevőinknek. Indítványozom, hogy jegyzőkönyvi köszönetet mondjunk elsősorban a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrnak 2½ millió koronányi segítő adományáért és a Magyar Tudományos Akadémiának, amiért a felolvasó termét és helyiségeit, úgy mint eddig, a lefolyt évben is rendelkezésünkre bocsátotta üléseink számára. Legyen e megemlékezés hálánknak külső jele is.

Kérem a t. nagygyűlést, szíveskedjék jelentésemet tudomásul venni és indítványaimat elfogadni.

A nagygyűlés tudomásul veszi a titkár jelentését és határozattá emeli a benne foglalt indítványokat. *Az elnök* javaslatára a nagygyűlés köszönetet mond a titkárnak gondosan megszerkesztett és szépen megírt jelentéseért.

III. *Bozóky Endre* pénztáros bemutatja a Társaságnak 1923. évi zárószámadását.

A Magyar Paedagogiai Társaság 1923. évi zárószámadása. Bevétel: Tagdíjakból 21.764 K, adományokból 152.423 K, kamatokból 323.230 K, 1922. évi maradék 49.522 K, alapítványokból 12.400 K, államsegély 2.475.000 K, előfizetésekből 45.339 K, takarékkivételből 12.670 K. Összesen 3,092.348 K. Kiadás: Írói tiszteletdíjak 28.030

K, nyomdaköltségek 2,502.040 K, tisztviselők tiszteletdíjai 6.750 K, szolgáknak 7.841 K, ügyviteli kiadások 98.066 K, takarékbetét (alapítv.) 12.200 K, visszatérítés 190 K, egyenleg 437.231 K. Összesen 3,092.348 K.

Budapest, 1924. január 30.

Böngérfi János s. k., ellenőr. Dr. Bozóky Endre s. k., pénztáros.

A nagygyűlés a számadási tételeket tudomásul veszi.

IV. A pénztáros jelentésével kapcsolatban az elnök azt indítványozza, hogy a munkaszaporulatra és pénzünk elértéktelenedésére való tekintettel a tisztviselők tiszteletdíja az 1924. évben összesen 300.000 K-ra emeltessek.

A nagygyűlés elfogadja az indítványt.

V. *Kemény Ferenc* felolvassa a kiküldött pénztárvizsgáló bizottságnak következő jelentését.

A pénztári könyveket 1923. január 1-től december 31-ig átvizsgáltuk, mind a bevételeket, mind a kiadásokat az okmányokkal és a tagok nyilvántartásával összehasonlítottuk és megegyezőknak találtuk.

A György Aladár-féle pályadíj 600 K-ját a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank budai fiókjának 24.992. sz. takarékkönyvében találtuk.

Az alaptőke, a tárgymutató-alap, a könyvkiadási és a szabadoktatási alap a következő aktívákban találtattak:

1. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank budai fiókjában létebbe helyezve 3000 K n. é. 4½%-os saját záloglevél, 400 K n. é. 4%-os magyar koronajáradék, 2000 K n. é. 4½%-os 1920. évi fővárosi kölcsönkötvény, 2210 K n. é. 6%-os májusi, 1020 K n. é. 6%-os februári és 885 K n. é. 5½%-os márciusi hadikölcsönkötvény.

2. Ugyanott a 27.358. sz. takarékkönyvben 14.365 K, a 28.539. sz. takarékkönyvben 3441 K, a 29.100. sz. takarékkönyvben 1242 K.

3. A Magyar-Olasz Bank belvárosi fiókjának 557. sz. takarékkönyvében 4507 K, a 382. sz. takarékkönyvében 800 K, a 209. sz. takarékkönyvében 11.024 K, a 383. sz. takarékkönyvében 12.892 K, a 381. sz. takarékkönyvében 16.356 K.

Az értékpapírok névértékének összege 9515 K, a takarékbetétek összege 65.227 K. Ezenkívül a m. kir. postatakarékpénztár 1923. december 23-i 97. számlakivonata szerint rendelkezésre áll 132.526 K, a Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Rt.-nél elhelyezve 296.802 K, készpénzben pedig 7903 K találtattott.

Kemény Ferenc s. k.

Quint József s. k.

pénztárvizsgáló bizottsági tag. pénztárvizsgáló bizottsági tag.

A Társaság *Kemény Ferenc* indítványára dr. *Bozóky Endre* pénztárosnak a felmentvényt megadja és buzgó működéséért köszönetet mond. Jövő évi pénztárvizsgálókul *Kemény Ferenc* és *Quint József* küldetnek ki, akiknek, valamint *Böngérfi János* ellenőrnek fáradozását az elnök külön is megköszöni.

VI. Dr. *Bozóky Endre* pénztáros bemutatja az 1924. évi költségelőirányzatot.

A Magyar Paedagogiai Társaságnak 1924. évi költségelőirányzata:

Bevétel:		Kiadás:	
1923. évi maradék..	437.231 K	Írói tiszteletdíjak ..	400.000 K
600 tag à 5000 K ..	3,000.000 „	Tisztviselők	300.000 „
400 előfiz. à 5000 K	2,000.000 „	Szolgák	100.000 „
Kamatok	150.000 „	Ügykezelés	400.000 „
Adományok	500.000 „	Nyomda	9,800.000 „
Államsegély	5,000.000 „	Egyenleg	87.231 „
	11,087.231 K		11,087.231 K

Budapest, 1924. március 27.

Az elnökség nevében:

Böngérfi János s. k.
ellenőr.

Dr. Bozóky Endre s. k.
pénztáros.

A nagygyűlés vita nélkül elfogadja az előirányzatot.

VII. *Az elnök* jelenti, hogy a f. évben 7 rendes tag helyét kell Társaságunkban betöltenünk. Felkéri a titkárt, szíveskedjék előterjeszteni a Társaság elnökségének erre vonatkozó indítványát.

VIII. *Gyulai Agost* titkár felolvassa a következő indítványt: „Társaságunk elnöksége f. évi május hó 3-án tartott ülésében számbavevén, hogy a Társaságnak alapszabályszerűen 100-ban megállapított rendes tagjai sorából a legutóbbi nagygyűlés óta heten hűnytak el, e megüresedett rendes tagsági helyekre alapszabályaink 8. §-ának figyelembevételével a következők megválasztását ajánlja a t. nagygyűlésnek:

1. *Barkáts Mária*, a magyar nőnevelés főiskolájának, az Erzsébet-nőiskolának igazgatója, régebben a magyar elemi iskolai tanítóképzés, ma a polgáriskolai tanárnevelés kiváló munkása és irányítója.

2. *Dr. Batta István*, sárospataki főgimnáziumi rendes, szegedi egyetemi magántanár, a kolozsvári egyetem tanárképző gyakorlati reform-középiskolájának volt igazgatója, számos matematikai és fizikai, de ugyancsak számos pedagógiai irányú dolgozatnak, köztük egy 3 kötetre terjedő s a fizikai tudományok hazai irodalmára és magyar műnyelvére vonatkozó didaktikai jellegű műnek szerzője.

3. *Mater Horváth Jolán*, az angol kisasszonyok budapesti elemi iskolai tanítónevelőintézetének és polgáriskolai tanárnevelőintézetének igazgatója, a pedagógia tanára és a pedagógia gyakorlatának kiváló művelője.

4. *Dr. Kisparti János*, budapesti kegyes tanítórendi főgimnáziumi tanár, a magyar középiskolai tanárok nemzeti szövetségének lelkes ügyvivője, kiváló középiskolai tanár és pedagógiai író.

5. *Dr. Nagy Zsigmond*, vallás- és közoktatásügyi miniszteri osztálytanácsos, ki jogi s pedagógiai elméleti tanulmányok végzése után és a tanügyi közigazgatás különböző ágaiban: a tanfelügyelet, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium középiskolai, tanítóképzőintézeti és polgáriskolai ügyosztályaiban, továbbá az Orsz. Paedagogiai Könyvtár és Tanszermúzeumban szerzett gaz-

dag pedagógiai tapasztalatok után, nagy körültekintéssel, széles látókörrrel és tolla erejével a minisztérium azon osztályában működik főleg pedagógiai kérdések megoldásában s intézésében, mely tudományszakunk szakszerű elméleti és gyakorlati ápolásának leginkább tűzhelye.

6. *Dr. Schuschny Henrik*, iskolaorvos és egészségintéző, a magyar iskolaorvosi intézménynek egyik legrégebb s legkiválóbb munkása, számos, főképen az iskolaügy keretébe vágó, hazai s külföldi szaklapokban megjelent tanulmányoknak, köztük az *Iskola és egészség* című nagyobb műnek szerzője.

7. *Dr. Tóth Tihamér*, egyetemi tanár, a pedagógiának előadó tanára a budapesti Pázmány Péter-tudományegyetem theologiai karán, számos kath. irányú pedagógiai tanulmány szerzője.

Kérem, hogy az elnökség indítványát elfogadni s a jelölteket a Társaság rendes tagjaivá megválasztani méltóztassék.

A nagygyűlés az elnökség által ajánlott személyeket a Magyar Paedagogiai Társaságnak rendes tagjaivá egyhangúlag megválasztja.

IX. Az *elnök* megköszöni tisztviselőtársainak, hogy a lefolyt évben is buzgón támogatták a Társaság ügyeinek intézésében, továbbá köszönetet mond a jelenlevőknek a Társaság ügyei iránt való érdeklődésért.

X. *Szuppán Vilmos* a jelenlevők általános helyeslése közben a Társaság köszönetét fejezi ki az elnöknek az ügyek vezetéséért, jó egészséget, kitartást és sikert kívánván további munkájához.

Ezzel a nagygyűlés véget ért.

Felolvasó ülés 1924 október 18-án.

Mosdóssy Imre alelnök elnöklete alatt jelen vannak: Barkáts Mária, Benisch Artúr, Berzeviczy Albert, Böngérfi János, Böngérfi Kálmán, Czákó Elemér, Dirner Adél, Endrei Gerzson, Éltés Mátyás jegyző, Frank Antal, Geéze Sarolta, Gyulai Ágost, Hajdu Lajos, Hidasi Sándor, Jancsó Benedek, Jávör Albert, Katona Lajosné, Kemény Ferenc, Kisparti János, Kováts Gyula, Kovács János, Körösi Sándor, Krisztics Árpád, Lajos Mária, Laurentzy Vilmos, Lechnitzky Gyula, Leopold Lajos, Málnai Mihály, Mester János, Nagy J. Béla, Nagy Pál, Pályi Sándor, Quint József, Quint Józsefné, Rab Gusztáv, Radák Olga, Schack Béla, Schmidl Sándor, Schneller István, Schuschny Henrik, özv. Schwartz Arminné Naschitz Eugénia, Schwartz Zoltán, Sebestyénne Stetina Iona, Szabad Antal, Szabó László, Székely Károly, Szőnyi Imre, Zelenka Frigyes és mások.

I. Az *elnök* felolvassa megnyitó beszédét, az ülést megnyitja, üdvözlő a megjelenteket, különösen pedig Berzeviczy Albert tiszteleti tagot és Czákó Elemér államtitkár urat.

II. Felkérésére *Pályi Sándor* r. tag megtartja *A szabadtanítás aktuális kérdéseiről* szóló előadását. (Megjelent a *Köz-művelődés* című folyóiratnak I. évfolyamában, a 367—369., 423—425. l.)

III. A tetszéssel fogadott előadáshoz senki sem kívánván hozzászólni, az *elnök* köszönetet mondott az előadónak munkájáért, valamint a közönségnek az érdeklődésért s az ülést berekesztette.

Felolvasó ülés 1924 november 15-én.

Mosdóssy Imre alelnök elnöklete alatt jelen vannak: Áfra János, Barkáts Mária, Benisch Artúr, Benisch Artúrné, Berwaldszky Kálmán, Beyer Ede, Biró Károly, Biró Lajos, Boreczky Elemér, Bozóky Endre, a Csalogányutcai tanítónőképző-intézet V. éves növendékei, Dénes Szilárd, Endrei Gerzson, Eltes Mátyás jegyző, Fekete József, Friml Aladár, Geőcze Sarolta, Gerber Jolán, Gyulai Ágost, Jancsó Benedek, Kedves Miklós, Kehrer Károly, Kemény Ferenc, Kenyeres Elemér, Kornis Gyula, Kovács Alajos, Kovács János, Krompecher Szilárd, Lajos Mária, Langer György, Laurentzy Vilmos, Lóky Béla, Madzsar Imre, Mártonffy Károly, Nagy J. Béla, Nagy Zsigmond, Neproszell Károly, Ónody Gusztáv, Ottó Károly, Ósz Béla, Padányi Andor, Petrich Béla, Pogány Frigyes, Radák Olga, Répai Dániel, Rosenberg Augusztá, Sauerwein Béla, Sebestyén Gyuláné, Simonyi Kálmán, Somogyi Géza, Szuppán Vilmos, Szabó László, Szelényi Ödön, Szécsi Gy. Benő, Székely György, Szombatfalvy György, Takács Béla, Tarlós György, Tátrai Károly, Teveli Mihály, Tesléri Károly, Unger Emil, Velős Lajos, Vozáry Pál, Völgyi László, Vujsz János, Zelenka Frigyes és sok vendég.

I. Az *elnök* felolvassa megnyitó beszédét, üdvözlí a megjelenteket s az ülést megnyitja. Majd felkéri Benisch Artúrt székfoglaló értekezésének megtartására.

II. *Benisch Artúr* r. tag felolvassa *Elemi népoktatásunk kultúrpolitikai problémái* című tanulmányát. (Megjelent a *Néptanítók Lapjának* f. évi 43–44. számában, az 5–13. l.)

III. Az *elnök* köszönetet mond az előadónak az értékes székfoglalóért s egyben üdvözlí őt a Társaság rendes tagjainak sorában.

IV. Az előadáshoz hozzászólt *Pogány Frigyes* államtitkár úr, más oldalról világítván meg a felolvasó adatait.

V. Az *elnöknek* az érdeklődést megköszönő szavaival az ülés véget ért.

Felolvasó ülés 1924 december 20-án.

Mosdóssy Imre alelnök elnöklete alatt jelen voltak: Balázs Sándor, Berner Miklós, Boreczky Elemér, Bozóky Endre, Erdős Mária, Erődi-Harrach Béla, Eltes Mátyás jegyző, Frank Antal, Freund Rezső, Geőcze Sarolta, Greguss Pál, Gyulai Ágost, Hajdu Sándor, Hány Gyuláné, Hattala István, Jahn Ferenc, Jávör Albert, Juba Adolf, Juhász Andor, Kedves Miklós, Kenyeres Elemér, Kispárti János, Kovács Gyula, Kovács János, Kunfalvi Rezső, Lovassné Kunvári Lilla, Málnai Mihály, Mester János, Mesterházy Jenő, Mihalovics Ernő, Mihalovics Ernőné, Nagy J. Béla, Prochaska Ferenc, Pochaska József, Quint József, Reineck Walter, Rubinyi Mózes, Schmid János, Szuppán Vilmos, Szabó László, Szabó Pál, Székely Károly, Szerető Géza, Szombatfalvy György, Unger Emil, Veress Jenő és mások.

Az *elnök* az alábbi beszéddel nyitotta meg az ülést:

I. Igen t. Társaság! Amikor mai napirendünk szerint Szabó László igen t. tagtársunk felolvasása áll előtérben és érdeklődésünk középpontjában, önkénytelenül meg kell látnunk azt a csodálatos világot, amelyet Amerika mindenféle szempontból, politikai, természeti, történeti és kulturális szempontból hatalmasan képvisel, amelyet valóban annak a földnek lehetne neveznünk, amelynek Istentől megáldott, ős televényében, ős földjében az emberi hala-

dás óriási előrelökő erői termettek, amelyek az oda telepedett népek, nemzetségek hatalmas ősi erejével párosulva alig pár száz év alatt az emberi fejlődésnek olyan fokát teremtették meg, amely páratlanul áll a világ és az emberiség történetében. Az a hatalmas nép pedig, amely Észak-Amerikában az Uniót, az Egyesült-Államokat létesítette, bennünkét szegény, kicsi nemzetet nemcsak ezzel a hatalmas gigászi fejlődéssel köt le és ejt bámulatba, nemcsak azt a kötelességet rója ránk, hogy keressük, kutassuk főleg a kultúrai fejlődésnek ama tényezőit és útjait, amelyekkel és amelyeken nagy, szép virágzásának mai magaslatára emelkedett, de történetünk folyamán, a magyar szabadságharc bukása után a magyar nemzet iránt tanúsított részvétével és aktív rokonszenvével, midőn politikai menekültjeinket keblére ölelte s nemcsak a lelküket, a hitüket mentette meg, de menhelyet és új hazát is adott nekik: a magyar nemzet örök háláját is biztosította. Ennek a kapcsolatnak, az emelkedett lelkületnek folytatását és szép megnyilatkozását látjuk ma abban, hogy akkor, midőn a Magyar Paedagogiai Társaság az amerikai kultúrától akar tanulni, *Reineck Walter* úr, az Egyesült-Államok budapesti képviselője és társai Társaságunkat magas megjelenésükkel megtisztelték. Fogadják ezért legőszintébb köszönetünknek és legmelegebb tiszteletteljes üdvözlötünknek kifejezését.

II. Engedjék meg, hogy ma még egy, a M. Paedagogiai Társaságra nézve igen örvendetes körülményről számoljak be. A Társaságnak egyik tiszteleti tagja, a magyar pedagógusok nesztora, a magyar polgári iskolai tanárképző megalapozója: *Gyertyánffy István* f. hó 24-én tölti be 90. életévét. A „quem dii odere“ klasszikus szavait nála igazán meg kell fordítani. Gyertyánffyt nagyon, nagyon szereti az Isten, mert a legnagyobb jutalmat adta neki: ezt a magas kort, melyet ő erkölcsi és szellemi erejének teljes birtokában ért meg s így az igazi pátriárkai lélek örvendezésével, a mindenkor mélyen szántó magvető szereplésével legeltetheti szemét a mindig munkás mult emlékein és eredményein. Nem lehet feladatomból róla itt életrajzot adni, de mindnyájunk szívének érzelmeit és azt a hő óhajtást tolmácsolva, hogy az Ég kegyelme még soká tartsa meg nekünk Gyertyánffy Istvánt, tisztelettel indítványozom, hogy Gyertyánffy István 90. életévének betöltése alkalmával érzett örömünket jegyzőkönyvileg örökítsük meg és a jegyzőkönyv kivonatát küldöttségileg vigyük el neki.

Az elnök előterjesztését a Társaság egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

III. Ezután az elnök felkérte *Szabó Lászlót*, hogy *Az amerikai egyeteméről* szóló tanulmányát adja elő. Szabó László mindenekelőtt angolul tolmácsolta az elnöknek az amerikai vendégekhez intézett üdvözlő szavait, mire *Reineck Walter* főkonzul angolul válaszolt. Beszédét ugyancsak Szabó László magyarul tolmácsolta. Erre következett Szabó László előadása, melynek befejeztével az elnök, megköszönve az érdekes előadást, az ülést berekesztette.